

მანათლებს

(წელიწადი მეხამე)

IX	ბიოგრაფიკა	1910 წ.
<p>ჟურნალი წლიურად ღირს 3 მან. ნახევარი წლით . . . . 2 მან. სახალხო სკოლების მასწავლებლებს ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად ორ მანეთად.</p>	<p>ცალკე ნომ- რის ფასი</p> <hr/> <p>30 კაპ.</p>	<p>ხელის მოწერა მიიღება აზილისში წერა- კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში და „ნაკადულის“ რედაქციაში. წერილები და ჟურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ ად- რესით: Тифлисъ. Дворянская Грузинская Гимназия. Л. Г. Боцвадзе.</p>

ბავშვების სოფლ-მხედველობა *)

(le monde et ses mysteres aux des enfantis. Paola Lambroso)

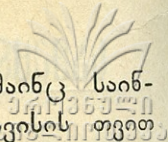
მოზღილეებს რომ ჰკითხოთ იმათი სოფლ-მხედველობის, აუარებელ თეორიების, ჰიპოტეზების და რწმენის შესახებ, რასაც იჩენს ეხლანდელი მცირედ განვითარებული ადამიანიც კი ბუნების, ციურ მნათობების, გეოლოგიური შრეების, სიცოცხლისა და სიკვდილის არსებითი მხარის, ატომების და მოლლეკულების სტრუქტურის, ნივთიერების სხვა და სხვა ფორმებისა და ევოლიუციის კანონების შესახებ, პასუხად ვეებერთელა წიგნი დაიწერება.

ბავშვების წარმოდგენილება მსოფლიო-ზედ და ბუნების მოვლენათა შესახებ იმდენად ცალმხრივია და მარტივი, რომ იმათი განხილვა შეიძლება ჩვეულებრივს საჟურნალო წერილშიაც; მდინარე, რომელიც სათავეში ერთი პეშვილაა, ჩასართავში აჩენს ზღვის მთელს უბეს, ასე იზრდება ადამიანის წარმოდგენილებაც.

მიუხედავად ამ ფარგლისა, ან უკეთ რომ ვთქვათ, ამ ფარგლის წყალობით, ბავშვის სოფლ-მხედველობა მეტად საინტერესოა, რადგანაც მისი წინასწარი აზრი დიდათ განსხვავდება მოზრდილთა აზრთაგან.

მართალია, ჩვენ, მოზრდილებს საკმარისად ფართო და სრული ცნება გვაქვს

*) ჟურნ. Русская школа 1909 წ. № 5—6 ქ-ნ პ. ლომბროზოს სტატია პირველად დაისტამბა ჟურნალ „La Revue“-ში.

ქვეყნიერებაზე და მისს საოცარ მოვლენებზე, მაგრამ არც ერთს ჩვენთაგანს ის არ შეუძენია დამოუკიდებლად საკუთარის ცდის საშუალებით, პირიქით, ყველა ეს გარედან მოწაბერია, ხელოვნურად (artificieusement). რა არის მიწა, მთვარე, სიცოცხლე, სიკვდილი? როგორ შეგვიძლია ვიცნათ ღმერთი, როგორ მივსწვდეთ გონებით წმ. სამებას? ყველა ეს შეერთებული წარმოდგენილებანი სარწმუნოებაზე, ქვეყნის შექმნაზე და საოცარ მოვლენათა შესახებ, ყველა ეს ცნებები გაჩნდა ჩვენში არა ჩვენი გონების შინაგანის ძალით, არამედ ვაკვეთილების, კითხვის და სპეციალურად სწავლის წყალობით. მარტო გონების მუშაობით ჩვენ სრულიად ვერ აღმოვაჩინდით ყველა იმ საოცარ და სხვა და სხვა გვარ კანონებს, რომელნიც განაგებენ ქვეყნიერებას.

პირიქით, ყველა შეხედულობა და წარმოდგენილება, რაც ბავშვს აქვს ქვეყნიერებაზე, ძლიერ ორიგინალურია და სასურველი გამოსაძიებლად იმიტომ, რომ ბავშვი მივიდა იქამდინ თავისი ცდით, თავის თავზე და ყველა და მის გარშემო არსებულზე დაკვირვებით.

იმ ხანში, როცა ბავშვს ჯერ კიდევ არ ასწავლიან, არავითარ წესებს, ცნებებს არ აგონებენ, რომ მოაწესრიგონ და მიმართონ მისი შეხედულობა რომელიმე გზით, მსოფლიოს დიდებული სურათები: ცა, წყლები, ხმელეთი, სიცოცხლე და ყველა მისი სხვა და სხვა გვარი საიდუმლო თითქოს მარტივი მოვლინებანი, ბავშვის განცვიფრებულს თვალში სულ სხვა და სხვა სახეს იღებს და მიჰყავს იგი მოულოდნელის ახსნისაკენ.

და თუმცა მისი დაკვირვება მოვლენათა შესახებ და ახსნა განმარტება უეჭველად შეზღუდულია, უსრული, ბავშვუ-

რად გულწრფელი, მაგრამ მაინც საინტერესოა და ძვირფასი თავისი თვით არსებობით.

ბავშვების დაკვირვებათა გაცნობა გვიჩვენებს არა მარტო იმას თუ რა სახით აღვებიან ისინი რთულ მოვლენათა პრიმიტიულად ახსნის გზას, არამედ იმასაც თუ რა გზით ვითარდება ბავშვის გონება.

II

ბავშვების შეხედულობით მთელი სოფელი რაღაც უბრალო რამ არის, რაც არ წარმოადგენს არაფერს გასაოცარს, რომლის ახსნაც მათ არ შეეძლოთ თავისებურად, საკმარისად და სწრაფად.

დედამიწაზე, როგორც ცთომილზე იმათ, რასაკვირველია, არავითარი წარმოდგენა არ აქვთ და არც ფიქრობენ ამის შესახებ. იმ ბავშვებს მაინც, რომელთაც კი დავეკითხე, არავითარი წარმოდგენა არ ჰქონდათ დედა-მიწაზე და მის მოყვანილობაზე.

ამ რიგიდ ბავშვს, რომელსაც ესაუბრებოდა სიული (Sully), მიწა პტყელ სიმრგვლედ ჰქონდათ წარმოდგენილი, რომელსაც ზევიდან ცის გუმბათი ეფარა, მთვარე კი—დაპირ-ქვავებულ თეფშად. საზოგადოთ მთვარე უფრო იპყრობს ბავშვების გულის-ყურს, ვინემ მზე, რომელსაც ისინი უფრო ხშირად ხედვენ და რომელიც უნათებს და ათბობს მათ. ეს უეჭველად იმის გამო ხდება, რომ მზე თავისი სინათლით დაფანტულად ეჩვენებათ; მზე იმათ საგნად კი არა მოვლენად, მოქმედებად მიაჩნიათ, როგორც მაგ. ქარი, რომელსაც შეისუნთქავ, მაგრამ (იმათის ცნებით) ვერა გრძნობ. მთვარე, პირიქით, საოცარის ვერცხლის დისკოთი გამოჩნდება თუ არა მტრედის ფერს ცაზედ, უფრო ძლიერ აღუძრავს ბავშვს

ფიქრებს. მაგრამ ყველა მათი ჰიპოტეზები საკუთარი პატარა ცდის გარშემო ტრიალებენ.

ერთს სამის წლის ბავშვს ეგონა, რომ მთვარე ძაფზეა დაკიდებული, როგორც ფერადი ბურთი, რომლითაც იგი თამაშობს და გაფრენილა ცაში. მეორე ბავშვს ეგონა: მთვარეს ფრთები აქვს და ის შველის მალა გაჩერებაშიო. მესამე ბავშვი, მხატვრის შვილი, დაწმუნებული იყო, რომ მთვარე დახატულია რომელიმე მხატვრის მიერ იმის მსგავსად, როგორც მამა მისი ხატავს ხეებს და სახეებს ტილოზედ. მეოთხე ბავშვს, რომელსაც ენახა ოთახში შპალერს რომ აკრავდნენ, ეგონა: მთვარე და ვარსკვლავები ვისმესგან ცაში გაბნეული ფერადი ქაღალდებიაო. ბავშვს, რომელსაც სიუღლი შეეკითხა, ეგონა ცა ვეებერთელა ბურთია მთვარით და ვარსკვლავებით მოქედლი. მეორემ უფრო მარტივად ახსნა ეს საკითხი — მთვარე დიდი ფარანიაო — ცაზედ დაკიდებული ქუჩების გასანათებლადო. ბევრი ბავშვი ფიქრობს, რომ არის რამდენიმე მთვარე, თითო ყველა ქუჩაზედ, როცა მხოლოდ მთვარის $\frac{1}{4}$ დაინახავდნენ, ეგონათ დამტვრეულა და ვერ დაუწებებიათო, ან და ცას დაუჭერია, როგორც ხაფანგს თავი-კუდითო.

ხშირად ბავშვები სრულიად ახირებულ შედარებას ახდენენ, რომელიც მათის აზრით სრულიად ლოდიკურია. ისინი თავისებურად ხსნიან ვარსკვლავთა ბუნებას და მთვარის ნაკვთებს და ამ ახსნაში ყოველთვის რომელსამე ახლო ნაცნობ ფაქტებზედ ან ნივთებზე დაემყარებიან.

ერთს ჩემს ნაცნობს პატარა ქალს ვარსკვლავები ცაში გაფანტულ მბრწყინავ მინებად ჰქონდა წარმოდგენილი, მეორე ქალს, $2\frac{1}{2}$ წლისას სჯეროდა, რომ ვარს-

კვლავები ცეცხლის ნაპერწკლებიაო, ისეთი მოციმციმე და ცხელი, როგორც ნამდვილი ნაპერწკალი. მეორე, ოთხის წლის ქალი, ფიქრობდა — ვარსკვლავები დღის პაწაწა წინწკლებია ღამეში ჩახსურბულიო.

ერთს პატარა ამერიკელს, ცა ვეებერთელა ცხრილი ეგონა, რომელშიაც გასდის სინათლე და ამ სახით ჩნდებიან ვარსკვლავებიო.

ექვსის წლის ყმაწვილს ისეთი აზრი შეედგინა ცდომილთა სისტემის შესახებ, რომელსაც ვერავინ მოიფიქრებდა: იმას ეგონა მზე ქმარია, მთვარე ცოლი და ვარსკვლავები შვილებიო.

ამასთან ბავშვებს ჰგონიათ მზე, მთვარე და ვარსკვლავები ძლიერ ახლოა დედამიწაზედ. მხოლოდ ხელების გაშვერაა საჭირო, რომ მისწვდე მთვარესა და ვარსკვლავებს. ასე ერთს პატარა სამი წლის ბავშვს ეგონა მთვარე სამრეკლოზედ ჰკიდიაო. მეორეს ეგონა რამდენიმე კიბე რომ ერთმანეთზედ გადავაბათ ცამდის ავალოთო.

არა ნაკლებ საგულისხმიეროა ბავშვების წარმოდგენილება ქარის, წვიმის და სხვა ბუნების მოვლენათა შესახებ. სიუღლის მოჰყავს აზრი რამდენიმე პატარა ამერიკელისა: ერთს ეგონა ქარს ხეები აჩენენო, ქარი კი არ არხვეს ხეებს, თვითონ ხეს მოჰყავს ჰაერი მოძრაობაშიო. მეორე ამტკიცებდა — არის ორი სხვაგვარი ხე, ორი დიდი თელა, რომელიც თავისი გრძელი შტოებით აჩენს ქარსაო.

ბევრს ჰგონია — ქარი ცოცხალი არსებაა და ამასთან ისეთი ურცხვი, რომ ჰბედავს ქუდის მოტაცებას, ფოთლებს კანკალს დააწყებინებს, ტანისამოსშიაც ურცხვად მიძვრება. განსაკუთრებით გრიალი, ხმაურობა, ღრიალი, რაც ქარს

Digitized by Google

მოსდევს აგონებენ ბავშვებს, რომ ქარი სულიერი არსებაა. სხვები გამოსახვდენ თუ არა ქარს, ფიქრობდენ—ის ცხოვრობს განსაზღვრულს ბინაზედ, საიდანაც ხან და ხან გამოდის, რომ გაინავარდოს მინდვრებზე. აქ ვხედავთ მსგავსებას ძველს თქმულებასთან ქარისა და ქარიშხლის ღმერთის ეოლის შესახებ.

უორჩესტერის (Worcester) ანკეტას მოჰყავს ბევრი ბავშვის აზრი, რომ სინათლეს ღმერთი აჩენს გაზის ანთებით, ან რამდენიმე კოლოფი ასანთის გაკვრით. წვიმა წარმოდგენილი აქვთ ისე, თითქოს მილიდან ან ვეებერთელა კოკიდან გადმოდიოდეს წყალი. მე ვიცნობდი პატარა ქალს, რომელსაც ეგონა თოვლი პურის ნამცეცეზია ან შაქრის ფხვნილი, რომელიც სამოთხიდან ცვივაო. ბავშვმა, რომელმაც პირველად დაინახა ზღვის ქაფი, წამოიძახა: ეს ფუფალამ გააკეთა საპნის ქაფიო. მეორე ექვსის წლის ყმაწვილს ეგონა მთები აგურით არის აგებულიო, ამიტომ ის აღვილად ააგებს მას ხის კუბიკებისაგან.

III

ის უზომო სიმარტივე, რომლითაც ბავშვები განმარტავენ თავისთვის ყოველგვარ მოვლენას, ყველა, ცოტად თუ ბევრად, მათთვის საკვირველ სანახაობას, სჩანს აგრეთვე მათს სარწმუნოებისადმი უზომო მატერიალისტურ დამოკიდებულებაში. მათი წარმოდგენილება ღვთის შესახებ არავითარს ღვთაებრივს ან დაფარულს რასმე არ შეიცავს. ერთმა ბავშვმა დაინახა მალლა ტელეგრაფის ბოძზე ჩამომჯდარი კაცი, რომელიც მავთულებს ასწორებდა და იკითხა:—ეს ღმერთია? მხოლოდ ღმერთს არ ეშინია ასე მალლა ჯდომისა.

მეორემ დაინახა სამუშაოდან სახლში

მიმავალი კალატოზები და დედის ჰკითხა: ისინი ღმერთს არა გვანანო.

— რატომ?

— იმიტომ, რომ ისინი აკეთებენ ეკლესიებს, სახლებს, ხიდებს, როგორც ღმერთი—კაცს, ძალს და მთვარეს.

ბავშვის განსაზღვრულ გონებისათვის ღვთის შემოქმედება არაფრით არ განირჩევა კალატოზისა და კბილის ექიმის მუშაობისაგან.

ყმაწვილმა, რომელსაც აფრთხილებდნენ დანიით ხელი არ გაეჭრა, ასე უპასუხა:

— არა უშავს რა: ღმერთს ყველაფერი შეუძლია და ფრჩხილებსაც გამისწორებს, მხოლოდ ვილოცავ: „აბა, ფუფალა, გააკეთე შენი საქმე!“

მეორე ყმაწვილმაც, რომელსაც დედა ავად ჰყავდა და შემდეგ მოუჩინა, თავისებრივი წარმოდგენილება შეადგინა ღვთის ხელოვნებაზე, რომელმაც დედა მოუჩინა,—წარმოდგენილება სრულიად მოკლებულია გადამბირებელ საიდუმლოებას.

— ეს ფუფალამ მოაჩინა დედა ჩემი ლაქით.

ეს ყმაწვილი ხედავდა, როცა ლაქით აწებებდნენ მის დამტვრეულს სათამაშოებს.

არიან ბავშვები, რომელთაც ველურების მსგავსად არ შეუძლიათ ღმერთი ისე წარმოიდგინონ, თუ არა ადამიანის სახით, ადამიანის ყოველგვარ თვისებებით და ჩვეულებებით. ასე ერთმა პატარა ქალმა სერიოზულად იკითხა—ღმერთს ცოლი ჰყავსო, და იმის „ცოლის ქალბატონ ღმერთს ეძახიანო (m—m Dieu?) ჩემი სამის წლის დისწული ქალი მუდამ მეკითხებოდა—ანგელოზები ღვთის მოსამსახურეები არ არიანო, და როცა ვუპა-

საქართველო

სუხებდი—ღმერთს მოსამსახურეები არ სჭირიან მეთქი, უნდობლად მომიგებდა:

— როგორ შეიძლება ასე? ხომ უნდა ვინმემ იქ ცაში საქმელი მოუშადაოს!

ერთმა ჩემმა პატარა ნაცნობმა მკითხა ერთხელ— ღმერთს უსათუოდ თავს ბრუ უნდა ესხმოდეს, როცა ამ სიმაღლიდან მოუხდებოდა ყოველ დღე გადმოხედვით. ერთს შვიდის წლის ბავშვს არ უნდოდა ლოცვის წაკითხვა და დამშვიდებულად სთქვა:

— სულ ერთია ღმერთი ძლიერ მადლა არის და ჩემს ლოცვას მაინც ვერ გაიგონებსო.

ამიტომ, უეჭველია, რომ ზოგიერთი ველურები ლოცვის წინ იმიტომ სცემენ საყვირსა, რომ მიიქციონ ღვთის ყურადღება.

იმ აზრს, რომ ღმერთი ყველგან-ყოფია, ყველაფერს ხედავს და ყოვლის შემძლებელია, ბავშვები მეტად კრიტიკულად უყურებენ.

პატარა ქალმა, რომელსაც უჩვენებდნენ კარგად მოქცეულიყო, რადგანაც ღმერთი ყველა მისს საქციელს ხედავსო, ღრმა სკეპტიკურად უპასუხა:

— აბა, როგორ დამინახავს, როცა ის უშუალოდ საყდარშია ჩაკეტილიო.

მეორე ითხოვდა ეჩვენებინათ კიბე, რომ ასულიყო ცაზედ და მისულიყო ღმერთთან. პატარა ბავშვმა, რომელსაც ამადლების სურათი უჩვენეს, გაკვირვებით სთქვა:

— რა სულელი ყოფილა ღმერთი! დარჩა ქვეყანაზედ და იტანჯა, როცა თავისუფლად შეეძლო ცაში გაფრენილიყო:

ბავშვები ხშირად იძლევიან კითხვებს, რომ გაიგონ რამდენად დიდია ნაქები ყოვლის შემძლებლობა ღვთისა.

— თუ ღმერთს ყველაფერი შეუძლია, რატომ არ შერება რომ ჩემი სახელწოდების დღეობა წელიწადში ორჯელ იყოს?

ერთი ნაცნობი პატარა ქალი, რომელიც ყოველთვის ლოდიკურად მსჯელობდა, — უკეთესად, ვიდრე ზოგიერთი მოზრდილები, ერთხელ პირდაპირ შემეკითხა:

— რატომ არის ღმერთი უფრო კეთილი მდიდარ ბავშვებისათვის, რომელთაც აუარებელს სათამაშოებს უგზავნის, მაშინ როცა ღარიბებს ძლიერ ცოტა აქვს და, მაშასადამე, უფრო საჭიროებენ?

ერთი სიტყვით ეხლანდელი ბავშვების წარმოდგენილება ღმერთზე შეიცავს ცოტა პატივისცემას, ცოტა მოკრძალებას; პირიქით ისინი სრულიად ურწმუნონი არიან. შეიძლება ვსთქვათ, რომ ისინი უფრო სკეპტიკები არიან, ვიდრე ცრუ-მორწმუნენი. ამ მხრით ისინი ძლიერ განირჩევიან ველურებისაგან, რომლებიც თუმცა გამოსახავენ ღვთაებას და თავიანთ კერპებს კაცის სახეს აძლევენ, მაგრამ ამასთან ისინი შიშითა და მოკრძალებით სავსენი არიან.

ეს განსხვავება იმაშია, რომ ველურები არიან იმ საოცრების, ფენომენების უფლებაში, რომლიდანაც ჩვენ გვინდა დავიხსნათ ბავშვები და რომელიც აგონებს ველურებს რწმენას მაღალის არსებისადმი მათდა სასარგებლოდაც.

IV

დაუუკვირდეთ ეხლა, რა გავლენას ახდენენ ბავშვის ტვინზედ ფიზიოლოგიური მოვლენანი, რაც მუდამ თვალში ეჩხირებათ, — როგორც სიცოცხლე, სიკვდილი, დაბადება და ჩვენი სხეულის განვითარება.

დაბადების ანუ ქვეყნად გაჩენის საი-

ქართული
ენის ეროვნული
ბიბლიოთეკა

დუმლოება უფრო მეტს ყურადღებას იპყრობს ბავშვების მხრით, რაც ძალდატანებით ამუშავებს იმათ პატარა ტვინს. ამ დარგში ისინი ჰქმნიან საკვირველ ჰიპოტეზებს, ფრიად საოცარს თეორიებს.

ბევრი ბავშვი კმაყოფილდება მშობლების ახსნით, რომ ახალ შობილ ბავშვებს ჰპოულობენ ბაღში, ყვავილებში, კომბოსტოში.

ერთი ჩემი კარგად ნაცნობი პატარა ქალი ყოველთვის, როცა ბაღში შევიდოდა, უსათუოდ მივარდებოდა ჩირვებს და ყვავილებს, რომ ეპოვნა ახლად შობილი ბავშვი. თვითონ მეც პატარაობისას მეგონა, რომ ჩემი დედოფლები ბავშვებად გადიქცევიან მეთქი. ერთხელ საჩუქრად მივიღე დიდი ლამაზი დედოფალა, რომელიც თვალებს ახელდა და ხუჭავდა, აკვანიც ჰქონდა, ლოგინიც და ფარდაც სინათლის მხრით ჩამოსაფარებლად, სწორედ ისე, როგორც ნამდვილს აკვანს აქვს. მეგონა, ერთს მშვენიერს დილას, როცა გასაღვიძებლად მივალ, ჩემს დედოფალს ამდგარს დავინახავ, საბან ახდის, ცოცხალს, როგორც ნამდვილს ბავშვს, რომელიც სუნთქავს, ყვირის და ძუძუსა სწავს. ეს აზრი ჩემთვის არავის ჩაუგონებია. მეგონა, რაკი ისეთს დედოფალს, როგორც ჩემი იყო, ჰქონდა ისეთი სრული, ადამიანური გარეგნობა, იმაში სიცოცხლეს უნდა გამოჩენილიყო.

უეჭველია ბავშვის თვალსაზრისით საგანი თავისთავად უფრო ლოდიკურად გვეხატება, ვიდრე განმარტება, რასაც მშობლები მისცემდნენ ამ საგნის შესახებ, რაც არ განსხვავდებოდა იმ ბიბლიურს განმარტებისაგან, რომ ადამიანი თიხისაგან არის შექმნილი და შემდეგ შემოქმედმა შთა-

ბერა თიხაში თავისი სული და ამის გამო გაცოცხლდაო.

ბავშვა ერთხელ ყური მოჰკრა ქვისა და რკინის საუკუნოების ადამიანების შესახებ ლაპარაკს და ეგონა, რომ ეს ხალხი ეხლაც ცხოვრობსო, რომ მართლა იყვნენ ქვისა და რკინის კაცებიო, რომ ეს მხოლოდ საჭირო სახეა კაცობრიობის განვითარებაში, რასაც მოჰყვა ხორციით და სისხლით შესხული ადამიანები.

ბევრს ბავშვს ჰგონია, რომ ის მუდამ არსებობდა; საინტერესოა გავიხსენოთ რას ამბობს თავისს მოგონებაში ჯონ ინჯელაუ (John Inglew): „მე ყოველთვის მიტაცებდა საკიოხი, შესაძლებელი იქნებოდა, რომ ყოფილიყო რამე ჩემზე ადრე, სანამ მე გავჩნდებოდი ქვეყანაზედ და, მაშასადამე უფრო ადრე, ვიდრე მე ამას დავინახავდი? ის კიდევ შეიძლებოდა, რომ იყო დრო, როცა მე პატარა კენჭის ოღენა ვიყავი, მაგრამ სრულიად შეუძლებლად მიმაჩნდა, რომ ყოფილიყო ისეთი ეპოქა, რომელიც წინ უსწრობდა ჩემს დაბადებას, ან ისეთი დრო, როცა პირადად მე არ ვყოფილიყავი“.

ერთს ნაცნობს ბავშვს, ეგონა, რომ ყველა კაცობრიული არსება ერთბაშად გაჩნდა ქვეყანაზედო, სწორედ ისე, როგორც ეხლა ხედავს ე. ი. ბავშვები და დიდები, მამაკაცები, დედაკაცები და მხუცებულები.

ასე, ბავშვებს ჰგონიათ, რომ ისინი ყოველთვის იყვნენ, და რაც მათს გარშემოა, ყველა ისეთი იყო, როგორც ეხლა ხედავენ, ამიტომ ძნელი წარმოსადგენია მათთვის, რომ მათი დედა ოდესღაც პატარა ყოფილიყოს.

— ვინ იყო დედა შენი, შენ პატარა რომ იყავიო? ჰკითხა პატარა ქალმა თავის დედას.

შეორე განსხვავება ბავშვის შეხედულობისა, რაც ჩვენ სრულიად არ ვიცით, ეს არის ბავშვების დაუჯერებლობა საკუთარს პიროვნებაში. ასე, ერთი პატარა ქალი, რომელმაც გაიგო დედისგან როგორ იბადებიან ბავშვები, დაჟინებით ჰკითხავდა:

— თქვენ დარწმუნებული ხართ, რომ მე ვაჟი არა ვარ? თქვენ თვითონ ამბობდით ყოველთვის, რომ მე ვაჟსა ვგეგვარ.

ხეტის წლის ვაჟი დარწმუნებით ამბობდა, რომ ერთი წლის წინად ის ქალი იყო: მაშინ მას ქალის ტანისამოსი ეცვა. ორი ტყუბი დარწმუნებული იყო, რომ ერთის ხნისანი არ არიან, იმიტომ რომ სხვა და სხვა ტანისამოსს ატარებდენ.

ერთი ოთხის წლის ქალი, რომელმაც ძნელი ჰქრილობა აიტანა ფეხის გასწორებაში, დარწმუნებული იყო, რომ იგი გაცვალეს, რომ მისი წინანდელი უშნო „მე“ შესცვალეს ახალი ლამაზი „მე“-თ, გული მოსდიოდა, როცა ძველ სახელს უწოდებდნენ. მან სახელიც გამოიცვალა.

— მე მინა არა ვარ, — გაჯავრებული ამბობდა, — მე კატა ვარ, ეხლა მე სულ სხვა ქალი ვარ.

V

ნაკლებ არ იტაცებს ბავშვებს იდეა ცხოველ არსებათა ზრდის შესახებ. როგორ თავისებრივია იმათი წარმოდგენილება ამაზე სჩანს ჩემი პატარა ნაცნობის სიტყვებიდან, რომელსაც ეგონა, რომ სხეულის გასაზრდელად საჭიროა მიემატოს ცოტ-ცოტა მასალა: — კისერს — კისრის ნაჭერი, ფეხებს — ფეხის და ხელებს — ხელის.

ზოგიერთი ბავშვები, როცა ეუბნებოდნენ გაიზრდებიან თუ სჭამენ წვეწას და პურსაც არ დასტოვებენო, ყოველთვის,

ჭამის შემდეგ, მივარდებოდნენ სარკესთან, რომ გაეგოთ რამდენად გაიზარდნენ. საყურადღებოა ბავშვის წარმოდგენილებაში კიდევ შემდეგი: ბავშვებს სჯერათ, როცა ისინი დიდები შეიქნებიან, დიდები, პირიქით, დაპატარავდებიან, და აუცილებლად მიაჩნიათ ასეთი ცვლილება ბა ასაკობაში; ყველა უნდა იყოს პატარა, შემდეგ დიდი, ან ჯერ დიდი და შემდეგ პატარა.

ბავშვების წარმოდგენილება სიკვდილის შესახებ ფრიად ბუნდოვანი და განუსაზღვრელია. ისინი ვერ იგნებენ სიკვდილის მარადისობას ისე, როგორც არ შეუძლიათ წარმოიდგინონ მათი ქვეყნად გაჩენის წინანდელი დრო.

და რამდენადაც მათთვის გაუგებარია ღმერთზე წარმოდგენილება, იმდენად ბუნდოვანია ყველაფერი, რაც გამოდის **ნამდვილ-განსაზღვრულის** ფარგლიდან, და ეს ხდის მათ არა მორწმუნედ.

ჟორჟ-ზანდი გვიამბობს „ჩემი ცხოვრების ისტორია“-ში — როცა მან მთელი ოჯახი ღრმა მწუხარებით და სევდით მოცული დაინახა მამის სიკვდილის გამო, გაკვირვებულმა მწუხარედ იკითხა:

— განა ის ყოველთვის მკვდარი იქნება?

პატარა ყმაწვილმა, რომელსაც უამბეს მისი პატარა მეგობრის სიკვდილი, იკითხა:

— როცა ჩვენ ლონდონში დავბრუნდებით, იგი ისევ მკვდარი იქნება?

ბავშვებს ვერას გზით ვერ შეუძლიათ გაიგონ, რომ ცაში წასვლა, როგორც ჩვენ ვამბობთ მათთან ლაპარაკის დროს, სულ ერთი არ იყოს, როგორც ლონდონში ან პარიზში წასვლა. პატარა ბავშვმა გაიგონა ერთხელ როგორ სწუხდნენ მისი მშობლები ერთი ნაცნობი ყმაწვი-

ლის სიკვდილის გამო და ფილოსოფიურად შენიშნა:

— დიახ, იგი ეხლა ცაშია; იქვე დაბერდება.

პატარა დამ, რომელსაც ძუძუ-მწოვარა ძმა მოუკვდა, ნაღვლიანად იკითხა:

— ეყოლება იქ ცაში ძიძაო?

მეორე პატარა ქალი მუდამ კითხულობდა, ხომ არ არის ცაში ორჭოლი ქარი, თორემ განსვენებული პაპა იქ გაცივდება.

ბავშვების ყველა წარმოდგენილებათაგან ფიზიოლოგიურ მოვლენათა შესახებ უფრო გასაოცარია მათი შეხედულობა ორგანიზმის ზოგიერთ დანიშნულებათა შესახებ, იმიტომ რომ მათ ყველაფერი პირდაპირ ესმის და მსჯელობენ მხოლოდ წმინდა გარეგან ანალოგიის მიხედვით.

გლეხის პატარა გოგოს ეგონა—საიდუმლოება აღმოვაჩინე—რა უნდა ქნან რომ ავად არ გახდნენ:

„არ უნდა დაწვენ ლოგინში, რადგანაც იქ გვემართება ყოველგვარი ავადყოფობა“, სერიოზულად გამომიცხადა მან ერთხელ.

ბავშვები ხედვენ, რომ ავადყოფობის ყოველთვის ლოგინში აწვენენ, იმათაც ასეთი დასკვნა გამოჰყავთ, რაკი ავადყოფობა ლოგინში ჩაწოლით ხდება, მაშ უნდა ვიხმაროთ ცოტა ოსტატობა: ნუ ჩაწვები ლოგინში და ყოველთვის ჯანსაღად იქნები.

ერთ ქალაქელ ბავშვს, რომელიც მუდამ ქალაქში ცხოვრობდა, ეგონა, რძეს თეთრი ძროხები იწველიან და ყავას—შავი ძროხებიო.

ამ შემთხვევაში ორ მოვლენათა ყოველთვის ერთმანეთთან დაკავშირების ასოციაციამ ლოდიკურად ხელი შეუშა-

ლა წარმოდგენილებათა ასოციაციებს მათი წარმოშობის შესახებ.

ერთს ოთხის წლის ბავშვს გული მუცელში ჩადებული საათი ეგონა, იმან წარმოიდგინა აგრეთვე, რომ თავში ღვიძლი და ტვინი აქვს. აქაც ასოციაცია ხდება:

ამ ბავშვს ხშირად ესმოდა, როცა მამა შეუკვებდა რესტორანში ღვიძლსა და ტვინს, მანაც გადაწყვიტა—რაკი იმას თავში ტვინი აქვს, მაშასადამე ღვიძლიც იქვეა, აქ ბავშვის წარმოდგენილებაში ტვინი და ღვიძლი განუყრელია.

ერთს ხუთის წლის ყმაწვილს წარმოდგენილი ჰქონდა, რომ ძილს წამწამები ჰგვრიან.

ერთი პატარა ქალი გულუბრყვილოდ არწმუნებდა ყველას, რომ აზრი თავიდან პირში გამოდისო; აქ, ცხადად სჩანს ზოგიერთი ანალოგია პრიმიტიულ მხატვრობის ჩვეულებასთან, რომელნიც ხატვენ ადამიანებს, რომელთაც პირიდან ამოდისთ ლენტი ზედ წარწერით—თუ რას ამბობდა, ან ფიქრობდა ესა თუ ის პირი.

ამას გარდა ბავშვებს თავიანთი სუბიექტიური შთაბეჭდილება ხშირად გადააქვთ სხვებზედ. ცნობილია ბევრი სხვაც.

პატარა ბავშვებს ჰგონიათ თვალს რომ დახუჭვენ, სხვები იმათ ვერ ხედვენ.

VI

ბავშვების წარმოდგენილებათა დიმახასიათებელ თვისებას შეადგენს მათი არეულობა სულიერ და უსულო საგნებისა, —მისწრაფება გამოსახონ უსულო სულიერად. ჩემს პატარა ბავშვს მართლა ეგონა, რომ ორთქლ-მავალი და მატარებელი სულიერი არსება არისო, მორიდებით და პატივისცემით დაუწყებდა ლაპა-

რაკს. მხოლოდ ერთს აზრს, რომ ორთქლ-მავალს შეუძლიან გაიგოს ყველა მისი ჟინიანობის ამბავი, შეცდომა გადაჩვევა ეშმაკობისა და ჟინიანობისაგან. სიუღლი იგონებს ერთს პატარა ქალს, რომელიც ნებას თხოულობდა მიეღერებოდა ორთქლ-მავალის ლამაზს თავს და მიეცა მისთვის შაქრის კვერები.

მეორე პატარა ქალს ეგონა მისი სათამაშო კრკალი (სერსო) ცოცხალი არსებობდა.

— იმას ჩემი ეყურება იქით მიგორავს, საითკენაც მინდა!

მეორეს ეგონა სავარძლის საჯოდმი ცოცხალი არსებობა იმიტომ, რომ გრძნობდა და ხედავდა— როგორ ჩაიხნიქებოდა იგი დაჯდომის დროს.

ერთმა ბავშვმა დაინახა, როცა დედამ ბზრიალა დაატრიალა და აღტაცებულმა წამოიძახა: „მხეცი, მხეციო!“

ბევრს ბავშვებს ცეცხლი და წყალი ცოცხალ არსებათ მიაჩნიათ, როცა ხედვენ აღის თრთოლას და ესმისთ ტკაცანი ან წყლის შხუილი. ამ შემთხვევაში ცხადია, რომ მოძრაობა და ხმაურობა ბავშვებში აღძრავს სიცოცხლის ილიუზიებს. ზოგნი შეცდომაში შედიან ცხოველ არსებათა რომელიმე გარეგანის ანალოგიის (მსგავსების) გამო. ძნელი ასახსნელი არ არის თუ რად მიაჩნდა ერთს ყმაწვილს თავის ხის ცხენი და სათამაშოები სულიერ არსებედ და მეორემ რად გადისროლა ფანჯარაში მიღებული ბრინჯაოს გველი ამ სიტყვებით: დეე, დაისვენოს მზეზე!“

ზოგჯერ ბავშვები სიცოცხლეს და ადამიანის მოქმედებას ისეთს საგნებსაც კი მიაწერენ, რომლებიც სრულიად მოკლებულია მოძრაობას და გარეგნულადაც ვერ გვაგონებენ ცხოველ არსებას.

ჩემმა პატარა ყმაწვილმა, რომელსაც აჩუქეს ერთი ყუთი თითბრის ჯარის კაცებით, ჯერ ამოაგალა ისინი, მაგრამ მაშინვე დამალა. არ გაცივდეს და სურდო არ შეეყაროსთო. იგივე, როცა ხილს მთხოვდა, ჩვეულებრივ სულ პატარა ვაშლებს არჩევდა და გვიხსნიდა, რომ ესენი ვაშლის შვილებიაო (fruits—bébé), ისეთი „ბებე“, როგორც თვითონ არის.

ერთი პატარა ქალი მუდამ ელაპარაკებოდა ყველა ჟსულო საგნებს, ეგონა უნდა ესმოდესთ ჩემი სიტყვებიაო.

— კარო, გაიღე! რატომ არ იღები? რატომ ხარ ასეთ გაუგონარი? ყავადანო, სადა ხარ? დროა ცეცხლზე შესკუბდე. აბა მოიხარზე! ეხლავე, ეხლავე, ცოტა მოითმინე, წყალი აღუდლება და ჩამოვდამ.

იმას ეგონა, რომ პატარა კენჭები დიდი ქვების შვილებია, ისინი ისე ზრუნავენ კენჭებზე, როგორც თავისი დედამასხედ.

მეორე პატარა ქალს Joanne igelou-ს ეგონა, რომ ქვასაც კაცის გრძნობა აქვს. იგი ძლიერ სწუხდა, ვითომ ქვები იტანჯებოდნენ, რომ მოძრაობა არ შეუძლიათ და თვითონ ამოძრავებდა ე. ი. აქეთ იქით გადაჰქონდა.

ერთს ბავშვს ველი „ბალახების ქალაქად“ მიაჩნდა.

იმას ეგონა ღეროები ეს ცალკე პირებია, რომელნიც დასახლებულან ველად, როგორც ადამიანები სახლობენ ქალაქში.

მოხდენილი და მხატვრული სახეები, რომლითაც ბავშვები გამოხატვენ ხილულ საგნებს და მოვლენებს იმ მისწრაფების ძალით, რომ სული შთაბერონ ყველა არსებათ, აუარებელი და დაუსრულებელია.

გავიხსენოთ პატარა სენპიერის აღტაცება (ბოლოს „Harmonie de Nature-ს შესანიშნავი ავტორის), რომელმაც დაინახა მაღალი კოშკები და განცვიფრებით წამოიძახა: „ღმერთო ჩემო, როგორ მაღლა აფრენილან!“ გავიხსენოთ აგრეთვე სიტყვები პატარა ალფრ. მიუსესი, რომელიც ამაყობდა ახლად ნაჩუქარ წუღებოთ.

ჩქარა, ჩქარა, თორემ ჩემი ახალი წუღები დაბერდებიან.

ბავშვების ყველა ამ წარმოდგენილებათა და აზრთა წარმოშობის და ქვეყნიერ მოვლენათა საოცარი განმარტების კვალში ჩადგომა და ახსნა ძნელი არ არის. ბავში ბუნებრივად იჩენს ცნობისა და ცოდნის მოყვარეობას, მას აქვს მოთხოვნილება თვითონვე ახსნას და განმარტოს უფრო საოცარი მოვლენები, რაც მის გარშემო ხდება, ამასთან იმას უნდა, რომ ეს განმარტება, შეძლების და გვარად, სრული და დამაკმაყოფილებელი იყოს, მაგრამ ამისთვის არ უნდა ხარჯავდეს დიდს ძალას, რომ არ მოიქანცოს გონებით. ეს ახსნა უნდა იყოს სრულიად მარტივი, ადვილ გასაგები, მოკლებული მრავალ სიტყვებს, ფართო მსჯელობას, დახლართულობას, რასაც ბავში ვერას ვზით ვერ შეიგნებს.

აქედან არის ეს თავისებური ახსნა-განმარტება, ეს საოცარი ასოციაციები, მსჯელობა, დაფუძნებული თავისუფალ ანალოგიაზე უფრო რთულ და არა ჩვეულებრივ მოვლენათა შესახებ; აქედანვე გამომდინარეობს სიმსუბუქე მსჯელობისა, რაც დაფუძნებულია ზერელე, წმინდა გარეგნულად გაზოგადებაზედ.

აი რატომ ადარებენ ისინი ერთმანეთს ვარსკვლავებს და ბრჭყვრილა შუშებს, მთვარეს და ჰაერში მფრინავ ბურთს,

აი რატომ ჰგონიათ გული საათად და რომ გაიზარდნენ საჭიროდ მიაჩნიათ ცოტა მიემატოს ხელ-ფეხს.

აი რატომ არის ბავშვის წარმოდგენილება ღმერთზე ასეთი ღარიბი; და ღმერთიც ხორცშესხმულად ჰყავს წარმოდგენილი და ანიჭებს მას ადამიანის ყოველგვარ სისუსტეს. აქედან არის წარმოდგენილებაც ზეციერ ცხოვრებაზე, რომელიც არაფრით განირჩევა ქვეყნიერ ცხოვრებიდან, რაც ბავშვის გარშემოა და რომლითაც თვითონ ცხოვრობს დედა მიწაზე, — ღვთის მოსამსახურეებზე, ქალბატონ ღმერთზე (m-me Dieu)) და ორქოლ ქარებზე ზეცაში.

რაც შეეხება უსულო საგნების და ქვეყნიერ მოვლენათა სულის შთაბერვას და ცოცხალ გამოსახულობას, ესეც გამომდინარეობს მეორე თვისებიდან.

არ შეიძლება წარმოვიდგინოთ, რომ ბავში ვერ არჩევდეს თავის თავს ქვისაგან ან ყავადანისაგან; ან ფიქრობდეს რომ კოშკს მართლა შეუძლიან ჰაერში, ცაში აფრენა. მაგრამ ბავში ბევრად სჭარბობს სიმპატია, რომელსაც უნდა დაერთოს სხვა საგანს და ისიც უხვად ჰფანტავს ამ სიმპატიას თვისს გარშემო. ბავში გატაცებულია ძმობისა და სიყვარულის გრძნობით ყველა მის გარშემო არსებულ საგნებთან და მოვლენასთან, და რომ უფრო დაიხლოვოს ისინი, შეუფუოს თავის ცნებებს, ის იმათ ამაღლებს, მიაწერს მათ თავის საკუთარს გრძნობებს, საკუთარს სახეს, აცოცხლებს თავის სიცოცხლით, ცდილობს ისინი მას დაემსგავსნენ, როგორც შეყვარებული, რომელიც თავის საყვარელში ხედავს სილამაზეს და მოხდენილობას, როცა სხვები მასში არაფერს შესამჩნევს არ ხედვენ.

პედაგოგიის ისტორია

დ — რ ვაიმერისა
(თარგმანი გერმანულიდან)

§ 13 რატიხუსი.

გერმანიის დიდებულმა პედაგოგებმა მოგუბას უურადღებს არ მიაქციეს; არ შეუშინდნენ მრავალჯერ იმედის გაცრეებას და მთელი თვისი ძალა მოანდომეს ახალ პედაგოგიურ აზრების განხორციელებას. ჰელმტინელი ვოლფგანგ რატიხუსი (რატიკე) (1571—1635) ჰიკველი იყო მათ შორის. ჯერ კიდევ რასტრუკში და ამსტერდამში, რაც სტუდენტად იყო, რატიხუსი გულმოდგინეთ იკვლევდა პედაგოგიურ საკითხებს, მკვამ რეფორმატორულმა აზრებმა ვერც ჰელანდიაში და ვერც სხვაგან სადმე ვერ ჰხვავა სჭირა ნიადაგი, სანამ რატიხუსმა არ წარუდგინა გერმანიის წოდებათა წარმომადგენლების სეიმს მოხსენებანი სწავლა-აზრდის შესახებ. მთავრები გამოექმდებენ რეფორმატორს. ჰესსენ-ლანშუტაღტის ღონდგრაფებმა ლუდვიგ მე-V-თემ უბრძანა ზრთფესრებს კელჰიგსა და იუნგს რატიხუსის გეგმები გაეშინჯათ. ზრთფესრების ზასუხი ისეთი სახიერა გამოდგა რატიხუსისათვის, რომ ღანგრათმა ნება დართო ჰელკიგსა და იუნგს რატიხუსთან ერთად ზრატტიკულად გამოეცადათ აუგსურგში ახალი სწავლის სისტემა. ეს იყო 1614 წ. აუგსურგის ცდამ ცუდათ ჩაიარა რადგან, ერთის მხრით უთანხმოება სუთფუდა რატიხუსისა და თანამშრომელთა შორის, და მეორის მხრით სასულიერო წოდება მტრად გადაეკიდა ახალ საქმეს. მხოლოდ 1618 წელს ბერის ძებნის შემდეგ რატიხუსმა ჰხვავა ნამდვილი მფარველი: ეს იყო ანხალტ-კოტტენის მთავარი ლუდვიგი. რატიხუსის გეგმით კოტტენში დაარსებულ იქმნა სკოლა და განსაკუთრებული სტამბა ახალი სახელმძღვანელოების

დასამზადებლათ. თვით რატიხუსი იძულებული იყო ახალი მასწავლებლები გაეწრთვნა. სასწავლებელი იყოთებოდა ორათ: გერმანულ და უფრო მაღალ სკოლებათ. უფულ მათგანში სწავლა გრძელდება 3 წელი. უკანასკნელ განყოფილებაში უმთავრეს საგნებათ ითვლებოდა: ლათინური და ბერძნული; ებრაული და ფრანგულის სწავლა მოწავის არჩევანზე იყო დამოკიდებული. უფულ დღიურათ 4 კაკვეთილი იყო: დილას ორი და ნამუადღევს ორი. კაკვეთილებთა შორის ერთი საათი დასვენება იყო შემოღებული. შაბათი განმეორებას ჰქონდა დამოხდელი. განსაკუთრებულ ზედამხედველებს ჰქონდა მინდობილი წეს-რიგის დაცვა და მთელი საქმის გაძღვლა. სახელმძღვანელოებს ადგენდნენ რატიხუსი და თანამშრომლები და მისდევდნენ ერთს უწყებულს მეთოდს. სკოლის განვითარებას აქაც ბოლო მოუღო სამდღელოებამ.

სკოლის გახსნის შემდეგ წელიწად ნახევარს არ გაუვლია, რომ ქედ-მოუხრელი და თიცნი რეფორმატორი მეფის წინააღმდეგობისათვის ჯერ დიდის ხნით დაატუსაღეს და შემდეგ სამთავროდან განძევეს. მაგდებურგშია (1620—1622) საწმუნებრთვმა უსამოვრებამ დაურღვია რატიხუსის იმედები. შვარცბურგელი გრაფის ქალი ანხალტის ხელს უწყობდა რატიხუსის უკიდურესს სიღარბებში, ვამარის სასახლესთან მოლაზარაკებამაც უნაყოფოდ ჩაუარა რეფორმატორს. ამ უბედურს კაცს უკანასკნელი იმედიც გაუცრუვდა: მან ვერ მოახერხა ოქსენტურჩანს დახმარებით შვეიცარიაში განხორციელებია თვისი რეფორმატორული იდეები — დამბლამ იგი გამოაცდლა ქვეყანას 1635 წელს.

რატინიუსი თავის მეთოდს სიადუმილთი ანახვდა. თავის სწავლის სისტემას წერილობით მხლად მისინ გამოთქვამდა, რაც იძულებული იყო. დედა აზრები სწავლის შესახებ, რომელიც მისი ხელით არიან დაწერილი, წარმადგენენ მოკლე დებულებებს. აი უმთავრესი მათგანი: 1) უკვლავი უნდა ეთანხმებოდეს ბუნების კანონებსა და მსვლელობას. 2) შეუძლებელია სხვა და სხვაობა ერთსა და იმავე დროს 3) ხშირი გამოცდები ერთი და იგივესი 4) ყოველივე დაწვებისა დედა-ენაზე 5) უკვლავი ძალა დაუტანებელია (მასწავლებელი სატუსდოს ზედმედელი კი არ არის!) 6) ზეპირათ (მექანიურად) არაფერი უნდა ისწავლებოდეს 7) შეთანხმება ყოველ დარგში (მეთოდისა, წეს-რიგისა და სხეულმძღვანელობათა შორის) 8) ჯერ თვით სავაზნი, მერმე სავაზნი კანონები (ე. ი. ენის შესწავლის დროს ჯერ უნდა წაკითხულიდნ შეიგნოს მოწაფე კანონი და მერმე თვით კანონი უნდა იქმნეს შესწავლილი) 9) უკვლავი გამოცდითა და სავაზნი შესწავლით (ინდუქტიური მეთოდი).

ამ დედა-აზრებით ხელმძღვანელობდა რატინიუსი კოტინში. თვით მთავარმა ლუდვიგმა შეადგინა რატინიუსის თანამშრომლობით სამსწავლო გეგმა. რაც მოწაფეები შეისწავლიდენ, გერმანული განყოფილების სამსკლასში დაბადების კითხვას, წერას და გერმანულ გრამატიკას, მეოთხე კლასში მათ ხელი უნდა მიეწოდებინათ ტიპიურ რომელიც მწერლის ტერენციუს თხზულებათა კითხვისთვის. მიზნის მოკლე განხილვას კომედიის შინაარსს და პირველი კომედიის (Andria) გერმანულად წაკითხვას უნდა მოემზადებინათ მოწაფეები ტექსტის გაგებისთვის. მეორე გაკვეთილზე უნდა წაკითხათ პირველი მოქმედება უკლებლად, მერმე გაემეორებინათ წინასიტყვაობა და პირველი გამოხვლა იმავე მოქმედების გერმანულად; ბოლოს კი უნდა ეთარგმნათ მხლად

აზრი ამ ნაწილისა. ასეთივე მერმე იყო მიღებული დანარჩენი გამოხვლებისა და მოქმედებისთვის. რაც უკვლავ კომედიებს ამგვარათ გადათარგმნიდენ. უნდა დაწეოთ ხელმეორეთ თარგმნა. მაგრამ ეხლა კი „სიტყვასიტყვით“. სიტყვა-სიტყვით თარგმნის სავაზნი შეთვისების შემდეგ იწეობდა მესამე სამუშაო ღათინური გრამატიკის შესასწავლად, ასე რომ მეოთხე წლის ბოლოს მოწაფეებმა უკვე იცოდენ ელემენტარული გრამატიკა და უმთავრესი სინტაქსური კანონები. მესუთე წელს გრამატიკას უფრო ფართოდ შეისწავლიდენ ხელმე ტექსტის მიხედვით. ამ დრომდე მთელი შრომა მასწავლებელს აწეობდა, მოწაფეთაგან კი მოითხოვდენ „პითაგორეულ სიჩუმეს“. სამინაო მუშაობაც კი ადგომადელი იყო მათთვის.

სამსწავლო გეგმა მხლად მესუთე კლასის შეგირდებს აძლევდა ნებას გადათარგმნილი გაკვეთილი სხლში ქადალდზე დაეწერათ, და გერმანულიდან ხელმეორედ ღათინურათ გადათარგმნით შეჩვევოდენ ღათინურის ხმარებას. კოტინის გეგმა ასეთსავე მეთოდს ხმარობდა ბერძნულის შესასწავლად. მეექვსე კლასში სხელმძღვანელოდ მიღებული იყო ახალი ადთქმა. განსხვავება მხლად იმაში მდგომარეობდა, რომ სამინაო მუშაობა უფრო ფართოდ და უფრო ვრცლად იყო მიღებული.

სიადუმილეთამ და კვეხნამ, რომლითაც რადინიუსი ღაზარაკობდა თავის რეფორმატორულ აზრების შესახებ, უბედობამ, რომელიც ყოველ პრაქტიკულ საქმეში თან დასდევდა ამ დაუდგომელ, ამაჲ, და ცნობრებასთან შეუბრკელებელ პედაგოგს, მოუხეჟეს მას მატურარა ოინბაზის სხელი. ასე იყო თუ ისე რატინიუსი პირველი წინაღუდა საუგუნეობით მიღებულს „მესნიერების“ მეთოდს და გვახვენა, რომ მასწავლებლობა ხელფინება, რომელსაც შესწავლა სჭირდება და რომლის წეს-რიგს შეთვისება სჭირია. შეიძლება რა-

ტიხისის რწმუნა მისი მეთოდის შეუცდომლობის წინაშე და ზოგიერთი ზედგოგოური დებულებანი (მუდმივ ერთის და იმავე ავტორის შესწავლა; „ზითაგორეული სიჩუმე“ მოწაფეების; წინად განზრახული დათვრება მოწაფეთა თვისების; გათიშვა გავრთვების (აღზრდის) და სწავლების სკოლაში უკუგადართ; ყოველ შემთხვევაში უარს ვერ ვიტყვით, რომ რატიხისმა ზედგოგოიკა განმდიდრა მრავალ მართლაც სასარგებლო აზრით. მოთხოვნა, რომ ყოველი კბის გრამატიკა შესწავლილი იქმნეს დედა ენის დახმარებით;

რომ მთლიანობა, თანდათანობა იქმნეს დატყუი, როგორც სახელმძღვანელოებში ისე სასწავლო გეგმაში; ინდუქტიურის მეთოდის, როგორც ბუნებასთან შეთანხმებულის მეთოდის შემოღება; გრამატიკული კანონის დამყარება საგულისხმიერო ცოცხალ ვარჯიშობაზე; უარყოფა ყოველივე ძალდატანების სწავლის საქმეში;—ი სიმდიდრე, რომელიც რატიხისმა ზედგოგოიკას შესძინა და რომელსაც მის შემდეგ ზედგოგოიკა ვეღარ დასთმობდა.

6. ლორთქიფანიძე.

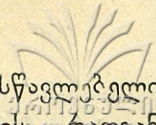
კარგი მასწავლებელი

(ანასტასიევისა)

სპეციალური ზედგოგოიური მომზადება.

მასწავლებლისთვის მარტო საზოგადო განათლება არ კმარა,—მისთვის აუცილებლად საჭიროა სწავლების ცოდნაც, მოწაფისათვის ცოდნის გადაცემა, მოწაფის საგნით დაინტერესება და აღძვრათვით-მოქმედების სურვილისა. ეს არც ისე ადვილია, როგორც შეიძლება ზოგჯერ ეჩვენოს ვისმე. სწავლების ხელოვნება შეიძინება უწინარეს ყოვლისა სპეციალურ-პედაგოგიურის მომზადებით განსაკუთრებულ სასწავლებლებში. ყოველი პროფესია ნაყოფიერ მოწაფისათვის ითხოვს სპეციალურ ცოდნას. ხელოსანს, ფერშალს, ექიმს, ოფიცერს, ვექილს არცერთს მათგანს არ შეუძლია თავის მოვალეობის ხეირიანად შესრულება, თუ მას მიღებული არ აქვს საკმარისი წინასწარი მომზადება. მით უმეტეს ეს მომზადება აუცილებელია სამასწავლებლო კანდიდატებისათვის, რადგან ფიზიკურად, გონებრივად და ზნეობრივად აღზრდა მოწაფისა, რომელიც შეადგენს მათ მოღვაწეობის საგანს, არის ერთი ურთულესი და უძნელები პროფესიათაგანი. მხოლოდ მასწავ-

ლებლების უმცირესობაა დაჯილდოვებული ბუნებისაგან ბედნიერის ნიჭით, რომ შეუძლიათ სხვისი სწავლება, უმეტესობა კი იძენს მას სპეციალური განათლებით და ხანგრძლივ პრაქტიკულ ვარჯიშობით. როგორც ერთისთვის, ისე მეორისთვისაც სასარგებლოა და თითქმის აუცილებელიც განსაკუთრებული მომზადება, რომელსაც იძლევიან სამასწავლებლო სკოლები, სემინარიები და ინსტიტუტები. აქ, ერთის მხრით, სამასწავლებლო საგნების თეორიულად შესწავლის მეოხებით, მეორეს მხრით უფრო კი სამავალითო სკოლაში გამოცდილ მასწავლებლების სამავალითო გაკვეთილების ზეგავლენით, აგრეთვე საკუთარი გამოცდილებით, რასაც იძენენ მუდმივი და კომპეტენტური ხელმძღვანელობით, სამასწავლებლო კანდიდატები იძენენ ბევრს რასმე, რაც შეეხება: მოწაფის სულიერი ბუნების გაგებას, სწავლების თანდათანობით, გასაგებად, თვალსაჩინოდ და მარტივად მოწყობას. აქ, ამ სპეციალურ-პედაგოგიურ სასწავლებლებიდან გამოდიან ძვირფასი

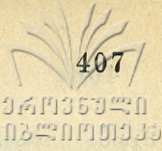
თავდებები იმ სულიერ განწყობილებისა, რომლის დამახასიათებელია: სულით და გულით აღზრდის საქმის შეყვარება, მუდამ მზად ყოფნა მის ერთგულებაში, სურვილის უქონლობა ამ პროფესიის სხვა რომელსამე, თუნდა უფრო მომხიბლავ, პროფესიაზე გადაცვლისა და მუდმივი ინტერესის დაკერა პედაგოგის თეორიულ და პრაქტიკულ საქმესთან. ასეთ ხელის შემწყობ პირობების მაგიერობას ვერასოდეს ვერ იზამს ვერც ბუნებრივი ნიჭი მასწავლებლობისა, ვერც მარტო თეორიულად მომზადება, ვერც მარტო პირადი, თუნდაც ხანგრძლივი, მასწავლებლის გამოცდილება, ვერც მით უმეტეს, წიგნით გაცნობა პედაგოგიკისა. აღზრდა, ვიდრე სხვა რომელიმე ხელობა, არის უფრო ცოცხალი საქმე, რომელიც მუდამ ითხოვს ყველა პედაგოგიურ-თეორიების საშუალებად გამოყენებას და ამიტომ ძალიან ძნელიც იმათთვის, ვისაც არ უვარჯიშნია ამ თეორიების ხმარებაში და ვინც მიჩვეულია ერთგვარ შაბლონურ სწავლებას. პედაგოგიურს ასპარეზზედ თეორია და პრაქტიკა, სიტყვა და საქმე არამც თუ ერთი მეორეს მისდევს არამედ ერთი მეორეს ხელს უწყობს და აძლიერებს კიდევ; ცოდნა და გამოცდილება ამ პროფესიაში განუყოფელი არიან, თუმცა მუდამ უნდა გვახსოვდეს სენეკას ძვირფასი სიტყვები: „მოკლეა და ქეშმარიტი მაგალითის გზა, გრძელია გზა წესებისა“.

რაც უნდა საფუძვლიანი მომზადება ჰქონდეს მასწავლებელს, ის მაინც უსათუოდ უნდა ემზადებოდეს ყველა გაკვეთილისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ ეს აუცილებელია სწავლების ნაყოფიერად წარმოებისთვის, სამწუხაროდ, მასწავლებლების უმეტესობა არ აძლევს ამას შესა-

ფერ მნიშვნელობას; ზოგი მასწავლებელი არ ემზადება გაკვეთილისთვის, რადგან თავისის თავის დიდი იმედი აქვს, ზოგს — საქმის ნაკლები სიყვარული აქვს და ზოგიც უბრალო დაუდევრობას სჩადის. ამასობაში კი წინასწარ-მოუმზადებლად არამც თუ ძნელია, ბევრს შემთხვევებში სრულიად შეუძლებელიც და სრულიად მიუწვდომელიც საინტერესო, მიზან-შესაფერისი და თანდათანობითი გაკვეთილის მიცემა. როდესაც მასწავლებელი ემზადება გაკვეთილისთვის, მან უსათუოდ უნდა განუმარტოს თავის თავს შემდეგი სამი კითხვა: ა) რა უნდა ასწავლოს მან, ე. ი. ყოველ მხრივ ცხადია თვითონ მისთვის ის საგანი, რომელიც უნდა გადაცეს თუ არა, ბ) როგორ უნდა ასწავლოს ე. ი. როგორი საშუალებით, როგორი ხერხით და და ზომებით შეუმსუბუქოს ბავშვებს გაკვეთილის შეთვისება, ვ) როგორი სავარჯიშოები დაუნიშნოს, რომ უფრო კარგად დაიხსოვნონ იგი.

ნათქვამიდან ცხადად სჩანს, რომ გაკვეთილისთვის მომზადების დროს უსათუოდ უნდა გაარჩიო, პირველად, სასწავლო მასალა და მეორედ, გადაცემის მეთოდი. ძალიან კარგია წინდაწინვე წერილობით შედგენა გაკვეთილის კონსპექტისა ე. ი. წინდაწინვე ამოწერა, თუ გინდ მოკლედ, მის უმთავრეს დებულებებისა. სწავლება რომ ნაყოფიერად მიდიოდეს, მასწავლებელმა უნდა ჩაუროთ მას საჭირო ხალისი; მაშასადამე, მან უნდა მოიფიქროს გაკვეთილის წინ, როგორ შეიძლება ამ ხალისის აღძრვა მოწაფეებში, რითი შეიძლება მისი შეკავება, შენარჩუნება და როგორ პირობებში უფრო გაძლიერებულია მოწაფეთა ხალისის სასწავლო საგნისადმი.

ბეს. ლამბაშიძე.

ვილიამ ჯემსი

საუბრები ფსიხოლოგიაზე

I

ფსიხოლოგია და სწავლება

უკვლავ იმ მისწრაფებათა შორის, რომელნიც მიმართული არიან უმაღლეს, იდეალურ მიზანთა მისაღწევად, მგონი არც ერთი არ გვიქადის უკეთეს ნაყოფიერებას, ვიდრე ის, რამაც აგერ რამდენიმე წელიწადია იზიან თავი მასწავლებლებში. მიუხედავად იმისა, თუ სწავლა-აღზრდის რომელ კერძო დარგს ემსახურებიან ისინი, ჩვენ ვამჩნევთ მათ შორის ფრიად განსაზღვრულ მოთხოვნილებას თავიანთი მოწოდების უმაღლეს მიზანთა გაძივრებისა და გათვალისწინებისას.

ხალხთა განახლება პირველ ყოვლისა იწვევს მოაზროვნე მქადაგებთა შორის და აქედან ნაკადი განახლებისა ეუინება ქვემოთკენ. ამიტომ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ჩვენი სამშობლოს მასწავლებლებს ხელთ უჭირავთ ჩვენი ქვეყნის მომავლის დროშა. სერიოზობა, რომელსაც ისინი იჩენენ თავით განვითარების და, საზოგადოთ, თავიანთ სულიერ ძალთა განმტკიცების საქმეში, მაჩვენებელია იმისა, რომ ამერიკის ხალხი მტკიცე, შეურყეველი ნაბიჯით ივლის წინმსწავლეობის გზაზე.

აღზრდის საქმის გარეგნული ორგანიზაცია შესაძლოა უფრო კარგად იყოს დაეყენებული შეერთებულ შტატებში, ვიდრე სხვაგან სადმე. სახელმწიფოებრივი სწავლების სისტემა არსად არ იძლევა იმოდენა სხვადასხვაობას, ცდისა და, თუ გნებავთ, შეგუიანების ნებას

სწავლების საქმეში, რამდენსაც ჩვენში. ჩვენი უნივერსიტეტები და კოლეჯები დამოუკიდებელი არიან, მათში ადგილი აქვს მხოლოდ ერთმანეთისათვის სამაკალითო მტკიცებებს და, რაც ფრიად საბედნიერია, მათსა და დაბალ სწავლებელთა შორის არსებობს მტკიცე, ორგანიული კავშირი. სწავლების ჩვეულებრივი მეთოდი, რომელიც განვითარდა ძველი ამერიკული მეთოდისაგან, ერთის მხრით მოკლებულია ლექციური მეთოდის ნაკლს (გავრცელებულია გერმანიასა და შოტლანდში; ამ მეთოდით სწავლების დროს თითქმის არავითარ ყურადღებას არ აქცევენ მსმენელთა ინდივიდუალურ თვისებებს), მეორე მხრით — იგი თავისუფალია ინტელისური სისტემის ნაკლისაგან, რომელიც, მგონი, თსოულობს, რომ მასწავლებლის პირიველი მისხვერპლია შეეწიროს თითოეული მოსწავლის პირივეობას. ბოლოს ქალ-ვაჟთა ერთად სწავლება, რომლის კეთილნაყოფიერებაში თითოეული ჩვენგანი გულწრფელად დარწმუნებულია, — უკვლავ ეს ისეთი სასიხარულო მოვლენებია ჩვენი სკოლის ცხოვრებაში, რომ ნებას გვაძლევს დიდის იმედით შეგუივრებდეთ მომავალს.

ასეთი ჩინებული ორგანიზაცია გვაქვს ხელთ და ჩვენი ვაჟთა განახლოვებოთ ის ღირსეული და მცოდნე პირებით; მოვიწვიოთ მადალ-განიერი ადამიანები, რომელნიც მთელს თავიანთ ძალ-ღონეს ამ ორგანიზაციის საკეთილდღეოთ შესწირავენ და, აი, მაშინ, რამდენიმე თაობის შემდეგ, ამერიკა შესძლებს ხელმძღვანელობა გაუწიოს მთელი ქვეყნის აღზრდის საქმეს. უნდა აღვიარო, რომ არა მტკიცედი რწმენით მოკვლი იმ დღეს, როდესაც უოველივე ეს ფაქტი იქნება.

ჰედაგოგიურ წრეებში არსებულ მოძრაობით

*) ვილიამ ჯემსი ცნობილი ამერიკელი ფსიხოლოგი და პროფესორია. 1892 წ. ჰასვარდის და ივერსიტეტის წინადადებით მან ეს საუბრები გაუმართა კემბრიჯის სახალხო მასწავლებლებს.

შეიძლება არ უსარგებლოს იმ ზომად, როგორც ჩვენ—ფსიხოლოგებმა. სახალხო მასწავლებლების ძლიერი მისწრაფება თვით განვითარებისა და თავიანთი მოწოდების უფრო ნათლად გამორკვევისადმი აიძულებდა მათ ხშირად მკეპარტანთ ჩვენთვის მათი მოდუა-წყობის ძირითად პრინციპების განსამარტებლად. თქვენც ჩემგან ისეთ ცნობებს მოკლით ადამიანის სულის ვითარების შესახებ, რომელიც მოკცემთ საშუალებას უფრო ნაკლების და გონივრულის შრომით უკეთეს ნაყოფიერებას და სასურველ შედეგს მიადწიოთ.

რასაკვირველია, მე სრულებით უარს არა ვყოფ, რომ ფსიხოლოგიას შეუძლია მსგავსი იმედები აღძრას ადამიანის გულში. დიად, ფსიხოლოგიამ უეჭველი და არსებითი დამხმარება უნდა გაუწიოს მასწავლებლებს. მაგრამ წინ და წინვე უნდა აღვიარო, რომ ბევრს გადამეტებული წარმოდგენა აქვს ფსიხოლოგიის შესახებ და ეს სწორედ იმიტომ, რომ ამ ბოლო დროს ჩვენში ძალიან ბევრსა სწორდენ და გასძახდენ ამ საგნის შესახებ. შეიქმნა რაღაც „ახალი ფსიხოლოგია“, და აი, თქვენც შესტამეთ ამ მეცნიერების შესახებ ცალიერ სიტყვათა მორვეში, მიიღეთ აუარება ცრუ ზასუხი და არა ნამდვილი ცოდნა. იქ, სადაც მოწაფეები ჯერ იმდენათ განვითარებული არ არიან, რომ კრიტიკულათ შეხედონ ყოველივე იმას, რასაც მათ ეუბნებიან, იქ, ვამბობ, ძალიან ადვილათ მხედება, რომ მათი ხელმძღვანელი თითონ აცდებთან სინამდვილეს და დაკარგავენ ზომიერებასაც. მე ვიფიქრობ, რომ სახალხო სკოლების მასწავლებლებსაც აქვთ რაიმე ნაკლი, და ეს ნაკლი ბირველ ყოვლისა მდგომარეობს იმაში, რომ ისინი უფრო ადვილათ მიმყოფნი არიან.

რაც შეეხება ფსიხოლოგიას, ჩემის რწმენით, „ახალი“ ფსიხოლოგია, როგორც მეცნიერება, არ არსებობს. არის მხოლოდ ძველი ფსიხოლოგია, ლოკის დროს განმარტებული, და

შეესებული ტვინის და გრძნობათა დარგანტების ფიზიოლოგიურ კანონებით და, აგრეთვე, ყოველიუნიონურ თეორიის ზოგიერთა განმარტების მიხედვით. მართალია, თვით-დაკვირვების დარგში შეტანილია ზოგიერთა გაუმჯობესებანი, მაგრამ ეს მასწავლებლის მიზნისთვის მაგრე რიგათ გამოსადეგი არაა. მასწავლებლისთვის გაცილებით მეტი ღირებულება აქვს ე. წ. ფსიხოლოგიის ძირითად ელემენტებს. ვიტყვი აგრეთვე, რომ დრმათ შემცდარი იქნებით, თუ იფიქრებთ, რომ ფსიხოლოგიიდან, როგორც ადამიანის სულიერ ცხოვრების მეცნიერებიდან, თქვენ გამოიყვანთ განსაზღვრულ პროგრამებს, ან სწავლების მეთოდებს. ფსიხოლოგია მეცნიერებაა, სწავლება კი—ხელოვნება. მეცნიერებანი პირდაპირ არასოდეს არ წარმოშობენ ხელოვნებათ: აქ საჭიროა მსხვილი გონება, რომელიც, თავის ორიგინალობის წყალობით, პრაქტიკულათ გამოიყენებს მეცნიერების შენაძენს.

ლოდიკას ჯერ არავისთვის უსწავლებია სწორათ აზროვნება, არც ეთიკას—კარგი ყოფა-ქცევა. ამ გვარ მეცნიერებათ შეუძლიათ მხოლოდ დახმარება აღმოკვიზინონ ჩვენსავუ დაჭერაში და შეკვაყენონ, როდესაც ჩვენ მზათ ვართ რაიმე ცრუდი ჩავიდინოთ, ან ცრუ დასკვნა გამოიყვიანოთ. რომელივე მოვლენისაც; მათ შეუძლიათ აგრეთვე უფრო ნათელ ქუონ ჩვენივე თვით კრიტიკა, როცა რაიმე შეცთომა ჩავიდინოთ. მეცნიერება უჩვენებს საზღვრებს, რაშიაც უნდა ტრიალებდეს ხელოვნება, და კანონებს, რომელიც უნდა დაცვას მან, ვინც ხელოვნებას ემსახურება. თუ როგორ უნდა მოვიქცეთ თითოეულ კერძო შემთხვევაში, ეს დამოკიდებულია თვით პირვნებისაგან: ერთი მშვენიერ შედეგს მიადწევს ამ გზით, მეორე—არა ნაკლებს სულ სხვა გზით. საქმე მხოლოდ იმაშია, რომ არც ერთი არ გადასცდეს ნაჩვენებ საზღვარს.

სწავლება ვითარდებოდა საკლასო ოთახში მასწავლებლის გამჭრიახობისა და მისი მხურვალე დაკვირვების წყალობით. იმ შემთხვევებშიაც კი, როდესაც ესა თუ ის ადამიანი ხელს უწყობდა ხელფანების განვითარებას და ამავე დროს თვით ფსიხოლოგიც იყო, (ასეთი იყო, მაგ., ჰერბარტი), ზედაგოგია და ფსიხოლოგიის სწორათ მიდიოდენ და პირველი არასოდეს არ გამომდინარეობდა მეორისაგან.— ორივე სწორ მნიშვნელოვანი იყო და არც ერთი არ იყო დამოკიდებული. სწორეთ ამ რიგადვე უნდა იყოს შეთანხმებული ფსიხოლოგია და სწავლება. მაგრამ ეს იმის რადი ნიშნავს, ვითომც რომელიმე წესი სწავლებისა მარტო და მხოლოდ იყოს ამ რიგად შეთანხმებული, ვინაიდან სწავლების მრავალი სხვა წესებიც შესაძლოა შეთანხმებულ იქმნას ფსიხოლოგიის განზრახვასთან.

ამიტომ—თუ ვისმე შესწავლილი აქვს ფსიხოლოგია, ეს იმას კიდევ არ ნიშნავს, რომ ის კარგი მასწავლებელიცაა. რომ კარგი მასწავლებელი განდე, საჭიროა განსაკუთრებული ნიჭი, ტაქტი და მომენტის ადღოს ადებს, ე. ი. თქმა და ქმნა იმისა, რაც საჭიროა სწავლების ამა თუ იმ მომენტში.

ფსიხოლოგია და მასზე დაფუძნებული საზოგადო ზედაგოგია ძალიან მოკვებობის სამხედრო მეცნიერებას—სტრატეგიას. აქაც და იქაც ძირითადი პრინციპები ძალიან მარტივი და განსაზღვრულია. ომში, პირველ ყოვლისა, საჭიროა მტერი ისეთ მდგომარეობაში ჩააყენო, საიდანაც მას—ბუნებრივად—გასაფლადი ადარ ჰქონდეს. შემდეგ მიესიო უმეტესი ძალით სწორეთ იმ დროს, როდესაც ამას არ მოკლდის, და, ბოლოს, თავის საკუთარ ძალით ნაკლები გაძლით შემუსრო და დატყვეონაში. სწორეთ ასევე—სწავლების დროს თქვენ უნდა ადძრათ მოსწავლეში ისეთი ძლიერი ინტერესი იმისადმი, რაც თქვენ გსურთ მას გადასცეთ, რომ ვერც ერთმა სხვა საგან-

მა ვეღარ მიიზურას იმის უურადლება. შემდეგ განმარტეთ თქვენი საგანი ისეთ ხაზით, რომ ის ერთხელ და სამუდამოთ აღიბეჭდოს მის გონებაში; ბოლოს ჩაუნერგეთ მოწაფეს ძლიერი სურვილი იმის გაკებისა, თუ რაა შესაძლოა გამომდინარეობდეს ამა თუ იმ საგნიდან. ეს პრინციპები იმდენათ მარტივია, რომ გეჩვენებთ, ვითომ ისინი, ვინც ეს შეიგნო, ყოველ წამს გამარჯვებას განიცდიან, როგორც ბრძოლის ველზე, ისე საკლასო ოთახებში. მაგრამ როგორც ამ, ისე იმ შემთხვევაში, სახეში უნდა ვიქონიოთ ერთი დიდი გარემოება: **სული მოწინააღმდეგისა**. თქვენი მოწინააღმდეგის—მოწაფის სული იმავე ხაზით ცდილობს ჩანაელის ყველა თქვენი დოხისძიებას, როგორც სული მტრის მხედართმთავრისა ცთილობს ჩაფუშოს რომელიმე მეცნიერულად განზრახვით გენერლის გეგმა. იმის გაკება, თუ რას ფიქრობს და რა სურს მტერს, რა იცის მან და რა არა,—ეს მასწავლებლისთვისაც ისე საძნელაა, როგორც სარდლისთვის. აქ ჩვენ ვერ გვიშეულის ვერც ფსიხოლოგიური ზედაგოგია, ვერც თეორიული სტრატეგია, არამედ—გამჭრიახობა და დაკვირვება.

თუმცა ის სარგებლობა, რომელიც შეუძლია მოკვებობის ფსიხოლოგიაში, ამ შემთხვევაში უფრო უარყოფითია, ვიდრე დადებითი, მაგრამ აქედან კიდევ ის არ გამოდის, რომ ამ ცოდნას ფრიად თვალსაჩინო სარგებლობის მოტანაც არ შეუძლია. მაგ., ეჭვს გარეშეა, რომ ფსიხოლოგიის ცოდნის წყალობით, ძალიან ვიწროვდება ყოველგვარ ექსპერიმენტთა და ცდის ფარგალი. ფსიხოლოგმა წინ-და-წინ იცის, რომ ესა და ეს მეთოდი მრუდია და ამიტომ ყოველთვის შეუძლია გვერდი აუხვიოს შეცდომას. ფსიხოლოგია გვიშეულის—აგრეთვე—უკეთ გავიგოთ ის, რის შესრულებაც გვწადიან. ჩვენ უფრო მაშინ ვინდობით ამა თუ იმ მეთოდს, როდესაც ვიცით, რომ ეს მეთო-

დი არა თუ პრაქტიკულად განსახორციელებული და გამოხადების, არამედ—თეორიულადც სისწორეს წარმოადგენს. მაგრამ უგულვებელ უფრო სასურველი ისაა, რომ—ამ რიგად—ჩვენ უფრო დამოუკიდებელი ვხდებით, ჩვენი ინტერესი უფრო ცხოველდება, როდესაც საგანს ორი სხვა და სხვა მხრით შევხებით და საშუალება გვეძლევა მივიღოთ ახალგაზრდა ორგანიზმის, ასე ვთქვათ, სტრუქტურული გამოხატულება; და როდესაც ჩვენ მასზე ვცდით ჩვენს გამჭვირვებობას, ტაქტს,—იმავ დროს ნათლად წარმოვიდგენთ ფრად სანტრუქტურული შინაგან ელემენტებს მისი სულიერი მექანიზმისას. მოწაფის ამ რიგად გაცნობა, დაფუძნებული ინტუიციასა (სულიერ, შინაგან ძალთა განჭვრეტა) და ანალიზზე, უნდა შეადგენდეს თითოეული მასწავლებლის მისწრაფებას.

საბედნიეროთ, მასწავლებელთათვის ძნელი არ არის მოწაფის სულიერი მექანიზმის ელემენტების და მათი მოქმედების გაცნობა. რადგანაც ზოგადი ელემენტები და პრინციპები შეადგენენ ფსიხოლოგიის სწორეთ იმ ნაწილს, რომელითაც მასწავლებელს დამოუკიდებლად, პირ-და-პირ შეუძლია სარგებლობა, ამიტომ აქედან ის დასკვნა გამოდის, რომ უსაჭიროეს ცნობებს ფსიხოლოგიიდან თითოეული მასწავლებელი მაინც და მაინც ვალდებული არ არის ძლიერ ვრცლად იცნობდეს. ვინაც სურვილი აქვს, ის საგანს უფროსთვის შეისწავლის და ამით ის—როგორც მასწავლებელი—არაფერს დაკარგავს, რასაკვირველია; თუმცა, შესაძლოა, ზოგიერთმა კი დაკარგოს საჭირო სწორ-ზომიერება, ვინაიდან ჩვენ ხშირათ სრულიად უადგილოდ ვაზვიადებთ ამა თუ იმ საგნის იმ მხარეს, რომელსაც უფრო გაუტანადობრად და თეორიულადც შეგვისწავლია.

როგორც მასწავლებლებისათვის, თქვენთვის უფრო ნაკლებ საფაღდებულად წმინდა ფსიხო-

ლოგიურ საკითხთა გარკვევა ან სახასიათის-მკვლევარ მასალის შეკრება ფსიხოლოგიურ დაკვირვებათაგან. მე ვმიშობ, რომ ზოგიერთნი, გატაცებულნი ემაწვილის ბუნების შესწავლით, ზედმეტ შრომას გაკისრებენ თქვენ ამ შემთხვევაში. დეე ემაწვილობის შესწავლა წინ წავიდეს: ეს მოგვეცემს ჩვენ უფრო საღ შეხედულებას ემაწვილის ცხოვრების შესახებ. არიან მასწავლებლები, რომელთაც განსაკუთრებულ სიამოვნებასა გვირის დღიურები, დაკვირვებათა შეკრება და პრინციპების გამოანგარიშება ამ გზით მიღებულ სტატისტიკურ ტაბულებიდან. ეჭვი არაა, რომ ასეთი დღიურების და დაკვირვების წყალობით ჩვენ უკეთესად გავეცნობით ჩვენს შეგირდებს. ჩვენი თვალს და უფრო მიეჩნევა და უფრო ადვილათ გამოიხატოს თითოეული ბავშვი იმ პრინციპის, რომელიც აღნიშნული გვექნება. მაგრამ, გაფიცებთ, ნუ აწუხებთ მასწავლებლების უმრავლესობას და გაათავისუფლებთ ისინი ამ შრომის მიხედვით დაკვირვებისაგან. ნუ გამოვაცხადებთ ემაწვილის ბუნების შესწავლას სავალდებულოთ და ნუ დავაკისრებთ იმათ, ვინც არ გრძნობს არავითარ მისწრაფებას ასეთი შრომისადმი. მე ამ შემთხვევაში სრულიად ვეთანხმები პრინციპს. მუნსტერბერგს, რომელიც ამბობს, რომ მასწავლებლის დამოკიდებულება ემაწვილობის პირ და პირ წინააღმდეგია ფსიხოლოგიის დამოკიდებულებისა, ვინაიდან პირველი ემსახურება პრაქტიკულ ეთიკურ მიზნებს, მეორის მიზანი კი თეორია და ანალიზია.

იმასზე უარესი არა არის რა, როდესაც კარგი მასწავლებელი ცუდ ფსიხოლოგად გრძნობს თავს. ჩვენი მასწავლებლები უმისოთაც დატვირთულნი არიან. ვინც იოტის ოდენს ზედმეტს და ამისთანავე არა პირ და პირ საქმისაკისრებს მათ, ის მტერია სწავლა-აღზრდისა. დაუწყნარებელი სინიღისი კიდევ უფრო ამძიმებს უფროსივე ტვირთს. მე ვიცი, რომ ემაწვილის სულის შესწავლამ და მსგავს ფსი-

დი არა თუ პრაქტიკულად განსხორციელებული და გამოხადდება, არამედ—თეორიულადაც სისწორეს წარმოადგენს. მაგრამ უგულვებელ უფრო სასურველი ისაა, რომ—ამ რიგად—ჩვენ უფრო დამოუკიდებელი ვხდებით, ჩვენი ინტერესი უფრო ცხოველდება, როდესაც საგანს ორი სხვა და სხვა მხრით შევხებით და საშუალება გვქვდა მივიღოთ ახალგაზრდა ორგანიზმის, ასე ვთქვათ, სტერეოსკოპიული გამოხატულება; და როდესაც ჩვენ მასზე ვცდით ჩვენს გამჭვირვალობას, ტაქტს,—იმავ დროს ნათლად წარმოვიდგენთ ფრად საინტერესო შინაგან ელემენტებს მისი სულიერი მექანიზმისას. მოწაფის ამ რიგად გაცნობა, დაფუძნებული ინტუიციასა (სულიერ, შინაგან ძალთა განჭვრეტა) და ანალიზზე, უნდა შეადგენდეს თითოეული მასწავლებლის მისწრაფებას.

საბედნიეროთ, მასწავლებელთათვის ძნელი არ არის მოწაფის სულიერი მექანიზმის ელემენტების და მათი მოქმედების გაცნობა. რადგანაც ზოგადი ელემენტები და პროცესები შეადგენენ ფსიხოლოგიის სწორეთ იმ ნაწილს, რომელითაც მასწავლებელს დამოუკიდებლად, პირ-და-პირ შეუძლია სარგებლობა, ამიტომ აქედან ის დასკვნა გამოდის, რომ უსაჭიროეს ცნობებს ფსიხოლოგიიდან თითოეული მასწავლებელი მანინც და მანინც ვალდებული არ არის ძლიერ ვრცლად იცნობდეს. ვისაც სურვილი აქვს, ის საგანს უფროსთვის შესწავლის და ამით ის—როგორც მასწავლებელი—არაფერს დაკარგავს, რასაკვირველია; თუმცა, შესაძლოა, ზოგიერთმა კი დაკარგოს საჭირო სწორ-ზომიერება, ვინაიდან ჩვენ ხშირათ სრულიად უადგილოდ ვაზნავდებთ ამა თუ იმ საგნის იმ მხარეს, რომელსაც უფრო გაუტაცნივართ და თეორიულადაც შეგვისწავლია.

როგორც მასწავლებლებისათვის, თქვენთვის უფრო ნაკლებ საფაღდებულაა წმინდა ფსიხო-

ლოგიურ სკაითხთა გარკვევა ან საპასუხის-მგებლო მასალის შეკრება ფსიხოლოგიურ დაკვირვებათაგან. მე ვშიშობ, რომ ზოგიერთნი, გატაცებული ემაწვილის ბუნების შესწავლით, ზედმეტ შრომას გაკისრებენ თქვენ ამ შემთხვევაში. დეე ემაწვილობის შესწავლა წინ წავიდეს: ეს მოგვცემს ჩვენ უფრო სად შეხედულებას ემაწვილის ცხოვრების შესახებ. არიან მასწავლებლები, რომელთაც განსაკუთრებულ სიამოვნებასა გვრის დღიურები, დაკვირვებათა შეკრება და პროცენტების გამოანგარიშება ამ გზით მიღებულ სტატისტიკურ ტაბულებიდან. ეჭვი არაა, რომ ასეთი დღიურების და დაკვირვების წყალობით ჩვენ უკეთესათ გავეცნობით ჩვენს შეკიდებს. ჩვენი თვალის და უური მიეჩვენება და უფრო ადვილათ გამოიცნობს თითოეულ ბავშვში იმ პროცესებს, რომელნიც აღნიშნული გვექნება. მაგრამ, გაფიცებთ, ნუ აწუხებთ მასწავლებლების უმრავლესობას და გაათავისუფლებთ ისინი ამ შრომაში მონაწილეობისაგან. ნუ გამოვაცხადებთ ემაწვილის ბუნების შესწავლას სავალდებულოთ და ნუ დავაკისრებთ იმათ, ვინც არ გრძნობს არავითარ მისწრაფებას ასეთი შრომისადმი. მე ამ შემთხვევაში სრულიათ ვეთანხმები პროფეს. მუნსტერბერგს, რომელიც ამბობს, რომ მასწავლებლის დამოკიდებულება ემაწვილთან პირ და პირ წინააღმდეგია ფსიხოლოგიის დამოკიდებულებისა, ვინაიდან პირველი ემსახურება პრაქტიკულ ეთიკურ მიზნებს, მეორის მიზანი კი თეორია და ანალიზია.

იმაზე უარესი არა არის რა, როდესაც კარგი მასწავლებელი ცუდ ფსიხოლოგად გრძნობს თავს. ჩვენი მასწავლებლები უმისლოთაც დატვირთულნი არიან. ვინც იოტის ოდენს ზედ მეტს და ამსთანავე არა პირ და პირ საქმეს აკისრებს მათ, ის მტერია სწავლა-აღზრდისა. დაუწინარებელი სინილისი კიდევ უფრო ამძიმებს უფრადივე ტვირთს. მე ვიცი, რომ ემაწვილის სულის შესწავლა და მისგან ფსი-

ხელგორე მთხრობების წამოყენებამ არა ერთსა და ორ ჩინებულ ზედაგორს დაურღვია სულიერი სიმშვიდე. ეგვიპტედ უკეთესი მასწავლებელი ხშირათ ძლიერ სუსტი მუშა ემაწვილის სულის შესწავლის საქმეში და, პირიქით, იშვიათ ნაყოფიერ მასალას ემაწვილის ფსიხოლოგიისათვის იძლევა ხშირათ ფრიად სუსტი მასწავლებელი. ეს ეგვიპტის ცხადზე ცხადია.

ზემო ნათქვამი საკმარისათ მიმანჩია, რომ საზოგადოთ დამენსიათებია ის მდგომარეობა, რომელშიაც ჩაუყენებულ უნდა იქმნას მასწავლებელი ფსიხოლოგიურ საკითხთა გამო, გადავიდეთ ამ საკითხზე.

II

შემეცნების ნაკადი.

ზევთ მე აღვნიშნე, რომ ცნობანი შემეცნების ზოგად ელემენტებსა და ფუნქციებზე—აი, რას უსუსტიროესი თითოეული მასწავლებლებლისთვის თავის მიზნების განსახორციელებლად.

უნდა ვთქვათ, რომ მოვლენა, რომელსაც პირველ ყოვლისა იკვლევს ფსიხოლოგია, ზოგადი მოვლენაა. იგი მდგომარეობს იმაში, რომ თითოეულ ჩვენგანში მდვიადრების (ხშირათ ძილის დროსაც) დროს ხდება რომელიმე შეგნებული პრცესი. ჩვენში მომდინარეობს შემეცნების სხვა და სხვა გვარი ნაკადი,— გრძობის, სურვილის ფიქრის და სხ., რომელნიც ერთმანეთს მოსდევენ, როგორც ტალღები. ამ განუწყვეტელად ერთი-მეორეზე მომავალ მოვლენათაგან შესდგება ჩვენი შინაგანი ცხოვრება, ამ ნაკადის არსებობა არის უმთავრესი ფაქტი, რომელსაც აღნიშნავს ჩვენი მეცნიერება. მისი ბუნება და წარმოშობა—აი, უმთავრესი საკითხები იმისა. როდესაც ჩვენ ვცდილობთ კლასიფიკაციას ვუყოთ შემეცნების ამ ტალღებს, ავწერათ მათი სხვა

და სხვა თვისებანი, დავშალოთ მათი შეცნობა ელემენტებათ ან გამოვარკვიოთ მათი ჩვეულებრივი თანდათანობა, მაშინ ჩვენ ვასდენთ ანალიზს. როდესაც ვკითხულობთ, თუ საიდან გაჩნდა ასეთი მოვლენანი, რატომ ისინი სწორეთ ამ გვარნი არიან და არა ისეთნი—მაშინ ჩვენ გადავდივართ მათს განმარტებაზე.

ამ შემთხვევაში დავტოვოთ კითხვები. რომელნიც ეხებიან ამ მოვლენათა განმარტებას. უნდა აღვნიშნო, რომ შემეცნების ამ ერთი მეორეზე მომდევნო ტალღებისა და მათი ამ გვარი შეცდილების, შინაგან აკეულების შესახებ ჩვენ, არსებითად, არა ვიცით რა. მართლდა, ისინი მოჭვეუბიან ტვინის განსახდგროულ მდგომარეობას, როგორც შედეგი ასეთ მდგომარეობისა; აგრეთვე ცნობილია, მათი წინასწარი ფორმები დამოკიდებულია ჩვენს გამოცდილებასა და აღზრდაზე. მაგრამ ჩვენ ვკითხულობთ: **რა რიგით** არიან ისინი ტვინზე დამოკიდებულიო,—ზასუნს ვვლარ ვბოულობთ. იმ კითხვაზე კი, თუ რა რიგად გადაქმნება ტვინი აღზრდის ზედ გაუქვინით—შეგვიძლია მიუუგოთ მხოლოდ ბუნდოვანი ფრასებით. თუ ჩვენ მივაწერთ მეცნიერების ასეთ მდგომარეობას რომელიმე სულიერ პირს, ე. წ. სულს, რომელიც ვითომ ამ სულიერ ენერგიათა საშუალებით მოქმედებს ტვინზე, მაშინ, მართლდა, ეგვიპტისათვის ნაცნობ ენაზე დავილახანაკეუბდით, მაგრამ ამ ლახანაკეუბი ძლიან ცრტა რამ იქნებოდა იმისა, რასაც ახსნა ეწოდება. ნამდვილათ ჩვენ არ ვიცით ზასუხი იმ კითხვებზე, რომლებიც ახსნას ეხებიან, თუმც ზოგიერთ შემთხვევაში შეიძლება რამე სიმედო გამოგვიძებნა ამ მხრით. ვადავიდეთ პირ და პირ მოვლენათა აღწერაზე.

ჩვენა გვაქვს ასმარეუნი შემეცნების—ასეთია პირველი ფაქტი; მეორე კი მდგომარეობს იმაში, რომ ეს ასმარეუნი ყოველთვის რთულს რასმე წარმოადგენს. იგი შეიცავს მთაბეჭდი-

ლებებს ჩვენივე საკუთარი სხეულის თუ გარეშე საგანთაგან, ხსოვნას, სურვილებს, ნების გადაწყვეტილებით და სხვ.

შემეცნების კანკრეტულ მდგომარეობაში ამ ელემენტთა სხვა და სხვა გვარი სახე გვხვდება უმეტეს ნაწილად ერთ დროულად, თუმცა მათ შორის დამოკიდებულება ხშირათ დიდს რეჟავშია. ერთგვარი მდგომარეობა შესდგება თითქმის მარტოოდენ გრძობებლობათა მიმღებათაგან (чувственные восприятия), მეორე გვარი მოგონების ზედგაუყენით და სხვა. მაგრამ თუ ჩაუგვირდებით, აღმოვაჩინთ, რომ მიმღება (восприятие) ყოველ მხრივ გარემოცულია აზროვნების და ნების სამოსლით, მოგონება კი მომწვევდელია სხვა და სხვა შთაბეჭდილებათა აჩრდილებში.

უმეტეს შემთხვევებში შემეცნების ასწარების აქვს განსაკუთრებულად ცხადი და განსხიორებული ნასკვი, შემდგარი მიმღებათაგან. მაგ., თქვენ ამ წუთში ფიქრობთ და გრძობთ კიდება, მაგრამ მხედველი ორგანოს საშუალებით თქვენ შინც ღებულობთ შთაბეჭდილებას ჩემის სახისა ან სხეულისაგან, ხოლო სმენის საშუალებით—ჩემის ხმისაგან. ეს შთაბეჭდილებანი ამ წუთში თქვენი შემეცნების ასწარების ცენტრია ანუ ფოკუსი, ხოლო თქვენი ფიქრები და გრძობანი შეადგენენ მხოლოდ იმის კიდეს. მეორე მხრით შესაძლოა, რომ იმ წუთში, როდესაც მე თქვენ გებასებით, თქვენი შემეცნების ასწარებში შემოიჭრა რომელიმე სხვა საგანი, მაგ., წარმოდგენა რომელიმე შორეულ საგანზე, ერთი სიტყვით, თქვენ გრძობით დაშორდით ჩვენი ბასის საგანს. ამ შემთხვევაში შთაბეჭდილებანი ჩემის სახისა და ხმისაგან თუმც სრულიად არ გაქ-

რებიან თქვენი შემეცნებიდან, მაგრამ, როცა გორც ასეთ შემთხვევაში, მეტათ მქრთაღნი, დაიჭერენ მხოლოდ განაზირა ადგილს.

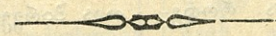
ან, რომ მოვიფიქროთ მეორე გვარი მაგალითი, შესაძლოა, რომელიმე გრძობებლობა, თქვენ საკუთარ სხეულთან შეკავშირებული, ჩვენი ბასის დრფს დაიჭერს ადგილს თქვენი შემეცნების ფოკუსში.

„საფოკუსო ობიექტი“ და „ნაზირის ობიექტი“ გორნი მეტ განმარტებას აღარ მოითხოვს, მაგრამ მათში მომწვევდელ ცნებათა გარჩევა კი მეტის მეტად საჭირფა.

შემეცნების ასწარების შემდეგ თან და თანობით ცვლილებებში ერთი მდგომარეობიდან მეორეზე გადასვლის ზროცესი ხდება ძლიერ მიმიეთ და შემეცნებით შეცულობაც ნაირ-ნაირათ ლაგდება.—ხან ფოკუსში ხდება მცირე ცვლილება, მაშინ როდესაც ნაზირი შესამხნეგ ცვლილებას განიცდის; ხან ფოკუსი იცვლება, ნაზირი კი რჩება უცვლელათ. მოხდება, რომ ფოკუსი და ნაზირი ადგილ-ადგილ იცვლებიან; ხან კი უეცრად განახლებება მთელი შეცულობა შემეცნების ასწარებისა. დაწვრილებით აღწერა აქ იშვიათ შემთხვევებშია შესაძლო. აქ შეგვიძლია მხოლოდ შემეცნების ერთი განსახდურული ასწარები შეუკავშირეთ მეორეს—მსავსეს, შეკავჯგუფოთ და დაგარქვათ მას სულიერი მღელვარების მდგომარეობა, შერეულობა, დაკვირვება; განუენებული მსჯელობა. და სხვ.

ასეთი აღწერა შემეცნების ნაკადის ძალიან ზოგადი და ბუნდოვანია; ეკაა, რომ ამით თავიდან ავიცილებთ ზოგეერთ ფაქტიურ შეტომებს.

დ. ო—ძე.

ბავშვი და სიკვდილი

ერნსტა ლორენცისა

(გერმანულიდან)

სამის თუ ოთხის წლისა ვიქნებოდი, როცა ერთხელ დედამ დამიძახა,—მე მაშინ ლოგინში ვიწეკი.

—ერნსტ, მოდი ჩქარა!

გავიქეცი სამზარეულოში, ფეხ შიშველა და პერანგის ამარა. მიჩვენეს ხაფანგი, რომელშიაც თავი იყო გამომწყვდეული და ყელზე მავთული შემოჭირებოდა. პირი ღია და თვალები გადმობრეცილი ჰქონდა. მოაშორეს მავთული, მაგრამ თავი უძრავად ეგდო. მოვავლე კულზე ხელი, მაგრამ არ ინძრეოდა. შემდეგ მოვარდა კატა, გამომტაცა ყლაპ! ყლაპ! და გადაყლაპა. მე იქვე ვიდეკი. მაშ ეხლა თავი კატაში ზის. მეგონა კატა თუ პირს ვაღებდა, თავი მაშინვე ამოხტებოდა. შევეკითხე დედას.

—არაო—მითხრა მან,—თავი ეხლა ვერ ამოხტება, ეხლა მას სირბილი არ შეუძლია: ის უკვე მკვდარია.

... ჩვენი მეზობლის ქალი ქრისტინე ავად იყო. მე დიდი ხანია არ შემეძლო მასთან თამაშობა, რომ მეც ავად არ გამხდარვიყავი. მაგრამ დღეს მამიდამ მითხრა—გინდა თუ არა ერთხელ კიდევ ნახო ქრისტინეო. რატომ არა! ალბად დღეს ისევ უკეთ არის. შევედი ოთახში. იქ ბევრ ხალხს მოეყარა თავი. ყველას დაღვრემილი სახე ჰქონდა. მხოლოდ საათის საქანელი არაკუნებდა. იქვე შავს ყუთში იწვა ქრისტინე. იმას ეცვა გრძელი თეთრი პერანგი და საბანი სრულიად არ ეხურა: ალბად ისევ ავად გამხდარა. სახეზე ფერი სრულიად არ ჰქონდა, წი-

ნად კი მთლად ვარდის ფერი იყო. რას ვიზამდი? ვხედავ, სძინავს.

—ეხლა ჩემო კარგო ყმაწვილო, შენთან ის ვერასოდეს ვერ ითამაშებს,—მითხრა ქრისტინეს დედამ.

—განა იმას ყოველთვის ასეთს მაგარს საწოლზე სძინავს?—ვკითხე მე.

—ღიახ.

დედიდა ცხვირსახოცით თვალებსა სწმენდდა. როდესაც ხელახლა გამოველ გარედ, მზეზე, ჰაერზე, თავში სხვა და სხვა აზრი მიტრიალებდა: რად აქვს ეხლა მას ახალი საწოლი? და მასთან სრულიად შავი.

სახლი სავსე იყო სხვა და სხვა ხალხით. უეჭველად ისინი ჩაწვებოდნენ ქრისტინეს საწოლში და ეს კი ჩააწვინეს მისი ზომის პატარა ყუთში; ჩემს პატარა ძმას ყოველთვის აკვანში სძინავს, სხვაგან არსად არ იძინებს.

მეორე დღეს სახლის ახლო აუარებელი ეტლი იდგა. ერთი ჯაგვა ნაძვის ტოტებით იყო მორთული. ყველას მაღალი ბჭყვრიალა ქუდეები ეხურათ. შემდეგ გამოჩნდა შავი ყუთი, ეხლა ზემოდამ მაღალი სახურავი ჰქონდა, დასდგეს საცხედრეზე და ზემოდამ გვირგვინი დაადგეს. ყველანი ჩასხდნენ ეტლებში. ჯაგვამ წინ გასწია, სხვები უკან მიჰყვებოდნენ; ყველანი ნება-ნება მიდიოდნენ, მათრახს არავინ იქნევდა. რას უნდა ნიშნავდეს ეს? ქრისტინე კიდევ ყუთში იყო? სად მიდიოდნენ ყველანი? მე შევეკითხე:

— დედილო, ქრისტიანე საავადმყოფო-ში მიჰყავთ?

— არა, სასაფლაოზედ მიჰყავთ, ის ხომ მოკვდა.

— რა უნდა გააკეთოს იქ?

— იქ გათხრილია ღრმად სამარე, შიგ ჩასდებენ კუბოს და ზემოდად მიწას გადა-აყრიან.

— ეს ხალხი იქს ამას?

— დიახ.

— ის ხომ ვერ შეიძლება მერე იქიდან ამოსვლას!

— ვერა.

ეხლა გავიგე: იმას ეძინა. ჯერ კიდევ ველოდი; შემდეგ გავიქეცი ომნიბუსთან, როცა ის მეზობლის სახლთან იღვა და ჩუმად ფეიქრობდი, შეუძლია მას ოდესმე დაბრუნდეს. მაგრამ ისევ ეძინა. ამასთან კუბოზე ბევრი მიწა ეყარა: არა, რასაკვირელია, იმას არ შეუძლია იქიდან ამოსვლა.

... შემდეგ ერთხელ ქუჩაში ბელურა ჩიტი დავინახე, ფეხებ გაჭიმული მშვიდად იწვა, ახლოს მივედი, სრულიად არ ინძრეოდა. იგი, ალბად, ან ძლიერ პატარა იყო, ან სულელი. ჩუმად მივებარე და ჩაღის ქუდი დავაფარე ზემოდად. ის ეხლა ჩემი იყო. ფრთხილად ჩავისვი ჯიბეში და ხშირად ვშინჯავდი ისევ ჯიბეში მყავდა თუ არა. შევაყენე ფეხებზე, ორივე ხელით დავიჭირე, მაგრამ არ უნდოდა დადგომა. თავს აქეთ იქით არხევდა. ჰაერში ავისროლე, მაგრამ არ უნდოდა გაფრენა. დავინახე თვალები დახუჭული ჰქონდა: რასაკვირველია ეძინა. როდესაც ვანჯღრედი, არ იღვიძებდა. როდესაც ჩემს ძმას ვუჩვენე—ჯერ არ მინდოდა ჩვენება, რადგანაც ყველაფერს მართმევდა, რასაც კი ვუჩვენებდი, მითხრა:

— სულელო, ეს ხომ მკვდარია! მკვდარი? ესეც? ეხლა მივხინჯე: სიკვდილი ეს ძილს ნიშნავს, ისეთს მაგარს ძილს, რომ ვალვიდება შეუძლებელია. სიკვდილი—ნიშნავს არა სიცოცხლეს.

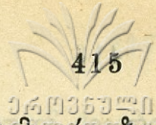
... შემდეგ დავესწარი როცა ღორსა ჰკლავდნენ. იჩქეფა სისხლმა. როცა მთლად გამოილია, ღორმა ერთხელ კიდევ გაიზმორა და შემდეგ უძრავად დაეგლო. ყასაბმა მითხრა:

— ეხლა იმას სული ამოუვიდაო!

დიახ, ეს მესმის: ფუფალამაც ჩაჰბერა ადამს სული ცხვირში და გააცოცხლა. თუ ვისმე სული მოშორდა და სისხლი გამოუვიდა, იგი მოკვდება. ამ დღიდან საოცრად მეშინოდა, როცა თითიდან, ან ცხვირიდან სისხლი წამსქდებოდა. დავმშვიდდებოდი მხოლოდ მაშინ, როცა დედა შემიხვევდა და სისხლს არ ვხედავდი.

ჩემთვის სანუგეშო იყო, როცა ნესტიან ამინდში სეირნობის დროს ვხედავდი, რომ პირიდან ორთქლი ამომდიოდა: სჩანდა ჯერ კიდევ ცოცხალი ვიყავი.

ღორი ყასაბმა მოკლა; ქრისტიანე ვილამ მოკლა? მე მგონია ეს ექიმის ბრალია, რომელიც ყოველ დღე დადიოდა მასთან სახლში; ამასთან ერთხელ ყური მოვკარი დედის სიტყვებს, რომელიც მამას ეუბნებოდა, რომ მას ექიმისა არა სჯერა რა. მაშ უეჭველად ეს ექიმის საქმეა: უფრთხილდი ექიმს! ერთხელ თვალი ამტკივდა და დამიპირეს ექიმთან წაყვანა, დედა ჩემმა შაქარ-ყინულით და ქლიავით ამივსო ჯიბე, რომ გავყოლოდი. როცა ექიმთან მივედი, შკაფში დავინახე გაპრიალებული ხერხი და დანები, თვითონ ექიმს თეთრი ფეშტამალი ჰქონდა წინ ჩამოფარებული; ყველა ამის დანახვაზე მოვრთე ღრიალი, სრულიად

დარწმუნებული ვიყავი, რომ დედას ჩემი მოშორება უნდოდა და მოსაკლავად მიმიყვანა. თუმცა ექიმი მეალერსებოდა, სურათებიც მიჩვენა, მაგრამ ვფიქრობდი ამას თვალთმაქცობით შვრებოდა ისე, როგორც ყასაბი ჯერ ამშვიდებდა ღორს და შემდეგ კი დანა გაუყარა ყელში.

მაინც ვერ დამამშვიდეს.

მე მაინც მშვიდობიანად დავბრუნდი სახლში: ექიმს ძლიერ შეეშინდა ჩემს ყვირილზედ.

... შემდეგ ერთხელ ყინული ჩამიტყდა, ჩავვარდი წყალში და დავსველდი, მაგრამ დედისთვის არა მითქვამს რა—არ ვიშორებდი თბილს საცმელს და მთელი ღღე დავრბოდი სველი წინდებით. მეორე ღღეს ქვალი დამადგა, სუნთქვა გამიჭირდა და ჩავწევი ლოგინში. მოვიდა ექიმი და რაღაც ტკბილი სასმელი დამალევინა, დედა კი მთელი ღღე გვერდით მიჯდა და ზღაპრებს მიაშობდა. როცა რამდენიმე ღლის შემდეგ უკეთ შევიქენი, მივხვდი, რომ ექიმი კაცს არ ჰკლავს. დედამაც ეს მითხრა. არა, დიდხანს რომ სველი ფეხებით იარო, ადვილად ამოვა სული და მაშინ მოკვდები. ეხლა კი მივხვდი, რომ დედ-მამას ჩემი სიკვდილი არ სდომებოდათ. დედის შესახებ კი მე ნამდვილად გავიგე: ის მოუშორებლად იჯდა მთელი ღღე ჩემ გვერდით. მამა კი მორიგეობდა ღამით, რაც მე არ ვიცოდლი.

... შემოდგომაზედ მამა ჩემმა ორმო გათხარა ზამთრისთვის მწვანეილეთულობის შესანახად. მე იქვე ვიდექი. მაგრამ არ ვიცოდი რისთვის სთხრიდა ამ ორმოს და ვკითხე:

— ვინ უნდა დამარხოთ აქ?

— შენ. ჩაწევი შიგ! მიპასუხა მამამ.

მე შევხედე მამას, სერიოზული სახე

ჰქონდა. ჩავწევი ორმოში. დამაყარა მზე-მოდამ ორი ნიჩაბი მიწა. მე ვიწევი დამშვიდებულად თვალ ახილული: ცრემლი სრულიად არ მომდიდა.

— რას იტყვის დედა შენი ეხლა შენ რომ არ იქნები! იმან ხომ არ იცის, რომ დავმარხეს. ის დაგიწყებს სოფელიში ძებნას და მოჰყვება ტირილს!

ამის შემდეგ ყოველგვარი ცრემლები დამავიწყდა.

მამაჩემი დამშვიდებულად სთხრიდა ორმოს, მე ვგრძნობდი, რომ ფეხები მუხლებამდის მიწაში მქონდა ჩაფლული. ეხლა ქვიშა უნდა გადმოეყარა, თვალგზე ხელი მივიფარე და მოვემზადე სასიკვდილოდ. სიამოვნებით ვფიქრობდი იმ წუთზე და მიხაროდა, როცა ჩემზე ცრემლებს დაღვრიდნენ.

მაგრამ დედაც მოვიდა; ეს კი მეწყინა, რატომ ვერ მოიცადა ხუთი წუთი მაინც!

— მამა, შენ დიდი ბავშვი ხარ, — სთქვა მან, — რას უშვრები ჩემს ყმაწვილს?

— მე იმას ვისაფლავებ, მიუგო მამამ და თან დამშვიდებით განაგრძო მუშაობა.

მაშინ ამოვხტი ზევით: დედასთან ყოფნა მაინც უფრო სასიამოვნო იყო. ეხლა კი ცრემლი ვერ შევიკავე: ვტიროდი, რომ მამამ მომიძულა და ალბად მართლა უნდოდა ჩემი დასაფლავება.

ეხლა დადგა დრო, როცა დავიწყე „დასაფლავებანას“ თამაშობა. არც ერთი ცოფის ჰია, არც ერთი ბუზი, ან მატლი არ მჩებოდა დაუსაფლავებელი. ჩემთვის დღესასწაული ღღე იყო, როცა ერთხელ ჩვენმა ბროლიამ მშვიდათ განუტევა სული თავისს სადგომში. ეს იყო „დიდი“ ღეში. ჩავასვენეთ დიდს ყუდში, ჩავკედეთ შიგ მაგრა ისე, რომ მისი მობრუნება სიკვდილის შემდეგ ფიქრადაც

არავის მოუვიდოდა. დამარხეთ კაკლის ხის ქვეშ.

ორი ჯოხი ჯვარად შეკრული დიდხანს გვაგონებდა მწუხარეთ მისს განსასვენებელს ადგილს.

იგი, მგონია, სამი თვე იქნებოდა უკვე მიწაში, როცა მომინდა გამეგო კიდევ ყუთში იყო თუ არა. გავთხარე მიწა. ყუთსა და თოკს ობი მოჰკიდებოდა, მანგრამ მთელი იყო. სამაგიეროდ ცხვირში მეცა ისეთი საზიზღარი სუნი, რომ ვერ გავბედე ყუთის გახსნა, მაგრამ სიმძიმე კი ვიგრძენ: ცხადია „ბროლია“ ისევ იქ იყო.

... ფოსტის დამტარებელმა წერილი გადმომცა, რომელსაც ზემოდამ შავი არშია ჰქონდა შემოვლებული. ამისთანა წერილი ჯერ არ მენახა. მივუტანე მამას.

— შეხედე, რა ლამაზი წერილია!

მამამ გამომგლიჯა ხელიდან, ხელები აუკანკალდა და დაიწყო კითხვა.

— რა ამბავიაო, — ჰკითხა დედამ.

— პაპამ სული განუტევაო, — მიუგო მან.

რა? პაპა ღმერთთან წავიდა? ის ზეცაშია იესოსთან და ანგელოზებთან!

მაშ იმას იქ არა უშავს რა: რა საჭიროა ტირილი!

კარგი, მაგრამ პაპა როგორ ავიდა ზეცაში? ხომ ვერ აფრინდებოდა, როცა მიწაზედ უჯოხოთ სიარულიც კი ვერ შეეძლო. დიახ, პაპა ზეცაშია — ამბობდა დედა ჩემი; ამის გარდა სხვა არაფრის მოსაზრება არ შემეძლო.

მეორე დღეს მამა ჩემმა დაიხურა თავის

სამგლოვიარო ქუდი; ეხლა მივხვდი საქმე რაშია ციო; მამა ჩემს უნდოდა პაპის დამარხვა. მაგრამ ის ხომ ცაშია! როგორ წავა იქ მამა, არ შეიძლება წავყვე, ვფიქრობდი ჩემს გულში. არა.

მიემართე დედას.

— დიახ, უნდათ დაასაფლაონ პაპის გვამი.

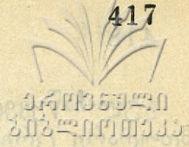
მაშ პაპა ჯერ კიდევ ქვეყანაზეა. არ შემეძლო ყველა ამაში გამოვრკვეულიყავი. ბოლოს ასე გადავსწყვიტე: იმისი სული წავიდა, გაფრინდა ზეცაში. სხეული კი მკვდარია. თუ პატარა სული ღმერთთან არის, ის შექმნის ახალს პაპას. მას ყველაფერი შეუძლია. დედა კი ფიქრობს — ანგელოზს შექმნისო! მაგრამ ეს მე არ მჯერა: ასეთი ბებერი ანგელოზები სრულიად არ არიან.

მთელს წიგნში ბიბლიურს მოთხრობებში არც ერთი ასეთი არ შემხვედრია. და რომ პაპა გადიქცეოდა პატარა ქოჩორ თმთან ანგელოზად, პატარა თავით, ხელებით და მსხვილი ფეხებით — არაფრის გზით არ მჯეროდა. პაპას გრძელი თეთრი წვერი და თეთრი თმა ჰქონდა. ამიტომ აზრად მომდიოდა იქნება ღმერთი პაპას შობის პაპად გადაქცევა? დედაც მეუბნებოდა, რომ ეს სრულიად შესაძლებელიაო. ამიტომ შემდეგ დავრბოდი სოფელში და ყველა ბავშვებს ვუმახობდი:

— ჩემი პაპა ეხლა საშობაო პაპაა და მე ეხლა ყველაზედ მეტს საჩუქრებს მივიღებ მეთქი.

და ეს, უეჭველად, ბევრს ჩემს ამხანაგებს შურდათ.

ლასი.

გ უ ლ ი

გულის მსგავსი პაწაწინა
ნივთი რამე ერთ კაცს ჰქონდა,
სადაც მიდი-მოდიოდა,
ის საუნჯეც თან დაჰქონდა.

ნაძღვეს სდებდა, მაგრამ მაინც
იმისთანა ვერ ვინ ნახა,
რომ საუნჯე ის მსუბუქი
მძიმე ტვირთ ქვეშ დაემარხა!

თავზე რა არ დააყარეს?...
ოქრო, ვერცხლი, ხე თუ რკინა!
მაგრამ თავზე დაასკუბდა
მაინც ყველას „პაწაწინა“.

გაუკვირდა მეფეს და სთქვა:
„ვინც რომ მაგ ცელქს შეაჩერებს,
იმდენს მივცემ ოქროს და ვერცხლს,
სანამ გულს არ გაიჯერებს“.

წინ წამოდგა თვით პატრონი,
მეფეს მდაბლად თაყვანი სცა;
მოთხარა და მოიტანა
ერთი პეშვი შავი მიწა.

დააყარა თავზე ამ ნივთს,
მომწყვდია მიწის ქვეშა!
თითქო რაღაც ჯადოსნობით
გააქვავა.. გააშეშა...

და მერე სთქვა: თქვენც ხომ ჰხე-
რომ ეს არის კაცის გული? [დავთ,
ამას ვერრა გააჯერებს,
ვერც ქონება და ვერც ფული!

გაუმადლარ ხარბისათვის
ტყუილია ყოლიფერი!
როგორც მიწას, მოასვენებს
მხოლოდ ერთი მუჭა მტვერი!..

აკაკი

გუშინ და დღეს

(გუძღვნი ქართულ ზედაგოგების მამათათვარს)

აჩრდილი აჩრდილს მისდევდა—
ნაკადი იდეალისა,
სასწორ-მხედველოდ ამხელი
აღამიანთა თვალისა.

მიჰქროდა სადღაც უვალში,
ვით მოწყვეტილი ცთომილი,
პირ-ნაბრუნები კაცთაგან,
ჭირ-ვარამ გადახლომილი.

ელვარე ბოლოს სტოვებდა,
ისიც უმაღვე ქრებოდა,
თითქო ქვეყანას სამუდმოთ
სიბნელით ემუქრებოდა!..

დუხჭირ ცხოვრების ვაებას
აეშვა ჭიმი, აღვირი,
ყუჩ-მოტეხილი ეგდო თვით
იერიქონის საყვირი!..

სინათლის ნაცვლად მზის თვალის
ყველაფერს აფერ-მკრთალებდა;
სადაც ბულბული კენესოდა,
იქ ყვავი დაყრანტალებდა!..

ჩანგურს მიემართე, აღრევ რომ
ხმა-ტკბილად დაღუღუნებდა:
წკრიალა ჟღერის მაგივრად
გლოვის ხმით უბარტყუნებდა!..

გულ-ჩაწყვეტილი ვიდექი,
მღულარე ცრემლის მფრქვეველი...
სიკვდილი ხშირათ ჯილდოა,
მწარ-ბედის დამარღვეველი!..

* *

შევსდექ სერზე, გულის წვერზე
რაღაც მომხვდა, მესიამა:
სულ სხვა ძალა შთამომბერა
ქართველ ყრმათა მე სიამა!..

ტიტულიკანა, ფეხ-შიშველა,
ვით ქართველნი, თითქმის ყველა,
მაგრამ მათში ელვარებდა
თითონ ნოეს ცისარტყელა!

მოკისკისობ-მოხტუნავდა
გუნდი-გუნდათ, რაზმი-რაზმათ,
წიგნებით რომ იღლიაში
მოერთოთ და მოეკაზმათ.

უკეთესი სამკაული
სხვა რა უნდა ქართველის შვილებს?..
მათი სახე იმედს მიგზნებს
და ქირ-ვარამს მიაღვილებს!..

აგერ თვალწინ გადმეშალა
სულ ახალი ძალთა-ძალი,
თვალ-ცხადლივ რომ ხელთ უპყრია
ჩვენი ერის მომავალი.

კვლავ სიკოცხლე დამიბრუნდა,
გავერიე მათში მეცა...
და გუშინ რომ წარბს მიკრავდა,
გამიბრწყინდა დღეს კი ზეცა!..

აწ სიკვდილი, ცელ-მოწვდილი,
რას დამაკლებს? ვერ მაშინებს:
დრო მოვა და იგი მხოლოდ
ტკბილ იმედით დამაძინებს.

დ. თომაშვილი.

მწუხრის უამს

დაბნელდა უკვე... დასავლეთით მზე ჩაესვენა,
მზე ჩაესვენა მოელვარე, სხივთა მფრქვეველი;
სიმფონიური მოსწყდა ფრთოსანთ ჭიკჭიკი-სტვენა,
ჭიკჭიკი-სტვენა, კაეშნისა გამქარვებელი.

შავის მანტიით შეისუღრა ცა ზღვებრ მღელვარი,
ცა ზღვებრ მღელვარი მთიებთა გაბრწყინებული;
შავ-ჩრდილთ ქსოვილით მოიქარგა მინდორ-მთა-ბარი,
მთა-მინდორ-ბარი, ცის ნამცვრევებ ჩამოფრქვეული.

სეედის ბორიომ ჯადოსნური მორთო სიმღერა,
მორთო სიმღერა, სათუთ გულის მტანჯავ-მქენჯნავი;
აღარ გაისმის სასიცოცხლოდ გულისა ძგერა,
გულისა ძგერა, უგბილთ ლაშქართ მმუსრაგ-მგმირავი.

ვერანად ქცეულ ანაოხარ ცხოვრების მთებზე,
ცხოვრების მთებზე, ავნი სულნი გამწკრივებულან
და შავ-სხივთ ფრქვევით, გულ აღვრევით საზარელ ხმებზე,
საზარელ ხმებზე, აღტაცებულ-ამქუხრებულან.

ადამიანო, საღათას ძილს არ მისცე თავი
არ მისცე თავი მხდალ მონასებრ მორჩილებასა,
თორემ იკოდე თვალბედითი ღამე ფრთაშავი,
ღამე ფრთაშავი გიქადს ღიად დამარცხებასა.

წამოიჭერი, ხელთ აიღე ხმალი ზღვევისა,
ხმარი ზღვევისა აღმასივით პირ-გაბასრული
და ავსა სულებს თავს დაატყდი ვით რისხვა ცისა,
ვით რისხვა ცისა, ამქუხრებულ-აღშფოთებული.

დ. თურდოსპირკლი.

გ რ ი შ ა

(მოთხრობა ან. ჩეხოვისა).

გრიშა—ჰაწია, ფუნჩულა ბიჭი, რომელიც ამ ორი წლისა და რვა თვის წინადა დაიბადა, ახლა თავის გადიასთან ერთად ბუფვარში სუიჩნობს. ტანზე გრძელი დაბამული ქურჭი ატოვია, კისერზე თბილი ველსახვევი ახვევია, თავზე დიდი ფოჩიანი ბოხბოხი ახურავს და ფეხებზე თბილი კაღოები აქვს. ცხელა, სუელი ესუთება და აქ კიდევ ახრილის ცხარე მზე შირ და შირ თვალეებში მისჩერებია და სწავს ქუთუთებს.

უხერხულად, გაუბედავად მობაჯბაჯე ჰაწია გრიშა სრულ გაოცებას გამოსახავს.

ამდენხანს გრიშამ მხოლოდ ერთად-ერთი ოთხი კუთხი ქვეყანა იცნოდა, სდაც ერთ კუთხეში თითონ გრიშას ლოკინი სდგას, მეორეში—გადიის სკივრი, მესამეში—სკამი და მეოთხეში ხატის წინ ლამპარი ანთია.

ლოკინის ქვეშ თუ შეიხედავთ, ხელმოტეხილ დედოფალს და დაფს დაინახავთ. გადიის სკივრის გადაღმა კი ბეგრი სხვა და სხვა ნივთებია: უდათო კაჭები, ქადადლის ნაფლეუთები, თავმოკლეჯილი კაღოფი და გატეხილი მახარა ტიკინა. ამ ქვეყანაში გადიისა და გრიშას გარდა შემოდინს ხელმე დედა და კატა. დედა დედოფალს ჰგავს და კატა კი მამის ქურჭს, მხოლოდ ქურჭს თვალეები და კუდი არა აქვს. ამ ქვეყნიდან. რომელსაც ბავშვის ოთახს ეძახიან კარი იმ სივრცეში გადის, სდაც სადილობენ და ჩაის მიირთმევენ. იქ გრიშას მადალ ფეხება სკამი სდგას და სხათი ჰკილია, რასაკვირველია სხათი იმიტომ ჰკილია, რომ ქანქარა იქით-აქეთ აქნიოს და რეკოს.

სასადილო ოთახიდან იმ ოთახში გასვლა შეიძლება, სდაც წითელი სავარძლები სდგას. იქ ხალიჩა ერთ ადგილას დააქავებულია,

რისთვისაც გრიშას ახლაც კი ეშუქრებიან თითოთ. ამ ოთახის იქით სხვა ოთახია. იქ გრიშას არ უშუებენ. იქ მოსხანს ხელმე მამა,—ერთობ უცნაური ვინმე. გადია და დედა რომ არსებობენ, ეს ადვილი გასაკებია: ისინი აცმევენ გრიშას, აჭმევენ, აწვენენ დასადინებლად, მაგრამ რისთვის არსებობს მამა, ეს კი გაუგებარია.

არის ერთი კიდევ უცნაური ვინმე—ეს გასლავთ დედა, რომელმაც გრიშას დაფი ახუქა. დედა ხან გამოცნადდება და ხან ისევ გაჭქრება. ნეტავი სად ჰქრება? გრიშას ბევრჯერ შეუჭკეუტია ლოკინ ქვეშ, სკივრის უკან, სავარძლის ქვეშაც, მაგრამ ვერსად ვერ უბოვია.

აქ კი, ამ ახალ ქვეყანაზე, სდაც მზე ასე სწავს თვალეებს, იმდენი მამები, დედები და დედებია არიან, რომ არ იცი ვისთან მიიბობინო. უველასზე უფრო უცნაური და საკვირველი—ცხენებია. გრიშა უუერებს ცხენების მოძრაუ—მოსიარულე ფეხებს და ვერა გაუგია რა; შესცქერის გადიას, რომ აუხსნას რაშია სქემე, მაგრამ გადია სდუმს.

უცებ ფეხების საშინელი ბრახა-ბრუხი ესმის... ბუფვარზე მწკვრივად, და მწერობრად, პირდაპირ გრიშასაკენ ჯარის კაცების გროვა მოდის. სხე დაჭარხლებული არიან; იდეაში აბანოს ცოცხები უჩრათ. გრიშას შიშის ცივ ოფლს ახსამს და შეჭურებს გადიას, თვალებით ეკითხება: საშიში არის რამ თუ არა? მაგრამ გადია არ გარბის და არც ტირის. მამა საშიში არაფერი უოფილა. გრიშა თვალს ადევნებს სდდათებს; იმათ სიარულის ტაქტს აუოლებს ფეხს და თითონაც სდდათით დადის.

ბუფვარი გადაჭრით გადირბინა ორმა დიდ-

მა კატამ. კატებს ენა გარედ გამოგდეთ, კულები აუბრისათ. გრიშამ იფიქრა: მას სირბილი შეიძლება და გამოუდგა კატებს.

— დაიცა! — დაუფიქრა გადაიმ და ჩანს მხრებში ხელი, — სად მივბრუნდები? განა არ გიბრძანებს, არ იტყულებოდა.

აი იქ ვიდაც გადაა ზის და ფიქრობდა მისთვის სასუსე კადათი უდგას წინ. გრიშამ, როცა გვერდით ჩაუყარა, დაიხარა და ერთი ფიქრობდალი თავისთვის აიღო.

— აბა, რად აიდე? — დაუფიქრა გადაიმ, მხარტყა ხელებზე და გამოგლიჯა ფიქრობდალი, — ბრეფო!

მაგრამ გრიშამ მანინ დიდის სიამოვნებით აიღებდა აი იმ შუშას, აკერ ფეხებ ქვეშ რომ ბჭეურიალებს ხატის ღამზარით; მაგრამ ეშინია კიდევ არ მიანტუნ ხელებზე.

— გამარჯობა — ესმის გრიშას ვიდაცას მადალი, ბოხი ხმა და ხედავს, რომ ეს მადალი — ბჭეურიალა და დილებიანი კაცია.

გრიშას გულის გასახარად კაცმა ჩამოართვა ხელი გადაის, გაჩერდა და ღამზარკვი დაუწყო.

ბრწინაზე მზე, ეტლების ხმაურობა, ცხენები, ბჭეურიალა დილები. ეგელაფერი ეს საშიში სრულიად არ არის და ისე ახალი და საკვირველია, რომ გრიშას გული სიხარულით ევსება და ხარხარებს.

— წავიდეთ, წავიდეთ! — უფიქრის ის და ეწევა კადათაზე ბჭეურიალა დილებიანი კაცს.

— სად წავიდეთ? ჭკითხა კაცმა.

— წავიდეთ! — ადარ ეშვება გრიშა.

გრიშამ უნდა უთხრას, კარგი იქნება თან წავიყვანოთ მამა, დედა და კატა, მაგრამ ენა სულ სხვას ამბობს.

ცოტა ხნის შემდეგ გადაიმ ბუფორიდან ქუჩაში შეუხვია და გრიშა დიდ ეზოში შეიყვანა. ეზოში თოფი ალაგ-ალაგ ჯერ კიდევ არ დამდნარყო. ბჭეურიალა დილებიანი კაციც იმათთან მიდიდა. სიფრთხილით უქცე-

ვენ გვერდს აქ-იქ დახვავებულ თოფებს და ტალახს, შემდეგ ადიან ჭეჭიან ბხელ კაბეზე და ოთახში შედიან. ოთახი კვამლით და შემწვარის სუნით არის სავსე. ვიდაც დედაკაცი ფეხთან სდგას და კატელებს ხრავს. მზარეული დედაკაცი და გადაა ერთმანეთს ჭკოცნიან, კაცთან ერთად სხდებიან გრძელ სკამზე და ხელის ხმით ღამზარკვიებენ. შეფუთვნილ გრიშას უზომოდ სტყელა და სული ეხუთება.

„ნეტავი რატომ მეხუთება სული“, — ფიქრობს გრიშა და იქით-აქით იტყობება. ხედავს გაშვებულ ჭერს, ქათმების შესდგამ რკინის რქებიანი მამას, ფეხს, რომელიც დიდ შავ ფულურისაგან გამოიქცევა...

— დე-ე-ე-დაა! — წყნებს გრიშა.

— სე, ჩუმიად, ჩუმიად! არა გიშავს რა, — დაიცდი ცოტას! — უფიქრის გადაა.

დედაკაცმა დადგა მაგიდაზე ბოთლი, ორი ჭიქა და ხაჭაპური. ორივე დედაკაცებმა და ბჭეურიალა დილებიანმა ჭიქები ერთმანეთს მიახალეს და რომდენიმიჯერ გადაჭკრეს. თანაც ბჭეურიალა დილებიანი კაცი ხან მზარეულ დედაკაცს ეხვეოდა და ხან გადაის. შემდეგ სამნივემ ხელის ხმით სიმიდერა დაიწყო.

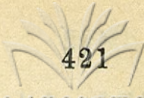
გრიშა ხაჭაპურს წაეტოტმანა და მწინა ზეკერი იმასაც მისცეს. სჭამს გრიშა და ხეხედავს, რომ გადაა სვამს და მასაც მოუნდა დაეჭვა.

— დამაღვიინე, გადაა! დამაღვიინე! — სთხვას: გრიშა.

გადაიმ დააღვიინა ცოტა, თავის ჭიქაში მოხარჩენი.

გრიშამ თვალები დააჭეიტა, დაჭმუხუნა, ხველა აუტუდა და დიდხანს ახავხავებდა ხელებს; მზარეული დედაკაცი კი უტყეოდ და იცინოდა.

დაბრუნდა თუ არა შინ გრიშა, მამისათვე მოუჭვა დედას, კედლებს, სკამებს. იმის ამბავს რაც ნახა, იმდენს ესით არ ღამზარკვიდა,

რამდენსაც სახის გამომეტყველებით და ხელე-
ბით.

ახველებდა როგორ ბრწყინავს მზე, როგორ
დარბოდნენ ცხენები, როგორ გამოიძქიკებო-
და საშინელი ფეხი და როგორ სვამდა მზა-
რეული დედაკაცი.

სადამის აღარ დაქიხნა გრამისს. ახანის
ცოცხიანი სადღათები, დიდრთნი კატები,
ცხენები, შუშა, ფართოხლით სავსე კაღათი,
ბჭევრიალა ღილები, — ყველაფერმა ერთად
მოიყარა თავი და აწვება იმის ტვინს. გრამს

ტრიალებს ღოგინში, ტიტინებს და ბოლს
ვედარ იტევს გულში ადღეუბას და ტირის.

— ავად ხარ, აი, სიცხე გაქვს! — უთხრა
დედამ, როცა დაადგა შუბლზე ხელი, — ნეტა
რა მიზეზი უნდა იყოს? — ამბობს ის.

— ფეხნი! — ტირის გრამს, — დაიკარგე
აქედან, ფეხო!

— უთუოდ ბევრი ჭამა... — გადასწვიტა
დედამ და ახალ ცხოვრების გამოცდილ, შთა-
ბეჭდილებით გაბერილ გრამს ერთი კოფი
სასაქმებელი ზეთი გადააუყანა.

ნინო ნაკაშიძე.

სახელმძღვანელო წიგნების საჭიროება

დასაწყისის სკოლებში

(გუძღვნი ბ-ნ ილიას წინამძღვარიშვილს)

ბევრგან სკოლების უნაყოფობამ, უხე-
როდ სწავლებამ, სკოლებიდან ცოცხალი
სიტყვის განდევნამ და ყველაფრის წიგ-
ნიდან თუთიყუშურ გაზეპირებამ, განმარ-
ტებითი კითხვის უწესოთ წარმოებამ და
სხვა არა ნორმალურმა მოვლენამ სკოლის
ცხოვრებაში დაბადა ისეთი მიმართულება,
თითქოს სკოლის ჩამოქვეითების მიზეზი
მხოლოდ სახელმძღვანელო წიგნები იყოს;
ამიტომ ამ აზრის მიმდევარნი რიხიანად
გაიძახიან — განდევნეთ სკოლებიდან სახელ-
მძღვანელო წიგნები, დაამყარეთ ყველაფე-
რი ცოცხალ სწავლებაზე, ცხოველი სი-
ტყვიით ახსნა-განმარტებაზედ, ბუნების
წიადში თვალსაჩინოდ სწავლებაზედ და
ნაყოფიერ უკეთესი იქნებაო.

როგორც პირველი, ისე მეორე მოსა-
ზრებაც მეტის მეტს უკიდურესობას წარ-
მოადგენს. როგორც ყოველთვის, აქაც
კეშმარტებას შუა ადგილი უჭირავს.

არ შეიძლება განვდევნოთ სახელმძღვანე-
ლო წიგნები, მაგრამ არც ის შეიძლება,
რომ ამ წიგნებიდან მოწაფეები შეუზღებ-
ლად ზეპირობდნენ რასმე და არ ჰქონ-
დეთ ცხადი წარმოდგენილება ყოველის
სიტყვის, აზრის და საგნის მნიშვნელო-
ბის შესახებ, რაც შეადგენს მიზანს გან-
მარტებითი კითხვისას.

ერთი უსაჭიროესი სწავლებაში ხელ-
საწყო ნივთთაგანი, რომელიც ხელს უწე-
ს მოწაფეს შეითვისოს სასწავლო სა-
განი, არის სახელმძღვანელო წიგნი. ის
არის საუკეთესო და სრულიად საიმედო
გზის მაჩვენებელი, ფრიად ძნელის და
უცნობის გზისა, რომელიც უნდა გაი-
როს ყველა მოწაფემ და შეიძინოს ცნო-
ბები სასწავლო საგნიდან; იგივე წარმო-
ადგენს საუკეთესო საშუალებას ამ ცნო-
ბათა აღსაბეჭდათ ბავშვის მეხსიერებაში.
მარტო ცხოველი სიტყვა, ზეპირი გან-
მარტება საკმარისი არ არის, მას ბავშვი
მალე ივიწყებს, რადგანაც ამ ნაირად

სწავლების დროს ბავშვის მხოლოდ ზოგერთი გრძნობები იღებს მონაწილეობას, სწავლება ზერელე გამოდის და ცოდნაც ხან მოკლე. მაშინ კი, როცა მეტი გრძნობები იღებენ მონაწილეობას ამა თუ იმ ცნებათა შეთვისებაში, ნასწავლი მასალაც, საჭირო განმარტების შემდეგ, წიგნში წაკითხული უკეთ აღიბეჭდება ბავშვის მეხსიერებაში.

ყველა სკოლებში და განსაკუთრებით დასაწყის სკოლებში გაკვეთილები, მასწავლებლის ცოცხალი საუბრის და ყველა მოწაფეების მიერ აქტიური მონაწილეობის მიღებით თითოეული გაკვეთილის ახალი მასალის შემუშავების დროს, სკოლაში უნდა ისწავლებოდეს. სახელმძღვანელო წიგნი რომ არ ჰქონდეს ხელში, რომლიდანაც ყოველთვის შეუძლია მოწაფეს აღადგინოს შინაარსი წინა გაკვეთილისა, იგი მოკლებული იქნება უსაჭიროეს საშუალებას მტკიცედ და საფუძვლიანად შეითვისოს კლასში შეძენილი ცნობები, რომელიც უიმისოდ თან და თან გაჰქრება ბავშვის მეხსიერებიდან. როცა მოწაფეები მალე ივიწყებენ კლასში დაწვრილებით ნასწავლს, უსახელმძღვანელოდ მათ არ ექნებათ საკმარისად მოფიქრებული და მეხსიერებაში აღბეჭდილი მასალა, რომელსაც ბევრს მუხლებში ადვილად შეუერთებდა ახლად შეძენილ ცოდნას ახალს გაკვეთილზე და ამ სახით შეიძლებოდა შეთვისება უკანასკნელისა სასურველი ლოკური კავშირის და თან და თანობის დაცვით. ამ ნაირად სახელმძღვანელოს უქონლობა გაუძნელებდა მოწაფეს საკმარისად გამორკვეულიყო თითოეულს გაკვეთილზე სასწავლო საგნის ფარგალში, რომ მოეხდინა გონებრივი სრული მიმო-

ხილვა საგნის შინაარსისა, როგორც ნაწილად ისე მთლიანად.

განსაკუთრებით მნიშვნელობა სახელმძღვანელო წიგნებს დასაწყის სკოლებში აქვს. აქ იღება საფუძველი წიგნის სარგებლობისა, აქვს სწავლობენ წერა-კითხვას. ჩვენში სოფლის სკოლებში სახელმძღვანელო წიგნების ხმარება მით უფრო აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს, რომ ბევრი სოფლელი ბავშვი სიღარიბის, ტანისამოსის და ფენსაცმლის უქონლობის და სხვა ეკონომიური პირობების გამო იძულებულია ხშირად მოცდეს გაკვეთილებს, დარჩენ სახლში, სადაც კარგი სახელმძღვანელო რამდენადმე მაინც გაუწევს სკოლის გაკვეთილების და მასწავლებლის მაგიერობას. პედაგოგიურად შემუშავებულს სახელმძღვანელოებს დიდი მნიშვნელობა აქვს იმ ადგილებში, სადაც მასწავლებლობას ეწევიან ისეთი პირები, რომელთაც პედაგოგიური განათლება არ მიუღიათ და ასეთი სკოლები ხომ ჩვენშიაც ბევრია. თითქმის მცირედ მომზადებულ მასწავლებელსაც კი შეუძლია სასურველ მიზანს მიაღწიოს სწავლების საქმეში, თუ მისი მოწაფეები ხმარობენ მეთოდურად შედგენილს სახელმძღვანელოებს.

რასაკვირველია სახელმძღვანელოს შედგენა ადვილი საქმე არ არის, ამისთვის შემდგენელს წინ ეღობება მრავალი სერიოზული მოთხოვნილება. მოკლე მოცულობასთან სახელმძღვანელო უნდა შეიცავდეს საგნის არსებითს და საზოგადოთ მიღებული მხარეების დასურათებას. ეს დასურათება უნდა მოხდეს მეცნიერების და დიდაქტოკური ხელოვნების მიხედვით. შემდეგ სახელმძღვანელოში მოთავსებული მასალა ისეთის თანდათანობით უნდა იქმნას დალაგებული, რომ

კავშირი და ურთიერთშორისი დამოკიდებულება და მნიშვნელობა საგნის ყველა ნაწილებისა ადვილად გასაგები და მისახვედრი იყოს მოწაფისათვის და სხ.

უფრო ძნელია და რთული მოთხოვნილება ელემენტარული სახელმძღვანელოებისა. აქ სხვათა შორის, დიდი მნიშვნელობა აქვს თვალსაჩინობას, რომელიც შესასწავლ საგანს უფრო ადვილ მისაწვდომად და გასაგებად ხდის, ამასთანავე თვალწინ უშლის მოწაფეს საგნის ისეთს მხარეებს, რომლების ცხადათ წარმოდგინება მხოლოდ სურათების ან განგებ შერჩეული მაგალითებისა და სავარჯიშოების საშუალებით შეიძლება.

რიგიანად სახელმძღვანელო წიგნების ხმარება და საგნის შესწავლა მოწაფეს შეაყვარებს წიგნს, რაც უყვარს, იმას არც მოიშორებს და წიგნიც საუკეთესო საყვარელი მეგობარი გახდება მისთვის ცხოვრებაში. ვისაც გონია, რომ წერაკითხვის შესწავლის შემდეგ ბავშვებს მხოლოდ უკითხეთ და აკითხეთ წიგნებიო, აარჩიეთ მასალა სხვა და სხვა წიგნებიდანო, იგი მხოლოდ ნახევრად სდგას სიმართლის გზაზედ. ესეც საჭიროა, მაგრამ ამგვარი კითხვა მაშინ არის სასარგებლო, როცა ის შეადგენს სახელმძღვანელო წიგნის დამატებას, უფართოებს მოწაფეს გონების ფარგალს და საგანსაც მრავალ მხრივ სწავლობს. აქ ცენტრი მაინც სახელმძღვანელო წიგნს უჭირავს, მის გარშემო ტრიალებენ სხვა მასალები, რომლებიც შეადგენენ დამატებას სახელმძღვანელო წიგნიდან შეძენილი ცოდნის გასაფართოებლად და სისტემატიურად წიგნების კითხვაში ვარჯიშობისათვის.

თუ კი სწავლებაში წარმატება მომე-

ტებულად დამოკიდებულია სახელმძღვანელო წიგნების ავ-კარგიანობაზედ, მათს არჩევასაც უნდა მიექცეს სასურველი ყურადღება. არჩევა სახელმძღვანელო წიგნებისა პირდაპირი საქმეა მასწავლებლისა და სკოლის პედაგოგიური საბჭოსი, რომელიც ხელმძღვანელობს ამ შემთხვევაშიაც მხოლოდ პედაგოგიურის მოსახრებით. ძალად მიჩნება რომელიმე სახელმძღვანელოსი მასწავლებლისათვის საქმისთვისაც საზარალოა. ძნელია მასწავლებლისათვის სწავლება ისეთს წიგნში, რომელიც მისს აზრს გონებას და პედაგოგურს მოსახრებას არ ეგუება. ამისათვის ყველასთვის სავალდებულო უნდა იყოს რითაც შეიძლება დახმარება გაუწიოს სკოლის პედაგოგიურს საბჭოს, რომელიც მხოლოდ ამ შემთხვევაში იმოქმედებს ნაკოფიერად.

თუ ჩვენი სწავლა განათლების საქმე კუს ნაბიჯით მიდის, სკოლაში ნასწავლი მოწაფეები, ცხოვრებაში გამოსულები თან და თან იფიწყებენ სკოლაში ნასწავლს და ისევე უმეცართა ბრბოს უერთდებიან იმის ნაცვლად, რომ თვითვე შეეტანათ და გავერცელებინათ ხალხში უუქი განათლებისა, ეს იმის ნიშანია, რომ სკოლას თავის მიზნისადმი ვერ მიულწევია, მოწაფეს წიგნი ვერ შეუყვარებია და კითხვა ვერ გაუხდია ცხოვრების აუცილებელ მოთხოვნილებათ. აქაც სახელმძღვანელო წიგნს დიდი მნიშვნელობა აქვს—სჩანს იგი ვერ უხმარიათ სკოლაში შესაფერისად, ვერ აღუძრავთ მოწაფეში საკმარისად სწავლის ხალისი და სახელმძღვანელოს საშუალებით სწავლის შეძენისა და თვით-განვითარების სიყვარული ვერ ჩაუნერგავთ მოწაფეში. ლ. ბ—ძე.

იძულებითი განმარტება

(ბ. ჯავახელის წერილების გამო) *)

სრული ჭეშმარიტებაა, რომ ისეთი ძნელი და საერთოხლო საქმე, როგორც ბავშვების სწავლება და აღზრდაა სხვა არა არის-რა ადამიანის ცხოვრებაში, და მთელი კაცობრიობის ბედზე ამ საგანზედ არის დამყარებული. აი, რისთვის აწევს დიდი მოვალეობა მასწავლებელს კისერზედ და ის, რომ ზიანთადად შესასრულოს ეს შიშივე საქმე, უნდა იყოს დახელოვებული ცოდნა-გამოცდილებით და აღჭურვილი საჭირო იარაღით, როგორც ვეკლასობა. მასწავლებლისათვის ერთს უზიარებლეს იარაღს შეადგენს საუკეთესო მეთოდზედ შედგენილი სახელმძღვანელო წიგნი. რაც უნდა ადვილი საგანი იყოს, უსახელმძღვანელოდ შესწავლა ძნელია. ენების შესწავლაში კი კარგი სახელმძღვანელო სწავლის არსებობას შეადგენს.

ცნობილია, რომ ჩვენებურ მალაქ კლასებში ქართულის ენის სწავლება სასურველად ვერ არის დაყენებული. ამის მიზეზი სხვათა შორის ისიც არის, რომ ამ კლასებში სახელმძღვანელო წიგნები სრულიად არ მოიპოვება. დაბალს კლასებში კი, სადაც სახელმძღვანელოდ ხმარობენ ბ. გოგებაშვილის „დედა-ენას“ და „ბუნების-კარს“ და სინიდიისერად და ბეჯითათ სარულებენ—ამ სახელმძღვანელოების მოთხოვნილებას სწავლების დროს, ქართულის ენის სწავლება ჩინებულად არის დაყენებული და უსათუოდ ესეც უნდა იყოს იმიტომ, რომ „დედა ენა“ შედგენილია საუკეთესო გერმანულს მეთოდზედ, რომელმაც დიდებული რუსის პედაგოგის უმინსკის სახელიც კი დაწრილია. ამ სახელმძღვანელოებს რამდენადაც უფრო მეტს ენობრივ, იმდენად მათი მეტი ღირსე-

ბა გეშლებათ თვალწინ. ბევრჯერ შემოუბრუნებოდა ჩვენთვის სომეხ—მასწავლებლებს: „ჩვენ სახელმძღვანელოები ბევრი გვაქვს, მაგრამ ისეთი ერთიც არაა, როგორც თქვენი „დედა-ენა“ და „ბუნების-კარი“. ბევრჯერ გვსმენია ყოფილი მზრუნველის ზავადკისკან „დედა-ენის“ ქება. დიკტოტობები: დიმიტრიევი, შულგინი და ლენინოვი იწინებდნენ „დედა-ენას“. შულგინი ხშირად იტყოდა დედა-ენის შესახებ: „დედა-ენა“! „მშვენური სახელმძღვანელო წიგნია“.

კავკასიაში მყოფი გერმანელი პედაგოგები, რომელთაც კი გაუცნიათ „დედა-ენა“ ბ. გოგებაშვილისა, სცნობენ ამ სახელმძღვანელოს საუკეთესო გერმანულ მეთოდზედ შედგენილად. იმათი აზრით „დედა-ენა“ არც ერთს გერმანულ სახელმძღვანელოებს არ ჩამოუვარდება. ამითი ჩვენ ის კი არ—გვსურს, რომ გოგებაშვილი და მისი სახელმძღვანელოები ზეცით მოვლინებულად დავსახოთ, არამედ ის, რომ გოგებაშვილი სხვა ხალხში უფრო მეტს სახელს, დიდებს და პატივს მოიხვეჭოს და, მინამ ჩვენში. გოგებაშვილმა ჩვენ გამოგზავნა; სხვები აფასებენ და ჩვენ კი არა. ჩვენ ვეკლავებთ გადაჭარბება გვიყვარს და, როგორც კრიტიკოსები, არ ვარგვართ. არ შეგვიძლია ისე შევეხოთ საგანს, რომ მოწინააღმდეგის ზიარებება არ გავთვლოთ. ამას გვიმტკიცებს ამ ზაფხულს ატენილი პოლემიკა საცოდავ ოფოფის შესახებ, რამაც უფრო გამოგვიჭადა.

ბ. გოგებაშვილის „დედა-ენის“ სასულიერო ზნეობრივს განყოფილებაში შეტანილი აქვს საუდრის აღწერა და ჯვარი. ასოს „დედა“ შესასწავლად კი ანბანში დასატულია დროი. ბ. ჯავახელი ბძანებს: შორს მხედველობის პოლიტიკა თხო-

*) იხ. „სახალხო გაზეთი № 40 და 68.

უღაბს, რომ უფრო სათუთად მოვექცეთ ჩვენი თანამემამულე ძმების რწმენას, მათს რელიგიურს მეტად ნახს და წმინდა გრძობას და განვდევნოთ დედა ენიდგან სიტყვები: საყდარი, ჯვარი და ღვთისმშობელი. ჩინებული აზრის ჩვენის თანამემამულე ძმების (ქართ. მუსულმანების და ებრაელების) რწმენის სათუთად მოქცევა, მაგრამ ისინი (ქართ. მუსულმანები და ებრაელები) დარწმუნებულნი უნდა ბრძანდებოდნენ, რომ ჩვენთვის ქრისტეს ჯვარი და ეკლესია, ეს დედა ბოძი ჩვენის სარწმუნოებისა, რომლისათვისაც 15 საუკუნე სისხლი ვღვარეთ, იმდენად ძვირფასი რამ არის, რომ დენადაც მუსულმანებისთვის მიზგითი და ებრაელებისათვის თორავ; როგორც ისინი ვერ შეედეგებინ სხვისი რელიგიური ფანატიკოსობისთვის თავის სარწმუნოებას, აკრებენ ჩვენც. ამიტომ განდევნა სახელმძღვანელოდგან ჯვრისა და ეკლესიისა, როდესაც ეს საგნები უკვე მტრულია დედა-ენაში; იქნება ან თვალთმაქცობა და ან სიმხდალე და სილანჩე. ასეა, თუ ისე, რად უნდა ვაფიქრებინოთ ქართ. მუსულმანებს და ებრაელებს, რომ იგინი ჩვენ თვალში ფანატიკოსები არიან და ამიტომ ჩვენ, მათი გული რომ მოვიგოთ, იმასაც კი ვდევნით სახელმძღვანელოდგან, რომლის განდევნა 15 საუკუნის განმავლობაში აღმოკვალეთის მტარვალბემა-კი ვერ გვაძლევს. ამ ჩვენმა ძმებმა (ქართ. მუსულმანებმა და ებრაელებმა) რომ გვითხრან: „შემდარი ბრძანებით, გაზეთებში ტყუილად გვარცხვენთ. არც ისე შეუგნებელი და ფანატიკოსები ვართ, როგორც თქვენ წარმოგიდგენიათ“. ნეტა რა ზისუხს მისცემს ბ. ჯავახელი! ესლა ვესტუმროთ ჯავახელისაგან მოძულებულს—ღვთის. ზემოდ მოგახსენეთ, რომ ასო „დ“-ს შესასწავლად დედა-ენაში დასატულია ღვთის. ბ. ჯავახელი ბრძანებს: „მინც და მინც რა სამკაულს შეადგენს ღვთის, არ შეიძლება დაიხატოს დამურა, დუზა, (ამ სიტყვის მნიშვნე-

ლობას ბავშვი ვერ წარმოიდგენს), ღვთის, დაღდა და სხვა“. ჩვენის აზრით ღვთის ისეთივე ცხოველია, როგორც ვეფხა სხვა მინური და გარეული ზირუტევი. რითი არის ღვთის უარესი ძალფხედ? კანონი ორივეს წმინდის ორთავეს ჩვენს ძმებს. თუ ბძანებენ, ღვთის ბილწი ცხოველია და ზიზღის გვრის—ჩვენს ძმებსა და ამიტომ იმათ საკითხავ წიგნებიდგან უნდა გაიდევნოს, შემდარი აზრი იქნება, ქვეწარმავალთა უსაზიზღრესი განა იქნება ქმნილებათაგანი? მიუხედავად ამისა, სახელმძღვანელო და საკითხავი წიგნების ფურცლები ამ საზიზღარ ცხოველების სურათებით არის აჭრელებული და ეს წიგნები, როგორც ჩვენ, ისე მუსულმანებს და ებრაელებს უჭერიათ ხელში. ზოლოდგიაშიც სხვა ცხოველებთან ღვთისს სწავლობენ, რის შემდეგ ისევე მუსულმანებად და ებრაელებად ჩვენთან. რაც უნდა იყოს, შორს მხედველობის ზოლოტიკა თხოულობს იმას კი არა, რომ გაზეთების საშუალებით მოვროთ ვვირიდი: თუ სახელმძღვანელოებიდან არ განიდევნა ეს და ეს სიტყვები, ქართ. მუსულმანები და ებრაელები ქართულს არ ისწავლიან და საქართველო დაიდუშებათ. ეს ზოლოტიკა უფრო იმას თხოულობს, რომ ამხანი საკითხები უგაზეთოდ, უგვირვად და უკვიროდ შინაურულად სწავდებოდეს.

ბ. გოგებაშვილს დედა-ენაში ნახმარი აქვს სიტყვა „ბურტული“ ფრინველი შემოსილია ბურტულით. ჯავახელი ბძანებს: „საჭიროდ მიგვანხია შეიცვალეს სიტყვა ბურტული უფრო კეთილ-ხმოვანხედ ბუმბულზე“-ო. სიტყვა: „ბუმბული“, მართლა, უკეთილხმოვანესია სიტყვაზე „ბურტული“, მაგრამ დედა-ენაში-კი კანონიერად არის ნახმარი და სწორედ იქ, სდაც სწერია ბურტული, ბურტული უნდა იყოს და არა ბუმბული. გვარჩიოთ სიტყვები: ბურტული და ბურდლა (გურიაში ამასაც ხმარობენ) და ამათგან წარ-

მომდგარი სიტყვები და ნათლად დაგინახავთ სიმართლეს გამოთქმულს ჩვენ მიერ აზრისას. ბურტყელისაგან წარმოსდგა სიტყვები: ბტყვნა ვბტყვნი, საბტყვნი, ნაბტყვნი; ბურდლისაგან წარმოსდგა: ბდღვნა, ვბდღვნი, საბდღვნი, ნაბდღვნი. ბურტყელი და ბურდლა ნიშნავს ნივთიერებას, რომელითაც შემოსილია საგანი და სიტყვები: ბტყვნა, ვბტყვნი, ბდღვნა, ვბდღვნი, ნიშნავს მოქმედებას ხსენებულის ნივთიერების მოაქმედებად საგნიდან. სიტყვები: საბტყვნი და საბდღვნი უჩვენებენ ნივთიერებაზედ, რომელიც უნდა გაიბტყვნას. ნაბტყვნი და ნაბდღვნი უჩვენებს ნივთიერებას, რომელიც უკვე მობტყვნილია და მობდღვნილია. ამხარად, რითაც ფრინველი არის შემოსილი ბურტყელი ან ბურდლა უნდა ეწოდოს; ტანიდან შემოცლილს ნივთიერებას ნაბტყვენს, ნაბდღვენს და ნაკრტენს უძახიან. გარჩეულს ნაბტყვენს, ნაბდღვენს და ნაკრტენს ბუმბული ეწოდება. რცა ვამბობთ, ბუმბული ვიყიდეთ, მაშინ გვგულისხმობთ გარჩეულს და არა ფრინველის ტანზედ სხმოარეს ბურტყელსა. ჭავახელს საშინლად ეჭავრება თურმე ასე „უ“, მაგრამ მისი განდევნა ყოვლად მოუხერხებელია და შეუძლებელიც.

დედა-ენაში (42 გვ.) ბ. გოგებაშვილს უხმარია ერთი ტერმინი: „ბატს ფეხის თითები გაერთიანებული აქვს კანითა“. ჭავახელს შეუძლებლად მიაჩნია ესეთი ტერმინი და კვიითებს ორბელაინის ლექსიკონში გვ. 28 შემდეგზედ: „ბანდად ითქმის მღამობის ფრთა და წყლის ფრინველთა ფეხი, ხოლო ბანდული ღანჩა დაწული, ფეხთსაცმელი“. ჭავახელი ამბობს: „დამეთანხმებით, ტერმინი „ბანდი“ არსებულა ქართ. ენაში და უკეთესია, ვინმარათ ტერმინი „ბანდი“, და აქედგან ფეხბანდული ფრინველი. ორბელაინს აქვს ნახმარი სიტყვა „ბანდად“, მაგრამ ის მხოლოდ მსგავსებაზედ უთითებს და არა ისე, როგორც

ჭავახელს ჰგონია. სიტყვას „ბანდი“ ასე ხსნის თავის ლექსიკონში (გვ. 28) ორბელაინი: ბანდი: მას უწოდებენ უხმარს ძონძსა, გინა წვრილთა თასმათა და მისთანათა; ბანდს უწოდებენ ერთსა სენსა ჰირუტყუთსა“, მართლა, როგორც რთის ხალხნიც ხმარობენ, ბანდი ნიშნავს თასმას და ბაწარს, რითაც ღანჩას ბანდვენ და ბატის ფეხთან საერთო ცოტა აქვს. ესლა გავსინჯათ სიტყვა ბანდული, რომელსაც ორბელაინი ღანჩას და წულს ფეხსაცმელს უწოდებს. ბანდული ანუ ფეხსაცმელის ძირი იმხარად იწინება, როგორც ცხრილი და მასავით ნახვრეტები აქვს, რომ არ დასხლტეს თოვლზედ. ბატის ფეხის თითები კი ერთიანად არის გაერთებული ტყავით (კანით), რის გამო ეხერხება მისმა წყაღზედ და მარდად ცურავს. ბატს ფეხის თითები ცხრილის მსგავსად რომ ქანდეს გაბანდული, მარდათ ცურვას ვერ მორთავდა. რადგანაც სიტყვა ბანდი ტერმინად ვერ გამოგვადგება, უკეთესია მივმართოთ ისევ ხალხსა, რომელიც ხმარობს ტერმინებს: ბანდულა, ბანდულიანი, აქედგან ფეხბანდულა, ფეხბანდულიანი. თუ ჭავახელი ბძახებს: ბანდული და ბანდულა ერთი და იგივეა, მხოლოდ ათი და ი-თი განსხვავდებოა, მაშინ ჩვენც ვუბარსებთ ასე როგორც ტომარა და ტომარი, გარეგნობით განსხვავებული ანით და ინით, ერთსა და იმავე საგანს ნიშნავს, ისე ბანდული და ბანდულა. მიუხედავად ამისა ბ. გოგებაშვილის ტერმინი: „ბატს ფეხის თითები გაერთიანებული აქვს კანი“ კანბიერიც, სწორედ და გასაკებინდ არის ბავშვებისთვის. ბ. გოგებაშვილი დედა-ენაში შინაურის ცხოველების აღწერის დროს ხმარობს ტერმინებს: ჩლიქი, გაუფთელი და გაუფთეული. ჭავახელს მიუმიხევიან ამხარის ტერმინების ხმარება მომაკვდინებელ ცოდვად, იგი ბძახებს: „გაუფთელს (გაუმბოელი სჯობს) ჩლიქს ქართულად ქაჩანი ქვიან, აქა და რუსებს

არ აქვს, ჩვენი რა ბრალია. ამგვარად ქაჩახიანი ცხოველები (ОДНОКОПЫТНЫЕ ЖИВОТНЫЕ) და ჩლიქიანი ცხოველები (ДВУХКОПЫТНЫЕ ЖИВОТНЫЕ). ვნახოთ რაგუნად მართალია ჯავახელი ახალ ტერმინების გამოგონებაში! ჯავახელი ამბობს: „ჩლიქს ქართულად ქაჩახი ქვია. ვკითხოთ ახლად მოვლინებულს მეცნიერებს, თუ ჩლიქი ქართულად ქაჩახია, მაშ ჩლიქი ქართული სიტყვა არ უფიქვია და თუ ქართული არ არის, მიგვითითოს, რომელი ხალხის ლექსიკონიდან ისესხეს ქართველებმა ეს სიტყვა. ჩვენ კი წმინდა ქართულ — სიტყვად მიგვაჩნია ჩლიქი. საქართველოში ცხენის, ჯორის და ვარის ფეხების იმ ნაწილს, რომელიც რქის მსგავსი ნივთიერებით (РОГОВОЕ ВЕЩЕСТВО) არის დაფარული და ქვემოდან ნალებს აკურენ, ჩლიქი ეწოდება. მწერლობაშიც ეგრე იხმარება; მაგალითად, ბ. უაზბეგს თავის მოთხრობაში „ელგუჯა“, გვერდი 17, ზევიდან მე-15-ტე სტრიქონი (გამოცემა ამხანაგობის) ესე აქვს ნახმარი: „ახალ დანამულს მიწას ადვილად შეამხევედით უნალო ცხენის ნაფეხურს და ჩლიქების იმ გვარ ბეჭდებს, რომელსაც „ბაყუს“ ეძახიან“. ეჭვის შეტანა შეუძლებელია იმაში, რომ უაზბეგმა წმინდა ქართული იცოდა. თუ ვინმე ქართველთაგანი — ერთი — არი ჩლიქის მაგიერ ქაჩახს ხმარობს, ეს უვიცობად უნდა ჩითვალდეს და არა სწოვად კანონად*). შემოდ დასახელებულს ცხოველებს ჩლიქის ზემოდ მერვე სხსსარში, ამხანაგის გრძელი ბაღანი (რუსულად ШЕЛКА), ამ ბაღანის ბეჭდს და სხსსარს ქაჩახი ქვია. ამ სიტყვას ვბოულობთ იმავე ბ. უაზბეგის მოთხრობაში: „ელისა“ გვერდი 191, სტრიქონი ზევიდან მე-15-ტე: „ვაჟიამ ცხენებს ქაჩახზედ ნაბდის ნაჭერი მაგრა ამოაკრა“,

ქვიან ალაგას ცხენებს ჩლიქებს ქვემოდან ამხანაგებს ნაბდის ნაჭრებს და თოკით ქაჩახზედ ამოაკურენ, რომ არ წასძვრეს. ამხანაგად ცხენს, ჯორს და ვარს ჩლიქიც აქვს და ქაჩახიც, მხოლოდ სხვა და სხვა ალაგას. რაც შეეხება რქიანს საქონელს, ჯავახელი გადაჭრით ამბობს — ჩლიქი აქვს და ჩვენც დაუმატებთ: ქაჩახიც აქვს. რქიან საქონელსაც, როგორც ცხენს, ჯორს და ვარს, ჩლიქებსეც ზემოდ სხსსარში ამხანაგის თითო ფეხზედ თითო ზატარ-ზატარა ჩლიქის მსგავსი; ამ ზატარა ჩლიქებს და სხსსარს ქაჩახი ეწოდება. ამ ჯგუფს ეკუთვნის დორიც. ცხენს, ჯორს და ვარს გაუფოფელი ჩლიქები აქვს და რქიანს გაუფოფელი. ჯავახელს ტერმინები: გაუფოფელი და გაუფოფელი არ მოსწონს და ბძანებს: გაუფოფელს გაუზობელი სჯობს. ესეც ჭეშმარიტებას არის მოკლებული. რომ შევადაროთ ტერმინები: გაუფოფელი, გაუფოფელი, გაზობელი და გაუზობელი, ამგვარად დავინახავთ, რომ პირველი: გაუფოფელი და გაუფოფელი წარმოადგენენ ბუნებრივს საგანს და მეორე: გაზობელი და გაუზობელი კი ხელმოწერის, კაცის ხელის ნაშედეგად. რადგანაც ცხოველები ბუნებრივად ჩლიქ გაუფოფელი და გაუფოფელი იბადება, ამიტომ ტერმინები: გაუფოფელი და გაუფოფელი უნდა ჩითვალდეს სწორე და მართალ ტერმინებად და არა გაზობელი და გაუზობელი, როგორც იცნებობს ბ. ჯავახელი.

ჩვენ სრულიად არ გვეწადა რაიმე ზასუხი გაგვეცა ჯავახელისთვის, მაგრამ ბ. გოგებაშვილმა უეურადდებოთ დასტოვა მისი მერვე წერილი (სახალხო გაზეთი № 68, ამ წლის), რომელშიაც იმასვე გაიძახის, რასაც პირველი წერილში (სახალხო გაზეთი, № 40). უზასუხოდ დატოვება ამხანაგი წერილებისა საზარალოდ, მომაკვდინებელ ცოდვად მიგვაჩნია, რადგანაც ბეგნი ჭეშმარიტებად ჩასთვლიან იმას, რაც უვიცობის ნაყოფია.

*) გურიაში ჩლიქს ფოლოსაც ეძახიან ლ იმე-რეთში ფოლოსაც (ფლო).

საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა

არ შეგვიძლიან უსაყვედუროდ შევარჩინოთ ჯავახელს კრიტიკოსს შემდეგი: „თუ ვინმე დაგვიმადლა სხვა წიგნებსზედ სხვა დრას ვიტყვი“-ა, ბძანებს კრიტიკოსი თვისის ზირკელის წერილის ბაღამში. ჩვენ ზემოთვე მოგახსენეთ, ბატონებო, რომ უფველივეში გადაჭარბება ვიდით მეთქი. მსოფლიო მწერ-

ლებსაც კი არ მოუთხვნიათ: თუ დავიმადლებთ, კიდევ დავსწერთო. ჯავახელმა კი ორი მცირე წერილი დასწერა, ისიც სიმათლეს მკალებული და თავმომწონედ თხუფბას: „თუ დამიმადლებთ, კიდევ ვიტყვი“-ა. მართლაც რომ სსსსცილთა.

გსა.

უცხოეთი

დასრულებული ტიზის სკოლები და დამატებითი კურსები.

მეტის მეტმა სიღარიბემ, გაუნათლებლობამ, ადგილის სივიწროემ, მიწის შემუშავების უვარვისმა ხერხმა და სხვა უბედურებამ ჩვენი სოფელი ისე გააღატაკა, რომ ბევრი იძულებულია მიატოვოს სოფელი და სამუშაოდ გასწიოს ქალაქებისკენ. ჩვენმა სკოლებმა ხალხს მხოლოდ მცირეოდენი მადა გაუხსნა, მაგრამ სასურველი საზრდო კი ვერ მიაწვდინა, ვერ გააუმჯობესა ხალხის მდგომარეობა, ვერ მისცა შესაფერისი ცოდნა. ეხლა, როდესაც ფიქრობენ სახალხო სკოლების კურსის გაფართოებას, როდესაც აზრად აქვთ ჩვენშიაც საზოგადო სავალდებულო სწავლება შემოიღონ, საჭიროა მივაქციოთ ყურადღება ამ საგანს და ნათლად წარმოვიდგინოთ თუ როგორ არის ამ მხრით მოწყობილი საქმე ევროპის მოწინავე ქვეყნებში.

გერმანიაში დიდს ყურადღებას აქცევენ პროფესიონალურ სწავლა განათლებას, რასაც მცხოვრებთათვის დიდი სარგებლობა მოაქვს. პროფესიონალური და მრეწველობითი განათლება გერმანიაში დაიწყო 1870 წლიდან და დღეს შესანიშნავი ნაყოფი მოაქვს ცენტრალური მმართველობის ძლიერის დახმარებით, რომელსაც მთავარ მიზნად აქვს სავალდებულო სკოლაში კურსის დასრულების შემდეგ, მოწაფეებს შეეძლოთ პროფესიონა-

ლური ცოდნის მიღება, იმდენად მტკიცედ, რომ მათ ჰქონდეთ სრული წარმოდგენა იმ ნაწარმოების უსაჭიროებს პროცესების შესახებ, რასაც აწვავლიან, ამისთვის კი საჭიროა, რომ დასაწყისმა სკოლამ მისცეს მოწაფეს არა მარტო წერაკითხვის ცოდნა, არამედ ისეთი საზოგადო განვითარება და ცნობები, რაც საჭიროა პროფესიის შესასწავლად—მაგ. ცნობები ბუნების მეტყველებიდან, ფიზიკიდან ქიმიიდან და სხ. და აი გერმანიაში სახალხო სკოლებთან, რომელსაც 8 წლის კურსი აქვთ, არსდება ესრედ წოდებული „დასასრულებელი სკოლები“, სადაც საზოგადო სავალდებულო საგნებთან ერთად აწვავლიან რამე წარმოებას, ან ხელოვნობას. ამისთანა ტიპის სკოლა 90% ყველა სამრეწველო სასწავლებლიდან და დანიშნულია ახალგაზრდა მუშებისა, მიწის მუშაკთა შვილებისა და სახელოსნოების მოწაფეთათვის; უკანასკნელები ვალდებულნი არიან იარონ საღამოობით კურსებზედ, მოისმინონ საზოგადო საგნები და იმუშაონ პროფესიონალურს კლასებში. დასაწყისი სკოლების ყველა მოწაფეები კურსის დასრულების შემდეგ ვალდებულნი არიან ორი, სამი და თითქმის ოთხი წლის განმავლობაშიაც იარონ „დასასრულებელ სკოლებში“ ე. ი. 14—

18 წლამდის. ამ კანონით დასაწყისის სკოლებში კურს დასრულებულნი და აგრეთვე სახელოსნო მოწაფეებიც კრიტიკულს ასაკში იძულებულნი ხდებიან ასცდნენ ქუჩის ცხოვრებას, სკოლაც ზრდის მათ ზნეობრივად, და იმავე დროს აძლევს მათი მოქმედებისათვის სასარგებლო ცნობებს და ხდიან მათ გამოცდილ შრომის მოყვარე მოქალაქეებად. რადგანაც გერმანული „დასრულების სკოლები“ ვაგრძელებთ დასაწყისი სკოლებისა, ეს უკანასკნელებიც ცდილობენ მოამზადონ მოწაფეები პრაქტიკული ცოდნის შესაძენად. სახალხო სკოლებში შემოღებულია ხელით მუშაობა, რაც აჩვენებს მოწაფეს სისტემატურს დალაგებულს მუშაობას; შემოღებულია ხატვა ჰამბურგის ყველა პროფესიონალური სკოლების დირექტორის შტულმანის მეთოდზე, ასწავლიან საუბრებს, ცხოველებზე, მცენარეებზე, ადგილობრივ მადნეულებზე, ხელოსნობაზე, ვაჭრობაზე, მისვლა-მოსვლაზე, გარედ გასატან და შემოსატან საქონლებზე. მაგრამ სახალხო სკოლას პროფესიონალური სკოლის ხასიათი არ აქვს, არც აძლევს ასეთს განათლებას, ის მხოლოდ ამზადებს მოწაფეს პროფესიონალურის განათლების მისაღებად. პირიქით, დასრულებულ პროფესიონალურ სკოლებს თვით აქვს საზოგადო განათლების კურსები, იმ ცოდნათა დასამატებლად, რაც მიუღიათ სახალხო სკოლაში. გერმანიაში, ავსტრიაში და ინგლისში დამატებითი კურსების სკოლებში საზოგადო განათლების საგნებს შეადგენენ: დედა ენა, სტილი, კითხვა ავტორებისა, სამშობლოს ისტორია, ცნობები სამრეწველო და კომერციული გეოგრაფიიდან, ბუნების მეტყველება, ფიზიკა, ქიმია, კომერციული არითმეტიკა, გეომეტრია და ხატვა. განსაზღვრული პრო-

გრამა და ცხრილი საგნებისა ^{მარკსის;} ყველა დამოკიდებულია თვითონ პროფესიონალური კლასების ხასიათზე. მეცადინეობა ნაშუადღევს არის, საღამოობით და კვირა დღეებში, ზოგს სკოლებში დილითაც. პროფესიონალური სწავლება შეფარდებულია ადგილობრივის ფაბრიკების ნაწარმოებთან. ქალაქებში შეიძლება მეტი სპეციალიზაცია, არის თითქმის ცალკე სკოლები სასტუმროში მოსამსახურეთათვის, პარიკმახერების, ყასბების, კარტების მკეთებელთა ხელოსნებისა და სხ. ქალაქებში 30 ათას მცხოვრებზე ერთია ასეთი სკოლა, პროვინციებში ასეთი სკოლები აქვს ყოველს სოფელს, სადაც ათასამდის მცხოვრებია.

სპეციალობის სხვა და სხვა გვარობა ამ სკოლებში გასაოცარია, მაგრამ ყველაზედ უფრო მეტი კომერციული სკოლებია, რომლიდანაც გამოდიან მარდი და ვაჭრობის მცოდნე აგენტები, კომმისიონატორები, რომელთაც იციან უცხო ენები, ანგარიშის წარმოება, კომერციული გეოგრაფია, საკომერციო წერილების შედგენა, ლამაზი წერა.

რამდენად ვაგრძელებულია გერმანიაში „დასასრულებელი სკოლები“ ვუჩვენებთ ბავარიაზედ, სადაც ექვს მილიონ მცხოვრებს 704 სკოლა აქვს ამ ტიპისა, რომელშიაც სწავლობს მცხოვრებთა 5% ე. ი. ის ნაწილი, რომელსაც შესაფერისი ასაკი აქვს პროფესიონალურ განათლებისათვის. ამ სკოლათა რიცხვში ბავარიაში არსებობს ცალკე კურსებიც მეურნეობის, ხეხილის მოყვანის, მებოსტნეობის და სხვა დარგის შესასწავლად, დიდი გავლენა აქვს სამეურნეო მრეწველობის ინტენსიურად განვითარებაში, რითაც სარგებლობენ იქაური გლეხები მცირე ნაჭერ მიწაზედ.

ამას წინაღ გამოქვეყნებული სტატისტიკური ცნობები პრუსიაში 1907 წლისა ვაჭრობა-მრეწველობიდან იძლევა საყურადღებო ციფრებს ორივე სქესის დასასრულებელ სასწავლებლის მოწაფეთა შესახებ. ვაჟები, რომლებიც ხელობასა სწავლობენ, არიან 428000, ამათგან 327900 დასასრულებელ სკოლაში დადიან. ხელოსანი ქალები 68000, აქედან დასასრულებელ სკოლაში 18000, ამ სახით რჩება 100.000 სახელოსნო სკოლის მოწაფე ე. ი. საზოგადო რიცხვის $\frac{1}{4}$ და 50.000 სახელოსნო სკოლის მოწაფე ქალი, ე. ი. $\frac{5}{7}$, რომელნიც არ იღებენ არავითარ დამატებით განათლებას დასაწყის სკოლებში კურსის დასრულების შემდეგ.

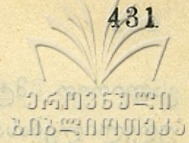
ამის გამო პრუსიის მთავრობა ამზადებს კანონ-პროექტს სავალდებულო სიარულის შესახებ დასასრულებელ სკოლებში ქალთა და ვაჟთა მიერ.

დამატებითი სკოლები ინგლისში ამ უკანასკნელ ხანებში იმდენად განვითარდნენ, რომ მიიღეს სახალხო უნივერსიტეტების ხასიათი (University Extension lectures). ამნაირ კურსების მეორე სახეს წარმოადგენენ „მოზრდილთა სასწავლებლები“ (adult schools), რომელთაც წინადა კონგრესიონალური ხასიათი ჰქონდათ, ეხლა კი წმინდა რელიგიოზურ-ზნეობრივი. 1906 წელს სასწავლებელთა კომიტეტების ასოციაციამ ინგლისში (Association of education committees) დაადგინა შემდეგი: 1) ორთავე სქესის ბავშვებმა 14 წლამდის უნდა იარონ სკოლაში დღისით, 2) თუ რამე მიზეზის გამო ამას ვერ შესძლებენ, იმათთვის უნდა იქნას გამართული დამატებითი საკვირაო ანუ საღამოობითი

კურსები. საღამო კურსებზე საგნების სწავლება ექვს ჯგუფად არის დაყოფილი: 1) საზოგადო განათლების საგნები და სავაჭრო კურსები, 2) ხელოვნება, 3) ხელოსნობა (manual instruction in wood, metal or other materials), 4) ნიშნობლივი მეცნიერება და გამოსაყენებელი ცნობები, 5) მეოჯახეობა და ვაჭრობა და 6) ფიზიკური აღზრდა. საღამო კურსებზე მსმენელთა რიცხვის სწრაფად გაბევრებამ ხელმძღვანელები იქამდის მიიყვანა, რომ ფიქრობენ ამ კურსის გავლის დაკანონებას იმ პირთათვის, რომელთაც 12 წლამდის სახალხო სკოლა არ გაუთავებია. განსაკუთრებული თვისება ინგლისის დამატებითი სკოლების სისტემისა ის არის, რომ ადგილობრივს სამოსწავლო ორგანიზაციებს კანონით უფლება აქვს მიმართოს სხვა განმანათლებელ დაწესებულებებს ყოველგვარი სკოლებისა და კურსების მოწყობის შესახებ იმ მიზნით, რომ ფართოთ გაავრცელონ დამატებითი განათლება ხალხის მასსაში. პროფესორ სედლერის სტატისტიკურის ცნობით 1908 წლის განმავლობაში დამატებით სკოლებში 35 მილიონ მცხოვრებზე 800,000 მოწაფეს უფლია.

აი ასეთი დასასრულებელი სკოლები და დამატებითი კურსებია საჭირო ჩვენშიაც, რომ დასაწყის სკოლებში კურს დასრულების შემდეგ მოწაფემ შეიძინოს ისეთი ცოდნა, რომელიც მას ცხოვრებაში გამოადგება; მხოლოდ ასეთს პირობებში შეიძლება, რომ საზოგადო სწავლებამ სასურველი ნაყოფი მისცეს მცხოვრებლებს და მწვავე სასკოლო საკითხიც მშვიდობიანად გადაწყდეს.

მ. ქ. ყიფიანი

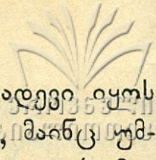
ბუნება ქართული ენის ეტიმოლოგიურ შენობისა. მოკლე საგრამატიკო წერილები სამასლოდ. ტფილისი 1910.

საგრამატიკო წერილი მ. ქ. ყიფიანი-სა შეეხება ფრიად საყურადღებო საგანს გარდა იმისა, რომ იგი საფუძვლიანად იცავს ვნებითი ბრუნვაში თ-ს, იგი აღნიშნავს აქამდის მკრთალად შემჩნეულს საგრამატიკო ნაწერებში სხვა და სხვა თვისებას ჩვენი ენისას. იგი განმარტავს, რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ქართულ სიტყვების წარმოებაში მარტივ ნაცვალ სახელებს: ა-ნს, ი-ნს და ე-ნს „ა“-ნი უჩვენებს მანძილ ახლოდ, „ი“-ნი მანძილ-შორად და „ე“-ნი მანძილ-გარეშედ საგანს. მარტივი ნაცვლები თავის შერთვით სიტყვების კილოს და სინონიმობას ჰქვიან: ლომ, ლომა, ლომი, ლომი, ლომა, ლომია, ლომიაი. საბრუნებლად სიტყვისა აიღება ან მხოლოდ ძირი მისი (თავ, ლომ, კაცი, წერ), ან იგივე შეუღლებულად მარტივ ნაცვლებთან (ვაჟა, კაცი, ვაჟი კაცია). ამ სახიერებით სიტყვები საფუძვლებად, ბრუნვების ძირებად შედიან კანკლედობაში. კანკლედობის საფუძველი არის წრფელობითი ბრუნვის ფორმა. მოიყვანს იგი კანკლედობის საზოგადო სხმას და კანკლედობას სიტყვისა თავ, თავ-ა, თავი და დასკვნის: აქ ზედკეცილ ბრუნვის საფუძვლები არან: I, თავ, თავა, თავი; II, თავის, თავისა, თავისი; III, თავად, თავადა, თავადი. ამ საფუძვლებს განავითარებენ ძირ თავ და მანძილად მაჩვენებელი მარტივი ნაცვალ-სახელები „ა“ ნი და „ი“-ნი. ესრეთ განვითარებული ყოველი საფუძველი წრფელობით ბრუნვისა შემდეგს ბრუნვებში ვითარდება ბრუნვის მეხასიათე

ნიშნებით: ს, მან, თ, დ, ო. ამ კანონს იგი უწოდებს **ბრუნვათა ზედკეცილობის ბრუნვას**, ხოლო მას უძღვის ძირითადი **კანონი სიტყვათა ფორმადობისა** მანძილად „ა“ და „ი“ ანუ **ა, ი და ე-თი**. ამ კანონით აიხსნება წარმოება ქართული სახელებისა: შინდისი, რუისი, ტფილისი. განვითარებითი ბრუნვის ფორმებით იგი კვალად ამტკიცებს დ-ნის უპირატესობას თ-ნის წინაშე: მამითა, მამითად, მამითადი და არა მამითათი.

საინტერესოა ის ურთიერთობა, რომელსაც ავტორი უჩვენებს კანკლედობის და უღვლილების შორის. სამართლიანად გაკიცხულია აქ ქართულ საგრამატიკო შრომაში უცხო ენათა გრამატიკის სქემაზე ჩამოსხმა. ამ წამბაძველობის გამო შეუნიშნავი რჩებოდა მთავარი ქართული საგრამატიკო კანონი, სახელდობრ **კანკლედობრივი ცვალებადობა** განურჩევლად არსებით სახელისა, მისი ყოფა მოქმედებისა თუ თვისება-ვითარებისა. ქართულ ვრამატიკის თვისებას შეადგენს ზმნის ძირითადების და მთლად უღვლილების კანკლედობრივი შთამომავლობა. ამ ტენზისის დასამტკიცებლად იგი იღებს სახელზმას: ნაწერი, ნაცემი, ნახევი, ნაფენი და დაბრუნებს მათ ძირებს: წერ, ცემ, ხევ, ფენ (წერ, წერსი, წერსა, წერმან, წერთა—წერთი), წერდა = (წერდი, წერდე, წერო). სამანძილო ნაცვალ სახელების დახმარებით—ა, ი, ე—თი. ადგილი ნებას არ გვაძლევს ამოვწეროთ ის საგულისხმიერო ურთიერთობა—შეთანხმება, რომელიც ავტორის მა-

გალითით მტკიცდება კანკლედობას და უღვლილებასა შორის. მეითხველმა თითონ მიმართოს მ. ქ. ყიფიანის შრომას და ფასი დასდოს იმის ხანგრძლივ დაკვირვებას ქართული ენის თვისებისას. დასასრულ იგი განმარტავს ეტიმოლოგიურს მნიშვნელობას სიტყვისა „კაცი“ და შეადარებს რა ლათინურს *cephalus caput* (=თავი), როგორც ამ სიტყვას, აგრეთვე რამდენსამე სხვას (კისერი, კეფა, კოტორი...), დასკვნის, რომ ძირი ჩენი და უცხო ენების (ინდო-ევროპიელი ჯგუფისა) ერთი და იგივეა კ. რადგან *caput* ნიშნავს თავს, აქედან იმის აზრით დამტკიცდა, რომ ქართული სიტყვა კაცი ნიშნავს „თავიანობასა“.

საყურადღებოა მ. ქ. ყიფიანის გამოკვ-

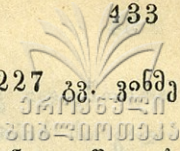
ლვეა. ვთქვათ, ცოტა ნაძალადევი იყოს კაცის ეტიმოლოგიური ახსნა, მაინც უმთავრესი ნაწილი მისი შრომისა, რომელიც შეეხება კანკლედობის და უღვლილების ურთიერთობას ღირსებაანი დაკვირვებაა. არ გვესმის მხოლოდ ენის ამ საფუძვლიანად მკოდნე პირმა რად მოისურვა აეჭრელებინა ასე უადგილოდ ჰ. ვს „ჩაკვეხებით“ ზმნის ფორმებში: ვაჭბეჭვდინო, დამაჭცალა, მოვაჭნდომეთ, უჭთქვამს, იჭყოს, იჭჭერს, გვაჭქვს, ენაჭხათ, გვჭჯეროდეს და მრავალ ამ გვარს სიტყვაში?! თუ ეს ქართული ენის კანონია, რატომ გამოსტოვა ჰ ამისთანა მაგალითებში: ეძებდნენ, დავაბრუნოთ?..

ა. ხახანაშვილი.

А. Натроевъ. — Иверскій монастырь на Аѳонѣ, въ Турціи, на одномъ изъ выступовъ Халкидонскаго полуострова. (Историко-археологическая справка по вопросу о спорѣ грузинъ съ греками на право владѣнія имѣніями означеннаго монастыря). Изданіе П. І. Туманова. — Тифлисъ. — 1910 г. (I+II+455 стр.). Цѣна 1 руб.

ბერძენ-ქართველთა დაჯა ათონის ივერიის მონასტრის ფლობის შესახებ არ ახალია, ძველია. ჯერ კიდევ მე-XIX საუკ. დასაწყისში ქართველთა დაუძღურებით გათამამებულმა ბერძენებმა აღნიშნული მონასტერი ძადად მიისაკუთრეს და ქართველი ბერები იქიდან თან და თან გაასიქვეს. და დღეს ქართველების მიერ დაარსებული (მე-X საუკუნეში), მათ მიერ დაარსებული (მე-X საუკუნეში), მათ მიერ დაარსებული (მე-X საუკუნეში) ნაშატრანებ-საჭარმაგვეი და აუარებელ სიმდიდრით აზღვავებული „ივერა“ უცხო ტომის საკუთილდღეო წყაროდ ითვლება და მრავალ ტანჯულ ქართლსიანთ შიგ არც კი აჭაჭანებენ. ეჭვს გარეშეა, ყოველი შეგნებული ქართველი ზნეობრივად ვაღდებულია—რითაც შეუძლია—ხელი შეუწყოს სადავო საქმის სამართლიანად

დაგვირგვინებას და ბერძენთა უსახუთო ზრეტენზიების აღაგმვას. და ამ მხრით კი, პირველ ყოვლისა, საჭიროა ვრცელი და ყოველმხრივად გაფუნჩქნილ ცნობების შეკრება დიდებულ „ივერას“ წარსულის და აწმეოს შესახებ, რომ ყველასათვის აშკარა იყოს ქართველთა კანონიერი უფლება სადავო საგანზე. ბ-ნ ა. ნატროშვილის წიგნი, რომლის სათაური ჩვენ ზევით ამოვწყრეთ, სწორედ ამ უკანასკნელ მიზანს ემსახურება. მხოლოდ კი, სამწუხაროდ, თხზულებაში გამოკვლევის მუთადი კოჭლბას და ამიტომ დიდძალი ცნობები—ისტორიულ—არსებულადიური და იურიდიული—ავტორის მიერ შეკრებილნი ათონის ივერიის მონასტრის შესახებ ჯერჯერობად ვერ არიან გამოყენებულნი. ყოველ ისტორი-

უღ შრამას იმდენად აქვს ჭეშმარიტ ისტორიული ღირებულება, რამდენად მასში ახალი, ჯერ უცნობი, ცნობა—საბუთებია შემოტანილი ავტორისაგან, ანდა უკვე ცნობილი მასალა ახალ თვალსაზრისით არიან განხილულნი და დაფასებულნი. და ამ კრიტიკით რამ მივადგეთ ბ-ნ ნატროშვილის წიგნს—ადმინისტრატორის, რომ მთელი თერთმეტი თავი (I—XI)—წიგნის თითქმის სამი მეოთხედი (სულ ბ-ნ ნატროშვილის წიგნში 16 თავია), სადაც მოთხრობილია ათონის ივერიის მონასტრის დაარსების, ადგილ-მდებარეობის, წმიდა სამკაულების შესახებ და სხვა,—ძველ, უკვე ცნობილ, მასალათა კრებულს წარმოადგენს. ახალს აქ (ვირველ თერთმეტ თავში) ავტორი არაფერს აშობს და არც რამე უცნობი საბუთი შემოაქვს. მხოლოდ მეათე თავში სცდილობს ბ-ნი ნატროშვილი სთქვას ახალი მონასტრის (ივერიის) წინამძღვრებზე და იძლევა მათ სიას, მაგრამ უნდა შევნიშნათ—აქ ავტორი ვერ იჩენს მეცნიერულ ფხას და მის მიერ შედგენილი წინამძღვართა სია დიდად სათუფა და აზრიეროული. საქმე იმაშია, რომ ბ-ნი ავტორი არ უჩვენებს იმ კონკრეტულ საბუთებზე, რომლის მიხედვით შეუდგენია მას აღნიშნული სია. თუ ადაპტაციით ისარგებლა მან, რომლებიც ქართ-ვახუშტის სამღვდელთების სიგელისიო მუზეუმის მიერ გამოცემული „ათონის ივერიის მონასტრის 1074 წლ. ხელთაწერ“-შია მოთავსებული (თბილისი, 1901 წ. გვ. 216—277),—მაშინ უნდა შევნიშნათ, რომ ეს შეტად სხიფათო და ცდამილი გზაა, ვინაიდან აღნიშნულ ხელთაწერში ადაპტირებული ხრანფლოგიურად არ არიან დაწერილი, რაშიაც, ვფიქრობთ, თვით ბ-ნი ა. ნატროშვილიც დაგვეთანხმება. სწორედ წყაროების გამოურკველობით და მათ არეგ-დარეგით ახსენებს ისა, რომ ჩვენი ავტორი (ერთ და იმავე დროს) მონასტრის მეშვიდე წინამძღვრად 223 გვერდზე თვლის ვინმე სვიმონს, ხოლო

ოთხი გვერდის შემდეგ კი 227 გვერდზე ნიკოლოსს. ძვირფასს ნაწილს ბ-ნ ა. ნატროშვილის თხზულებისა შეადგენს უკანასკნელი ხუთი თავი (XII—XVI), სადაც ავტორი იძლევა ვირველ წყაროების მიხედვით, რომლებითაც მას უსარგებლობია ნამესტნიკის არხივიდან, მდიდარ ცნობებს „ივერის“ სიმდიდრის შესახებ, ბერძენ-ქართველთა დავის გამო დიპლომატიურ მიწერ-მწერაზე, „ახალ ივერიის იონაე დვთისმეტყველის სვანის“ აღშენების შესახებ ათონის მთაზე მე-XIX საუკ. მეორე ნახევარში და სხვა. თითქმის ეგვლა აქ მოყვანილი ცნობები ვირველად ბ-ნ ნატროშვილისაგან არის გამოქვეყნებული. მხოლოდ და, სამწუხაროდ, ნაკლი ისევე იმაშია, რომ ავტორი მათ (ცნობა-საბუთებს) მეთოდურად ვერ აწეობს და მეცნიერულად ვერ ღარავს. უკვე შემთხვევაში წიგნის ეს ნაწილი (XII—XVI თ.) უცდლობად ავტორში უნდა ჩეთვალოს ბ-ნ ა. ნატროშვილის.

საზოგადოდ კი ჩვენ ავტორის შესახებ უნდა შევნიშნათ კიდევ ისა, რომ სშირად, კითხვის გადაწვეკრის დროს, ის მეცნიერულს სიფრთხილეს და დეტალობას ვერ იჩენს. მაგალითად, ვირველ თავში (გვ. 5) ბ-ნი ნატროშვილი სწერს—ქრისტიანობა ქართველებმა 326 წელს მიიღეს და ამასთან თავის ამგვარ აზრის დასამტკიცებლად არავითარ საბუთს არ ასახელებს. აქ სჭირდოდა იყო ჩვენს ავტორს მოკლე სოლოში განმარტა—თუ რა მოსაზრების ძალით ქართველებების მიერ ქრისტიანობის მიღებას ის მიაწერს სახელდობრ 326 წელს, და არა 317, 324, 357 და etc. წლებს, როგორც ამას სხვები ამტკიცებენ. მკითხველის მეცნიერულ ცნობის-მოყვარეობის დასამტკიცებლად ეს უსათუოდ უნდა ექმნა ბ-ნ ნატროშვილს.

კიდევ ერთი მაგალითი ამ მხრით. 153 გვერდზე (შენიშვნაში-თავი VIII.) ბ-ნი

ნატროშვილი კატეგორიულ ტონზე სწერს—
 ბაღავრის სიბრძნე ქართულიდან უთარგმნიათ
 ბერძნებსა (ამასთან თარგმანს მიაწერს წმ.
 ევთიმეს). შეიძლება ეს მართლაც ასე უფთ-
 ლილიყოს, მაგრამ **ვადაჭრით** შტეიცება ამი-
 სი, რადესაც რომ იმისთანა მეცნიერნი, რა-
 გორიცაა, მაგალითად, ცოტენბერგი (Zoten-
 berg), კრუმბახერი, შიეირა... სულ სხვა
 აზრისანი არიან. უფველ შემთხვევაში დიდი
 გამბედაობაა, — უფრო კი—რადესაც ავტორი
 თავის აზრს ხატავს, გამთქვამს (როგორც
 მაგალითად აქ ბ-ნი ნატროშვილი) და არავი-
 თარ დამამტკიცებელ საბუთ-მოსაზრებას არ
 მოიყვანს.

არ შეგვიძლია არ ვუსაუვედუროთ ბ ნ ა.
 ნატროშვილს აგრეთვე ისიც, რომ მარტლად
 რუსულ-ქართულ წყაროებით უსარგებლნია და
 უცნო ენებზე, უფრო კი ბერძნულ წყაროები-
 სთავის უურადდება არ მიუქცევია. უკველია
 უკანასკნელში იგი ბევრს ძვირფასს ცნობებს
 იშოვნიდა. ჩვენის მხრით შეგვიძლია ვუჩვენოთ,
 სხვათა შორის, ზრთო. ფრ. მიკლშმიხის fr.
 Miclosich და იოს. მიულერის (Jos. Müller)
 მიერ შეკრებილ და გამოცემულ კონსტანტი-
 ნოპოლის საპატრიარქოს აკტებზე— „acta
 patriarchatus constantinopolitani“ (ორი ტო-
 მია), სადაც მდიდარი ცნობებია მიმობნეული
 ათონის ივერიის მონასტრის შესახებაც (t. II,
 pp. 462, 476 etc.).

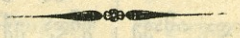
ორიოდე სიტყვა წიგნის ტუხნიურ მხარე-
 ზედან. ზირველ ყოვლისა წიგნში ზოგიერთ
 ადგილას ციტატები სწორი არ არიან. (მაგ.
 163 და 246 გვ. ნაჩვენებია ჟორდანას „სრა-
 ნიკა“, მაგრამ რომელი წიგნია ან გვერდი—
 არ არის ნაჩვენები). გარდა ამისა ციტატის

დროს ხშირად ერთ და იმავე წიგნის სახელი
 სრულადაა მოყვანილი. ბეჭდვითი ტუხნიკა კი
 მოითხოვს წიგნის სრული სახელის მოყვანას
 მხოლოდ მაშინ, რადესაც ზირველი ციტატი
 ამოაქვთ წიგნიდან, შემდეგ კი გამოყვების
 დროს, ჩვეულებრივად წიგნზე მოკლე ჩვენე-
 ბით კმაყოფილობიან ხოლმე. და გვერდის
 ეს ნაკლი ადვილად ასაცდენი იყოს თავიდან,
 რადესაც წიგნი იბეჭდება თვით ავტორის
 ხელმძღვანელობით. კორექტურული შეუსწო-
 რებელი შეცდომებიც ბ-ნ ნატროშვილის წიგნ-
 ში საკმაოდ არიან.

დასასრულ უნდა აღვიაროთ, რომ, ამ ჩვენ
 მიერ ნაჩვენებ ნაკლებევაზეთა მიუხედავად,
 ბ-ნ ნატროშვილის შრომა, როგორც ისტო-
 რიულ-არხეოლოგიური „ნაჩვენებ“, თავის მი-
 ზანს აწევეს. ზრატეიული მნიშვნელობა
 წიგნისა უფველ ეჭვს კარეშა. უფველს ეჭვს
 კარეშა აგრეთვე ისიც, რომ უფველი შემდე-
 გი ათონის ივერიის მონასტრის მეისტორიე
 დიდძალ ხელის შემწეობ მასდას იშოვნის
 ჩვენის ავტორის თხზულებაში და ზურგს
 ვერ აუქცევს მას, უფრო კი მის უკანასკნელ
 ნაწილს, სადაც მოყვანილნი არიან საბუთები
 ნამესტნიკის არხივიდან.

როგორც ზირველი შემკრებული ცნობების
 მთელ საუკუნის განმავლობაში მივიწეებულ
 დიდებულ ჩვენ ისტორიულ ნაშთის შესახებ
 ბ-ნი ა. ნატროშვილი დიდი მადლობის ღირ-
 სია. უხვ მეცნიარებზე, მარად ზრატეისცემე ზ.
 ი. თუმანიშვილზედაც, რომლის საფასითაა
 გამოცემული ბ-ნ ნატროშვილის აღნიშნული
 წიგნი, მადლობის მეტი არა გვეთქმის რა.

სამ. ცომაია.

მოწერილი ამბები

(წერილი დასავლეთ საქართველოდან)

რიცხვი ზირველ დაწეებითი სკოლებისა ამ უამად ჩვენში ძრეულ მატუფლობს, სკოლების გამრავლებასთან ერთად სოფლის მასწავლებელთა რიცხვიც იზრდება. მაგრამ ეს მასწავლებლები ხარისხით, დარსებით და ცოდნით თან და თან უკან-უკან მიდიან. ამ უკანასკნელ ხუთი წლის განმავლობაში იჩეკებთან ისეთი სოფლის მასწავლებლები, რომლებსაც სადი ზედაგოგოურის აზრებისა არაფერი გაეკუთათ, არ ესმისთ სამშობლო ენის დიადი მნიშვნელობა მოზარდი თაობის სწავლა-აღზრდის საქმიეში. ამისათვისაა, რომ მათგან სკოლებში სამშობლო ენა მეტად აბუხადაა ავლებული. ის მასწავლებლები კი, რომლებიც ქართველ ერს მე 80 წლებში ჰყავდა გაქჩენენ. მაშინდელი სოფლის მასწავლებლები თუ 1881 წელს გამოცემულ სამოსწავლო გეგმას იწუნებდნენ, ახდენდნენ კრებებს და ითხოვდნენ მთელი მასწავლებლების სახელით უცხო ენის სწავლებას მხოლოდ ორის წლის შემდეგ და მოწყვეთა განვითარებას—სამშობლო ენაზე, დღევანდელი სოფლის მასწავლებლები სხვანაირად სწირავენ. მათს ტიბიკონში მხოლოდ ურმობილი ემობა სწერია: მათ არამც თუ რაიმე ახალი მოუთხროვიათ, ზირ იქით ბოძებულს სავადებულთ 1881 წლის გეგმაზედაც კი ხელს იღებენ. ეს ხდება იმის გამო, რომ დღევანდელი სოფლის მასწავლებელთა უმრავლესობა მდარე ხარისხისაა, გონებრივთ დაქვეითებული ხალხია და ზირადი ინტერესების კარდა იმათ არაფერი ახსოვთ. საზოგადოთ სოფლის მასწავლებლობა არც ისე ადვილი ხელბაა, როგორც ეს ზოგოერთებს გონიათ. ზირველ დაწეებითი სკოლის მასწავლებლებს უფრო დიდი მოვალეობა აწევსთ კისერზედ, ვიდრე საშუალო სკოლის მასწავლებლებს, რადგანაც მათ საქმიე აქვსთ ისეთს ნორჩს არსებასთან, რომ

გორც 7—8 წეს წლის ბავშვებია, რომელთა აღზრდაც გაცილებით მეტ შრომას, ცოდნას და განსაკუთრებულ მოვლას მოითხოვს, ვიდრე 12—18 წლის ჭბუკი. სოფლის მასწავლებელმა, კარდა საგნების ცოდნისა, უნდა იცოდეს აგრეთვე ბავშვის სულის ვითარება, მისი ფსიხოლოგიაც. თუ მან ესენი არ იცის ის ვერაფერი შეილი მასწავლებელია. იგი განთიერ აღზრდის მაგიერ რუფნის და ამისინჯებს ნორჩ არსებას.

რაც შეეხება დღევანდელ სოფლის მასწავლებლებს უნდა ადგინდნოთ, რომ ისინი, ბევრში სცოდნენ, ბავშვის ცუდი საქციელის განსწორებას გინება-დაცინებით და ცუმა-ტუებით ცდილობენ, ასეთს ზომებს არც ერთი გონიერი აღმზრდელი არ მიმართავს. უველა გონიერმა ადამიანმა იცის, რომ ცუმა-ტუებით გინებით და დაცინვით ბავშვი ცუდს საქციელს ვერ მოიშლის, ზირიქით უოველივე ეს ზომები უკარგავს მოწავეს სწავლის ხალისს და ისე აუზნეურებს მას, რომ მისი გასწორება შემდეგში უოვლად შეუძლებელი ხდება. მიუხედავად იმისა რომ სოფლის მასწავლებლობა აგრეთი ძნელი საქმიეა, და სოფლის მასწავლებლის მოვალეობა ძრეულ ზასუხის საგები მოვალეობაა, დღეს მაინც უველა მასწავლებლობს, ვისაც უსწავლია ორიოდ ანა-ბანა და ვისაც კარგი ზროტექტორები ჰყავს. მასწავლებლობს დღეს ის, ვისი გონებაც 6 წლის განმავლობაში სამოქალაქო სასწავლებელში ჩლუნგდებოდა ცუდი მეთოდზე სწავლებით და ან ვის აზროვნებასაც ახშობდა 4 წლის განმავლობაში სულ-შემხუთავი რეჟიმი ქლთა მარამის სკოლისა. ესენი არიან ახალ მოდის მასწავლებლები. ორივე ზემოხსენებულ სასწავლებლებში ქართულ ენას ნაკლებ ასწავლიან მოწავეებს და თუ ასწავლიან, იმასაც მხოლოდ

მეხუთე გაკვეთილზე, როდესაც მოწაფეები დადლილ დაქანტულნი თვლებში მუცს აწაფენ აკეთებენ. ეგრეთვე მეთოდი სწავლები-სა ამ ზემოხსენებულ სასწავლებლებში ისე-თია, რომ მოწაფეს, რასაც დღეს ასწავლიან, ის ხვალ არა ახსოვს და რეციდივიზმიც ამ სასწავლებლის კურს დასრულებულ მოწაფეებ-ში ხშირია. თავებენ ასეთ უფარვის სკოლებს, ჭეოფენ მცირე დროს ჰრატტიკაზე და აჭერენ შემდეგ მასწავლებლობის ეგზამენს. უფველი-ვე ამას მიუმატეთ ისიც, რომ ისინი სკოლის გარეშე ცოდნის შეძენაზედ მწერალად არიან. გაზეთები და თვით განმავითარებელი წიგნე-ბის კითხვა, თეატრში სიარული და სხვა მათ არასოდეს არ ჭქონიათ მოთხოვნილებად გადა-ქცეული და არც არადეს შეუწყნებიათ თავი თვით-განმავითარებულ წიგნების კითხვით და თეატრებში სიარულით. აი ასეთი ადამიანების ხელშია დღეს ჩვენი სკოლების ბედ-იდბალი, ნამეტურ ასეთი ადამიანები განაგებენ დასავ-ლეთ საქართველოს პირველ-დაწყებით სკო-ლებს. ამგვარმა „ზედაგოგებმა“ სხვას რა უნ-და ასწავლან, როდესაც თვითონ არაფერი ეს-მისთ. არ ესმისთ არამც თუ ფსიხოლოგია და ზედაგოგია არამედ სასკოლო საგნებიც კი. სა-კვირველია სწორედ როგორ უნდა აღზარდონ იმათ მოზარდი თაობა, როცა თვითონ არ არიან აღზარდილი კარგათ, სწორის გზით. ვისაც სამოქალაქო სასწავლებლის 4 კვლე-ლურა გაუტარებია 6 წელი, დაწმუნებული ვარ ადამიანობის არაფერი სცნია. სკოლის სულ-შემხუთველი რეჟიმი 6 წლის განმავლობაში ჩააქრობდა მასში დუთიურ ცეცხლს ახალგაზრ-დობისას, აღმოფხვრიდა მის გულში ხალხი-სადმი სიუვარულის გრძობას, გახდიდა მონას-სულით და გულით და თანაც გაუხსნეურებდა, გაატურტურებდა; ექვსის წლის განმავლობაში სწა-ვლების უგვანო მეთოდის წყალობით გონება გა-მოუხლუნებდებოდათ, აზროვნება დაეხშობოდათ, დაჭკარავდენ თავისებურობას, ორიგინალობას

და გადაიქცეოდნენ მხვრად, უსულ-სულ მანქა-ნად უფროსების ხელში. აი ასეთი დირსებუ-ბით შემკობილია დღეს დასავლეთ საქართვე-ლოს პირველ-დაწყებით სკოლების მასწავლე-ბელთა უმრავლესობა. რასაკვირველია, რომ იმ სკოლას, სადაც ამ ჯურის მასწავლებელი მო-ღვაწეობს, არავითარი სასკოლოება მოქონდეს ხალხისთვის, ასეთი ჯურის „ზედაგოგების“ წყალობითაა, რომ დღევანდელ სკოლებში სულ-შემხუთველი ატომისფერა თან და თან ძლიერ-დება. მიზეზი კი ის არის, რომ დღევანდელი სკოლები ხალხს არავითარ სასკოლოებას არ აძლევენ, და ამ უნაყოფობის გაძლიერებასაც დიდათ უწყობენ ხელს ახალი ჯურის „ზე-დაგოგები“. გლეხი ჩვენში დღეს ისევე და ისევე გაჭირვებულ მდგომარეობაშია, მე-ურნეობა დაცემულია, ცრუ-მორწმუნეობა კვლავ ჰარბაშობს სოფლად, ჩარჩ-ბაცაცებიც არ აკლებენ ხელს სოფლებს და ისიც თარე-შობს და სხვა. ვიტყვი მანამდე არ მოი-ტანს სკოლა ხალხში სასკოლოებას, სანამ მისი ბედ-იდბალი ასეთი ჯურის „ზედაგოგე-ბის“ ხელში იქმნება. რაც შეეხება სამასწავ-ლებლო სემინარიის კურს დასრულებულ სოფ-ლის მასწავლებლებს, იმათ საგნის ცოდნა მა-ინც აქვთ. გარდა ამისა იმათში ბევრია ისე-თები, რომლებიც თავიანთ შოვალებას პირ-ნათლად ასრულებენ.

ჩვენდა სამწუხაროდ ამ უგანასკნელ ხანებში სამოსწავლო მთავრობა სემინარიულ მასწავლე-ბებს სოფლად არ აყენებს. იმათ ამწესებუ-ლებს უმთავრესად სამოქალაქო სასწავლებ-ლებში და ასე ამ რიგად სოფლად სწავლა-აღზრდის საქმეს „გოროდისტ-მარინაეებს“ უ-დებენ ხელში. სკოლამ რომ სასკოლოება მო-უტანოს ხალხს, საჭიროა ამისათვის სადი მა-სწავლებლები. ეს სადი მასწავლებლები თვი-თონვე აღმოფხვრიან სკოლიდან ასეთ რეჟიმს და შექმნიან საღს სკოლას.

აქილესი.

წერილი პეტერბურგიდან

— ჰსიხონეგროლოგიური ინსტიტუტი;—სტუ-
დენტობა საერთოდ;—ქართველი სტუდენტები:
მათი სათვისტომო, სამეცნიერო წრე და ბეჭდუ-
რი ორგანო:

ჰსიხონეგროლოგიური ინსტიტუტი ცნო-
ბილია როგორც ამერიკული ტიპის უმაღლესი
იდეალური სასწავლებელი. სწავლა-აღზრ-
დის საქმე ამ ინსტიტუტში მეტად კარგად
სწავლობენ. ჰროფესორებად მიწვეულნი არი-
ან კარგი და ცნობილი პირები. ყველაზე უფ-
რო აღსანიშნავი ინსტიტუტის ორი წლის არ-
სებობაში არის ის, რომ ჰროფესორებსა და
სტუდენტებს შორის შვიდრო შემაერთებელი
ხიდი იქნა გადებული. აქედანვე ცხადად სჩანს,
რომ ეს ჯერედ ხორჩი სასწავლებელი სწორ,
მიზან-შეწონილ გზაზე არის დამდგარი ჰრო-
ფესორსა და სტუდენტობა ერთ შეთანხმებულ
ოჯახს წარმოადგენენ. ოჯახს ისეთს, სადაც
ყველა წევრებს თანაბარი უფლებები აქვს მი-
ნიჭებული. ჰიპერბოლად არ ჩამომართმევს თუ
გიტყვი, რომ სწავლა-აღზრდის საქმეში არც
ერთი სხვა რუსეთში არსებული და ხაარსები
სასწავლებლები ახლას ვერ მიუდგებიან ჰსი-
ხონეგროლოგიურ ინსტიტუტს. აქ კარგ
აუდიტორიასთან ერთად კარგი ლაბორატორი-
აც არის. ის, რაც აუდიტორიაში ჰროფესო-
რის მიერ ითქმის, ლაბორატორიაში ჰრიკატ-
დოცენტისა ან ასისტენტის მიერ მტკიცდებ-
ა,—ტეორიას ჰრქტეკა თანა სდევს. სწავ-
ლის ასეთ ნიადაგზე დაეენება აფროთფანებს
სტუდენტებს და ამით აიხსნება მათი მეცნი-
ერებისადმი ასეთ ნაირად გატაცებული მის-
წრაფება.

ჰსიხონეგროლოგიური ინსტიტუტში ხუთის
წლის კურსია. დებულობენ ორივე სქესის
წარმომადგენლებს კაცებს და ქალებს. ჰირვე-
ლი ორი კურსი საერთოდ გამავითარებულ კურ-
სებად ითვლება, დანარჩენი სამი-კი სპეცია-
ლური კურსებია. ინსტიტუტში სამი ფაკულ-
ტეტია. იურიდიული, სიტყვიერ-საისტორიო
და საბუნების მეტეეეეეე-საისტორიო. ჯერ-
ჯერობით ინსტიტუტს უფლება არ მოუბოგე-
ბია, მაგრამ მალე ალბათ მასაც შეიძენს. ამ

ინსტიტუტის ჰრეზიდენტს აკადემიკოს ბეს-
ტერევეს ჯერ აღარც-კი უთქმია უფლებების
შესახებ ცთილიყო, რადგან ინსტიტუტში
წელს მესამე სპეციალური კურსები გაიხსნა
და, ცხადა, თავის დროზე უფლებაც და
სხვა უპირატესობაც ინსტიტუტს ბესტერე-
ვის წყალობით არ დააკლდება.

ყოველივე ჩვენგანმა უწეის, თუ რა რიგად
დაცემულია ჰედაგოგიკის საქმე რუსეთში.
რუსეთს არა ჰეავს კარგი ჰედაგოგები. სწავლა-
აღზრდის საქმე დაბად და სმუადო სასწავ-
ლებლებში მეტად უხამსად სწავლობენ. მო-
უმზადებელი მასწავლებელი, რასაკვირველია,
სწავლების ნაცვლად ბავშვს გონებას უზღუნ-
გებს. უნდა მოვიხსენიო აქვე, რომ დღევან-
დელი იურისტ-გეეეეეებიც ვერ ემსახურებიან
ჰირნათლად თავიანთ დანიშნულებას მოუმზა-
დებლობისა გამო. და ამ საძინელ კრიზისის
დროს რუსეთს ევლინება ჰსიხონეგროლოგი-
ური ინსტიტუტი, რომელიც ისახავს მიზნათ
შეასწავლოს თავის სტუდენტებს ადამიანი სავ-
სებით, მოამზადოს სტუდენტები ყოველის
მხრით და გადასცეს რუსეთს მომზადებული
ჰედაგოგები, მომზადებული იურისტები და
უთხრას:—აი, ნამდვილი შვილები, მომზადე-
ბულები, გაწვრთნილები, დანელაგებულები,
მიიდე და ემსახურე.

აი, ამ მეტად საჭირო და სასარგებლო
სასწავლებელს მალე თავისი საკუთარი შენობა
ექნება. ჰირველ ოქტომბერს ამ შენობას უკვე
საფუძველი ჩაუყარეს, აკურთხეს იგი მრავალ
ჰროფესორებისა და სტუდენტთა თანადასწრე-
ბით. ჰსიხონეგროლოგიური ინსტიტუტმა ეს
დღე თავის სადღესასწაულო დღედ ჩასთავადა.

სტუდენტებმაც იდეგასწავლეს ეს დღე.
გამიანთა ინსტიტუტის შენობაში შინური
„საღამო“. აქ ჰროფესორებიც იყვნენ. ის-
რიის მსცფვან ჰროფესორის კარევეს სტუ-

დენტებმა გრძნობიერი სიტყვა უთხრეს. სიტყვა უთხრეს აგრეთვე მსინხ-ნეგროლოგიურ ინსტიტუტის ბურჯს აკადემიკოს ბენტერევს, რომელმაც თავის მხრივ გამოსთქვა ის აზრი, რომ ეცდებოდა ინსტიტუტი უფრო კარგ ნიადაგზე დასყენოს. ერთმა სტუდენტმა უთხრა მას, — ინსტიტუტის საუკეთესო მიზნები უფლებების მთავრებს არ ანაცვალავო. ამასუ ბენტერევმა უპასუხა: — იდეალს ვადმერთებ და მას ვკმისხურებო. ამ დროს იკრიადა სტუდენტების ტამა. აქედან ცხადია სხანს, რომ ამ სასწავლებლის სტუდენტებსა და მრთველს შორის მჭიდრო კავშირია დამუარებული და ასეთ ნიადაგზე დაყენებულ სასწავლებლიდან კარგს მომავალს უნდა მოელოდეს რუსეთი.

თანამედროვე სტუდენტობამ — აქ მხედველობაში მუავს საერთოდ სტუდენტობა — თავისი ფიზიონომია ძალზე გამოიხვალა. აღარ არის წინანდეგი გატაცება ზოლიტივისადმი, ჩაქვს მათში რამოდენიმედ მაინც რეფოლიურიონურა სული. დღეს სტუდენტი ის აღარ არის, რაც იყო ამ სომი-ოთხი წლის წინედ. მას დღეს მხოლოდ-და მეცნიერება აინტერესებს, ზოლიტიკავი მისთვის თითქოს სრულიად აღარ არსებობს.

უმადლეისი სასწავლებელი ზრდის სტუდენტს ხალხის სასამსხუროდ; რასაც უნივერსიტეტში იძენენ ის შემდეგ ხალხში უნდა გაავრცელონ, ხალხს უნდა გადასცენ. მაგრამ საკითხი იბადება, როგორ შესძლებ ემსახურო ხალხს, გაიგო ხალხის მოთხოვნილებები, როდესაც ამ ხალხს შენ აღარ იცნობ, მისს ჭირ-ვარამზე ცოტა რამ იცი! იქნებ მიკვირინ, ეს სიმათლეს მოკლებულია, ჩვენ ხალხს ძალიანც ვიცნობთ და სხვა. მაგრამ ამასუ შემოძლია ვუპასუხო იმათ, — თქვენ ხალხს აღარ იცნობთ. ხალხის გაცნობა მარტო გასეთში ამოკითხულ ცნობებით უფლად მოუხერხებელი საქეა. ამისთვის საჭირია ხალხშივე ცხოვრება, ხალხთან ტრიალი, რაც შესაძლებელია სტუდენტისათვის საზოგადო კანიკულების დროს. მაგრამ დამეწმუნეთ, მკითხველო, ისინიც-კი, ვისაც ბედმა არგუნა ამ დროს სოფლებში ცხოვრება, არ ავიარდებიან ხალხის ცხოვრე-

ბას, თორე მომელმა მოიწადინა ამ მიზნით ხალხში გასულიყო, სოფელი აერხია და გაცნობ იგი სავსებით? ასეთები დღეს ან არ მოიხვეებიან, ან მათი რიცხვი ძლიერ ცოტა და უნდა იყოს.

ქართველი სტუდენტები ამ შემთხვევამაც ქართველობენ. რამდენადაც მასხრის ჩვენს ურხნად-გასეთებში ბევრი ითქვა შესახებ იმისა, რომ სტუდენტებმა საზოგადო კანიკულების დროს გაიცნონ სოფელი, შეისწავლონ გლეხების სჭირება, შეჭკრიბონ ცნობები სოფლის ეკონომიურ და სხვა გვარ მდგომარეობასუ, შეჭკრიბონ სხვა-და-სხვა ნაწარმებები ხალხში შენახული: სიმღერები, ლექსები, ზღაპრები და სხვა. კარგი ხანია მას შემდეგ, რაც ქართულ სამეცნიერო წრისაგან საზოგადო სამუშაო ფურცელი იქნა გამოცემული. ამ ფურცლების საშუალებით წრეს უნდა გაეგო, რამდენი მცხოვრებია საქართველოში, როგორი სოფლებია, ვინ რა ხელობის არის, სოფლები რამდენია და სხვა, მაგრამ ჯერ ერთი სტუდენტიც არ მოწადინებულა ემუშავა ამ ფურცლების საშუალებით: მაგრამ ეს საკვირველიც არ არის. ქართველი რისი ქართველია თუ თავისი სიზარმაცე უკვლავ არ წასწინა. ქართველ სტუდენტებში იშვიათია მშრომელი და ვინც შრომობს იმას კიდევ აქვს გასავალი, რადგან სხვასუ თუ არა უფრო, ჩაკლები ნიჭის არ გახლავან. მხოლოდ საზარმაცე-კი თავისს მაინც არ იძლის. ეს არის ქართველების დაუძინებელი მტერი.

რასკი სიტყვა ქართველ სტუდენტებზე ჩამოვარდა, არ შემოძლიან იმათ სათვისტომოსა და სამეცნიერო წრეს ორიოდუ სიტყვით არ შეუენო. სათვისტომო დიდი ხანია არსებობს; წინეთ იგი ნამდვილი სხის მატარებელი დაწესებულება იყო ქართველ სტუდენტებში, მაგრამ ამ ბოლო წლებში მას რაღაც მიზეზით ჩაკლებ მნიშვნელობას აძლევენ. წვერებათ ძლიერ ცოტანი ეწერებიან და ვინც ჩაეწერა, ისიც თაურ გადაახლან არ ისდის და ზოგჯერ კრებასუ მობრძანებასაც არ კადრულობს; ერთი სიტყვით იგი სიტყვით არის წევრი სათვისტომოსი. ამის მიზეზში ჩემის

ახრით წილი უდევს უმთავრესად თვით სა-
 თვისტომის გამკვობას. მას ძეუძლია უფრო
 ფართო დემოკრატიულ ნიადაგზე დააყენოს
 სათვისტომო, მეტი წევრები მიიზიდოს, თა-
 ვის დროზე გადასახადიც მისთვისთვის და
 სხვა. იმართება კრებები და წამსვე რუსულ
 ენაზე დაზარაკს მოუყვებიან; ან ირჩევენ ისეთ
 თავმჯდომარეს, რომელმაც ქართული სუსტო
 იცის, ან დაზარაკის ისეთი, რომელიც ქარ-
 თულად ისე ვერ გამოხატავს თავის აზრს,
 როგორც რუსულად, — გადაგვარებულია, ან არა
 და კურსული ქალები გავკრევიან ისეთები,
 რომელნიც მხოლოდ სახელს ატარებენ ქარ-
 თულისას, თუმცა, უნდა გამოტყნით ვსთქვა.
 არ მინახავს ქართულ კურსულ ქალებში ქარ-
 თულ ენაზე რიგთანად მოლაზარაკე... ერთი
 სიტყვით, კიდევ ვიმეორებ, გამკვობა მოკა-
 ლა უურადდება მიაქციოს უოველივე ამას;
 კრებები ხშირად მართას, წესად შემოიდოს
 ქართულად დაზარაკი კრებებზე, მეტი წევ-
 რები მიიზიდოს. თავის დროზე გადასახადი
 მისთვისთვის და საქმეც მაშინ კარგად წავა.

გადავადეთ ესა საშენიერო წრეზე. სა-
 მეცნიერო წრე კარგ ნიადაგზეა დაეყენებული.
 ხელ-მძღვანელი კარგი ჭეშვს, პრინციპ-დოცენტი
 ივ. ჯავახიშვილი, ჩვენი ისტორიკოსი, რა-

მელიც უოველ კრებას ესწრება. იგი ჯერჯერ
 ხელმძღვანელობს უწევს წრეს, მაგრამ თუ
 წრემ საქმდის ნაყოფი მაინც ვეღარა გამო-
 დო-რა, ეს ისევე წევრებს უნდა დავაბრა
 ლოთ. არ არის გატაცება საქმისადმი. ამასაც,
 სათვისტომისი არ იქნას, სჭირია ფართო
 დემოკრატიულ ნიადაგზე დადგომა, ამიტომ
 გამკვობის წევრები და ისე წევრებიც უოველანი
 თანაბრად უნდა ცდილობდნენ მეტი. წევრები
 მიიზიდონ. ქართველები პეტერბურგის უმაღ-
 ლეს სასწავლებლებში, ცოტა რომ ვსთქვათ,
 სამასამდე იქნებიან და წრეში-კი მხოლოდ
 30—40 კაცი იქნება ჩაწერილი. რეფორმატო-
 ბი წრეში უფრო ხშირად უნდა იკითხებოდეს,
 ვინემ ეს შარშან ხდებოდა და სამკითხველად
 უფრო უნდა გამოდიდრდეს წიგნებით. ქართულ
 სტუდენტების ერთ ჯგუფში დაიბადა ახრი,
 გამოსცენ პეტერბურგში ქართულ ენაზე სა-
 სტუდენტო ბეჭდური ორგანო. რა მიმართუ-
 ლების იქნება ეს ორგანო და ვისი ხელმძღვა-
 ნელობით გამოვა, ეს სულ მალე გამოიჩვენე-
 ვა. ახლო მომავალში გაიმართება ამ მიზნით
 კრება, სათანამშრომლოთ მიწვეულია ცცამდე
 ქართველი სტუდენტი.

ლალა გეგეჭკორი.

სამწუხარო მოვლენა

(მცირე შენიშვნა).

ჩვენში ერთად ერთი სასწავლებელია—
 თბილისის საოსტატო ინტიტუტი, რო-
 მელიც ავითა თუ კარგათ ამზადებს მას-
 წავლებლებს სამოქალაქო სასწავლებლები-
 ბისათვის. იყო დრო, როდესაც ამ სას-
 წავლებლის დიდ უმეტესობას შეადგენ-
 დნენ ქართველები¹⁾, მაგრამ აი მეოთხ
 მოცე წლებიდან მათი რიცხვი თვალსაჩი-
 ნოთ კლებულობს, მეოთხმოცდა ათე
 წლებში თითო ოროლას იღებენ, ხო-
 ლო ამ ბოლო დროს იქამდის მივიდა
 საქმე, რომ უკვე ვერც ერთი მოწაფე
 ვერ შედის ინსტიტუტში... ამ მოვლენას

ვეძახი მე სამწუხაროს იმიტომ, რომ რამ-
 დენიმე წლის შემდეგ საქართველოში არ-
 სებული სამოქალაქო სასწავლებლებისათ-
 ვის ქართველი მასწავლებლები აღარ იქ-
 ნებიან და ეს გარემოება ძლიერი საბუ-
 თი იქნება იმათ ხელში, რომელთაც უნ-
 დათ, რომ ჩვენ მოზარდ თაობას, უფრო
 ადვილათ გადასამახინჯებლათ მიუჩინონ
 ჩვენი ენის და ზნე-ჩვეულების არ მცოდ-
 ნე მასწავლებელ-აღმზრდებლები...

რა არის ასეთი არა სასიამოვნო
 მიზეზი—ესლა ჩვენ ამის ახსნა-გან-
 მარტებას ვერ შევუდგებით... ზოგნი ამ-
 ბობენ, რომ ინსტიტუტის მთავრო-

¹⁾ იხ. ი. ვოგებაშვილის თხზ. პირ. ტ. გვ. 127.

ბას მტკიცეთა აქვს გადაწყვეტილი ადგილობრივი ელემენტი არ შეუშვას სასწავლებელშიო, ზოგი ქართველი ყმაწვილების დაუდევრობასა და მოუმზადებლობას ასახელებს და სხ. და სხ. ყველაფერი შესაძლებელია, მაგრამ ეს ვერ წარმომიდგენია, რომ ეხლა, როდესაც სკოლაში შესვლისათვის სამკედრო სასიცოცხლო ბრძოლაა გამართული—სწორეთ ეხლა გამოეჩინოს ქართველ ახალგაზრდობას ასეთი შეუწყნარებელი სიზარმაცე და დაუდევნელობა!.. არც ის არის დასაჯერებელი, რომ ჩვენები აღარ ეტანებიან ინსტიტუტს: მე მრავალი მაგალითი ვიცი, რომ ქართველი ჯაბუკი გულითა და სულით იყო მოწადინებული იქ შესასვლელათ... ამიტომ მე უფრო პირველი მიზეზი მიმაჩნია საბუთიანათ: ინსტიტუტის მთავრობა განგე უღობავს ვხას ჩვენებს, რომ მომავალში დასახული

მიზანი ადვილათ და ჩვენდა მოვალეობათ ვევათ განახორციელოს...

რა უნდა ეწამლოს ამ მოვლენას? უპირველესათ, მე მგონია, საჭიროა უფრო მტკიცე იერიში ამ სასწავლებელზე, რაც უნდა გამოიხატოს ჩვენი ყმაწვილების უკეთ მომზადებაში, რომ უთანასწორო ბრძოლა კონკურენციაში გამარჯვება მიიღწეოს მათ დარჩეთ... მაგრამ თუ ინსტიტუტის მთავრობამ თავის ჯიუტობას არ უღალატა და ამ საშუალებით ვერას გავხდით, მაშინ უეჭველათ საჭირო იქნება ჩვენი კერძო სასწავლებლის დაარსება, რომელსაც მიზნათ ექნება სოფლისა და ქალაქის მასწავლებელთა მომზადება... სად და როგორ უნდა მოხერხდეს ამისთანა სკოლის დაარსება აი რაზე უნდა იზრუნოს ეხლა ჩვენმა საზოგადოებამ!...

მირზა.

ზ ი ნ ა ა რ ს ი განათლების IX.

1. ბავშვების მსოფლ-მსედეულობა (პ. ლომბროზოსი) **ლ. ბოცვაძისა.**
2. ზღაპრების ისტორია—(დრ. ვაიმერისა) **ბ. ლომბროზოსისა.**
3. კარგი მასწავლებელი, (ანსტრასივისა) **ბ. ლომბროზოსისა.**
4. ვილიამ ჯემსი, სუბანი ფსიქოლოგიაზე **დ. ბოცვაძისა.**
5. ბავშვი და სიკვდილი (გერმანულიდან) **ლ. ბოცვაძისა.**
6. გული, (დექსი) **აკაკისა.**
7. გუშინ და დღეს (დექსი) **დ. თომაშვილისა.**
8. მწუხრის ყამს (დექსი) **დ. თომაშვილისა.**
9. კრემი (მთხრობა ან. ჩეხოვისა) **ნ. ნაკაშიძისა.**
10. სახელმძღვანელო წიგნების სჭირაობა. **ლ. ბოცვაძისა.**
11. იძულებული განმარტება (ბ. ჯავახიშვილის წერილის გამო) **დ. ბოცვაძისა.**
12. უცხოეთი. დასრულებული ტიპის სკოლები და დამატებითი კურსები. **მ. ჯ. ყიფიანი.**
13. მკვლე სერამტიკო წერილები... **ალ. ხანაშვილისა.**
14. А. Натроевъ.—Иверскій монастырь... **ს. ცომიაისა.**
15. წერილი დასავლეთ საქართველოდან **აქილესისა.**
16. წერილი ზეტერბურგიდან **ლ. გეგეჭკორისა.**
17. სამწუხარო მოვლენა—**მარზასი.**

რედაქტორ-გამომცემელი **ლ. გ. ბოცვაძე.**

ელექტრო-მბეჭდავი სტამბა, სპირიდონ მ. ლოსაბერიძისა, მოსკოვის ქუჩა საკუთ. სახლი № 5.